

Sari Martinkauppi

LIMINGAN KIRJASTOLAITOKSEN VAIHEITA VUOSILTA 1849–2012

LIMINGAN KIRJASTOLAITOKSEN VAIHEITA VUOSILTA 1849–2012

Sari Martinkauppi
Opinnäytetyö
Syksy 2013
Kirjasto- ja tietopalvelun
koulutusohjelma
Oulun seudun ammattikorkeakoulu

TIIVISTELMÄ

Oulun seudun ammattikorkeakoulu
Kirjasto- ja tietopalvelun koulutusohjelma

Tekijä: Sari Martinkauppi

Opinnäytetyön nimi: Limingan kirjastolaitoksen vaiheita vuosilta 1849–2012

Työn ohjaaja: Jorma Niemitalo

Työn valmistumislukukausi ja –vuosi: Syksy 2013

Sivumäärä: 98 + 8 liitesivua

TIIVISTELMÄ

Tämä opinnäytetyö sai alkunsa keväällä 2013, ja sen toimeksiantajana on Limingan kunnan kirjasto. Työn tarkoitus on selvittää Limingan kirjaston syntyvaiheet ja sen kehittyminen vuodesta 1849 vuoteen 2012. Lisäksi työ selvittää kirjaston kehitykseen vaikuttaneet merkittävimmät yhteiskunnalliset seikat. Työ pyrkii siis tuomaan esille yhteiskunnallisen kontekstin. Kirjaston toimintaa on käsitelty siitä näkökulmasta, missä kirjasto on kulloinkin sijainnut. Työ on historiallis-kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Tutkimusmenetelmänä on käytetty historiallista ja lähdekriittistä analyysiä. Työssä on myös muutamia taulukkoja. Esimerkiksi lainausten ja lainaajien lukumäärät tietyltä aikaväliltä kirjaston toimiessa tietyssä rakennuksessa on esitetty taulukon avulla. Näin ollen työ on osittain myös kvantitatiivinen eli tilastollinen tutkimus. Aineistona on käytetty pääsääntöisesti arkistomateriaalia Limingan kirjastosta sekä Suomen yleisten kirjastojen historiasta kirjoitettuja teoksia. Lähteenä on käytetty lisäksi myös haastatteluja, Internet-lähteitä sekä joitakin lehtiartikkeleita. Lähdemateriaalia on pyritty tutkimaan kriittisesti, ja työhön on otettu mukaan niistä vain olennaisimmat.

Limingan kirjasto perustettiin ensimmäisen kerran vuonna 1849 Pohjalaisen osakunnan ylioppilaiden kirjalahjoituksella. Tämä kirjasto kuitenkin hävisi, ja seuraavan kerran Liminka perustettiin kirjasto yksityishenkilön toimesta vuonna 1856. Kirjasto on toiminut useissa eri paikoissa: yksityisten taloissa, kappalaisen talossa, kansakoululla, Haapalan talossa, kunnantalossa, virastotalossa ja vihdoin omassa rakennuksessaan kesästä 2012 alkaen. Kunta alkoi rahoittaa kirjastoa 1880-luvulla: esimerkiksi koiraverorahoja käytettiin kirjaston hyväksi. Myöhemmin valtionavustukset nousivat merkittävään rooliin kirjaston rahoituksessa. Sodat vaikuttivat kirjastoihinkin: esimerkiksi toisen jatkosodan aikana Limingan kirjastoon hankittiin sotaa pakenemaan joutuneita siirtolaisia varten täydennyskokoelmia. 1980-luvulla kirjastoon tuli ATK-järjestelmä, ja Outi-kirjastoyhteistyö alkoi lähikuntien kanssa. Nämä paransivat merkittävästi kirjaston asiakaspalvelua. 1990-luvulla kirjastoon tuli Internet kotimaan yhteyksineen, ja 2000-luvulla Internet yhteys saatiin myös ulkomaille. 2010-luvulla kirjasto aloitti toimintansa sosiaalisessa mediassa. Nykyään Limingan kirjasto on monipuolinen kulttuurilaitos.

Opinnäytetyö on yleiskatsaus Limingan kirjaston historiaan, erityisesti siitä näkökulmasta, missä kirjasto on kulloinkin sijainnut. Mahdollisuuksia uusille tutkimuksille on useita, koska työ ei ole kaiken kattava. Kirjaston historiaa voisi valottaa uudella tavalla esimerkiksi käsittelemällä kirjastoa palvelujen näkökulmasta: miten palvelut ovat kehittyneet tietyllä aikavälillä? Myös Limingan kirjastolaitoksen sivukirjastojen kehittymisestä voisi saada mielenkiintoisen tutkimusaiheen.

Asiasanat: yleiset kirjastot, tarinat, Liminka

ABSTRACT

Oulu University of Applied Sciences
Degree Programme in Library and Information Services

Author: Sari Martinkauppi

Title of Thesis: Municipal Library history at Liminka years 1849–2012

Supervisors: Jorma Niemitalo

Term and year when the thesis was submitted: Autumn 2013

Number of pages: 98 + 8

ABSTRACT

This Bachelor's thesis was initiated in spring 2013 and it was commissioned by the municipal library of Liminka. The overall purpose of the study was to determine how the library was founded and how it developed from 1849 to 2012. There was an account of the most significant social aspects that has influenced to the development of the library. The library's history has been examined in the point of view where has been the location of the library. The work was mainly a historical-qualitative research. As a research method historical analysis was applied. The essential material used on the thesis was critically researched. For example, the numbers of borrowers from certain time periods while library was in a certain building was shown in a table. So this work was also a bit of a statistical research. The main data of this study were archival material from the archives of Liminka and the works of the Finnish public library history. As a source material interviews, Internet and some articles were used.

The library of Liminka was founded for the first time in 1849 by the book donation of the Pohjalainen Student Nation. However, this library disappeared and a new library was founded to Liminka by a private person in 1856. The library was situated in the following locations: in the house of Kaitera, in the house of the assistant vicar, in the folk school, in the house of Ranta-Riiku, in the Kotiranta, in the house of Haapala, in the municipal hall, in the office building and finally in its very own building since summer 2012. The council of Liminka started to finance library in the 1880s; for example the taxes collected for dogs were used in the favour of the library and later on the state aid played a big part in library financing. The wars influenced the libraries, too, and for example during the continuation war some book collections were received to the library of Liminka for the use of the people who were evacuated from their home because of the war. In the 1980s the ADP was introduced to the library and the library cooperation called Outi started with the surrounding municipals. These things significantly improved the customer service of the library. In the 1990s the Internet was introduced to the library with domestic communications and in the 2000s the communication was also abroad. In the 2010s the library started its operation in social media. Nowadays the library of Liminka is a versatile cultural institution.

This thesis is an overview of the history of the municipal library in Liminka. Therefore there are many options for further studies. For example, if a more accurate research for the library's services was made it could give further information on historical aspects of Liminka Library. One could also study the history of branch libraries in Liminka. There have been many challenges in the past, but nevertheless, the library has survived. However, it is obvious that there will be new challenges in the future.

Keywords: public libraries, histories, Liminka

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	7
2	KIRJASTOHISTORIALLINEN OPINNÄYTETYÖ	9
2.1	Tutkimusprosessi	10
2.2	Tutkimusongelmat	10
2.3	Tutkimusmenetelmät	11
2.4	Lähdemateriaali	11
3	LIMINGAN KUNTA	12
3.1	Lääninhallituksen muistio ja alkusysäys uudelle kirjastorakennukselle	12
3.2	Liminka nykyään	16
4	YLEISTEN KIRJASTOJEN KEHITYS 1800- JA 1900-LUVUILLA	18
4.1	Kansanvalistus	19
4.2	Kansankirjastot	20
4.3	Kansakoulu	23
4.4	Kansanvalistusseura ja kirjastoaliokunta	27
4.5	Public Library Movement	29
4.6	Oulun seudun kirjastojen kehitys	30
5	LIMINGAN KIRJASTON VAIHEITA ENNEN SUOMEN ITSENÄISYYTTÄ	33
5.1	Ylioppilaiden perustama kirjasto vuonna 1849	34
5.2	Vuonna 1856 perustettu kirjasto J. Kaiteran kotona vuosina 1856–1859	35
5.3	Kirjasto kappalaisen pappilassa vuosina 1859–1871	37
5.4	Kirjasto kansakoululla vuosina 1871–	37
5.5	Kirjasto Ranta-Riikun talossa vuosina 1913–1917	38
6	LIMINGAN KIRJASTON VAIHEITA ENNEN TOISTA MAAILMANSOTAA	41
6.1	Kirjasto kansakoulun tyhjässä ”kammarissa” vuosina 1918–1924	42
6.2	Kirjasto Kotirannassa vuosina 1925–1935	43
6.3	Kirjasto Haapalan talossa vuosina 1936–1938	46
7	LIMINGAN KIRJASTON VAIHEITA TOISEN MAAILMANSODAN JÄLKEEN	47
7.1	Kirjasto kunnantalolla (nykyinen nuorisotalo) vuosina 1938–1955	48
7.2	Kirjasto kunnantalons alakerrassa vuosina 1955–1969	51
7.3	Kirjasto kunnantalons yläkerrassa vuosina 1969–1979	54
7.4	Kirjasto virastotalossa vuosina 1980–2012	58

7.4.1	Outi-kirjastot, yhteistyö alkaa	59
7.4.2	1980-luku virastotalossa	61
7.4.3	1990-luku virastotalossa	64
7.4.4	2000-luku virastotalossa	69
7.5	Kirjasto omassa rakennuksessaan vuodesta 2012–	75
8	KIRJASTOSTA VASTAAVAT HENKILÖT 1960–	79
8.1	Elvi Elsilä	79
8.2	Outi Härmä	80
8.3	Janne Nevala	80
8.4	Elvi Elsilän ja Outi Härmän haastattelu 30.8.2013	81
8.4.1	Työskentely kirjastossa	82
8.4.2	Kunnan ja kirjaston väliset suhteet	83
8.4.3	Toiveita kirjaston tulevaisuudesta	84
9	JOHTOPÄÄTÖKSET	85
10	POHDINTA	88
	LÄHTEET	91
	LIITTEET	98

1 JOHDANTO

Mielenkiintoni Limingan kirjaston historiaa kohtaan heräsi siinä vaiheessa, kun Liminkaan valmistui uusi kirjastorakennus vuonna 2012. Se oli ensimmäinen oma kirjastotalo Limingassa. Entisenä liminkalaisena halusin ottaa selvää syntymäpaikkakuntani kirjaston vaiheista, joten keväällä 2013 kysyin nykyiseltä kirjasto- ja kulttuurijohtajalta, olisiko heillä halua ryhtyä Limingan kirjaston historiaa käsittelevän opinnäytetyöni toimeksiantajaksi. Halukkuutta tuntui olevan, ja yhteistyö sekä Limingan kirjaston että Limingan kunnan kanssa on sujunut erittäin hyvin. Olen vierailut Limingan kirjastolla useaan otteeseen, ja kirjaston henkilökunta on auttanut minua todella paljon opinnäytetyössäni, muun muassa lähdemateriaalin hankinnassa. Olen käynyt myös Limingan kunnantalolla useita kertoja tutkimassa kirjaston päätöksen tekoon liittyviä pöytäkirjoja, ja siellä on ottanut minut aina hyvin vastaan Limingan kunnan tietohallintosihteri.

Limingan kirjastolle on aiemmin tehty historiikki vuosilta 1849–1925 ja vuosilta 1849–1979, joten mietinkin, että rajaisinko aiheeni käsittelemään pelkästään vuosia 1980–2012. Historiikki vuosilta 1849–1925 on Outi Härmän proseminaariesitelmä Oulun yliopistolle ja sen jälkeinen, Elvi Elsilän historiikki on tehty Limingan kirjaston 130-vuotisjuhlaa ja virastotalon kirjaston avajaisia varten. Päätin kuitenkin sisällyttää myös vuodet 1849–1979 mukaan työhöni, koska työni tuntuisi jotenkin vaillinaiselta ilman noita kirjastotoiminnan alun vuosikymmeniä. Lisäksi pystyn opinnäytetyössäni käsittelemään kyseisiä vuosikymmeniä hieman aiemmin tehtyjä tutkimuksia laajemmin.

Mielestäni on tärkeää tuntea oman ammattialansa historiaa ja toki historiaa ylipäätään. Historia auttaa muun muassa jäsentämään asioita ja laittamaan ne oikeisiin mittasuhteisiin, sekä herättää kunnioitusta aiemmin ollutta kohtaan. Kirjastolaitokseen vaikuttaa ennen kaikkea poliittinen päätöksenteko. Koetan työssäni tuoda esille merkittävimmät yhteiskunnalliset seikat, jotka ovat vaikuttaneet kirjastojen kehitykseen. Nykypäivän kirjastojen ymmärtämistä helpottaa se, että tuntee kirjastojen historiaa: miten asiat olivat ennen kirjastoissa ja miten ne ovat nyt? Historiasta voi oppia paljon, ja sen tunteminen todennäköisesti auttaa rakentamaan parempia ja toimivampia kirjastoja sekä saattaa ennaltaehkäistä virheitä.

Opinnäytetyöni tarkoitus on selvittää Limingan kirjaston vaiheita vuosilta 1849–2012. Päätin rajata opinnäytetyöni siten, että jätän Limingan kirjastolaitokseen kuuluvat Ala-Temmeksen ja Tupoksen sivukirjastot hieman vähemmälle huomiolle. Itseasiassa Ala-Temmeksen sivukirjasto

on lakkautettu 2000-luvulla, mutta Tupoksen sivukirjasto on edelleen toiminnassa lainauspisteen nimellä, ja se palvelee Tupoksessa viitenä päivänä viikossa. Mielestäni kirjaston sijainti on erityisen tärkeä, ja siksi päätin esittää Limingan kirjaston vaiheita siitä näkökulmasta, missä kirjasto on kulloinkin sijainnut. Kirjaston sijainnin merkityksen nosti haastattelussani esille myös Outi Härmä, joka toimi Limingan kirjastotoimen johtajana vuosina 1992–2010. Ensisijaisesti esitän kirjaston kehittymisen kuitenkin yhteiskunnallisten ja valtiollisten seikkojen näkökulmasta.

Opinnäytetyöni on historiallis-kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Lähdemateriaalini koostuu pääasiassa arkistomateriaalista ja erilaisista kirjastojen historiaa käsittelevistä kirjallisista materiaaleista. Käytän tutkimusmenetelmänä myös historiallista analyysiä, ja pyrin muutamilla taulukoilla tuomaan tutkimukseeni mukaan myös jonkin verran kvantitatiivisuutta. Esimerkiksi kirjaston lainauslukumäärät on esitetty taulukon avulla, mikä toivoakseni antaa näkökulmaa kirjaston toiminnan laajuudesta ja vaikuttavuudesta.

Sain kunnian haastatella Limingan kirjastotoimen aiempia johtajia, Elvi Elsilää ja Outi Härmää, sekä nykyistä kirjasto- ja kulttuurijohtajaa, Janne Nevalaa. Elvi Elsilä työskenteli Limingan kirjastossa vuosina 1960–1992 ja Outi Härmä päätoimisesti vuodesta 1982 vuoteen 2010. Elsilää ja Härmää haastattelin kasvokkain, ja haastattelu oli erittäin antoisa sekä mielenkiintoinen tilanne. Janne Nevalaa haastattelin sähköpostin välityksellä. Hän aloitti työnsä kirjasto- ja kulttuurijohtajana vuonna 2011.

Kappaleessa 2 kerron kirjastohistoriallisen opinnäytetyön tekemisestä, ja kappaleessa 3 on tietoa Limingan kunnasta. Kappaleessa 4 kerron kansanvalistuksesta ja yleisten kirjastojen kehityksestä Suomessa. Tässä kappaleessa halusin kertoa kansakouluista hieman kattavammin, koska luku- ja kirjoitustaito ovat kirjastojen olemassaolon perusedellytyksiä. Käsittelen Limingan kirjaston vaiheita ennen Suomen itsenäistymistä kappaleessa 5, ja kappaleessa 6 käsittelen kirjaston vaiheita Suomen itsenäisyyden jälkeen ennen toista maailmansotaa. Kappale 7 kertoo Limingan kirjaston vaiheista toisen maailmansodan jälkeen. Kappale 8 käsittelee Limingan kirjaston johtajia. Työni lopuksi pohdin opinnäytetyön tutkimustuloksia johtopäätöksissä ja työn onnistumista pohdintaosiossa. Liitteessä 1 olen esittänyt tekstiviitteissä käytetyt lyhenteet arkistomateriaalista ja liitteessä 2 on yksityiskohtaisempi versio Elvi Elsilän ja Outi Härmän haastattelusta.

2 KIRJASTOHISTORIALLINEN OPINNÄYTETYÖ

On aiheellista kysyä, miksi historiaa tutkitaan? Vastauksia on varmasti useita, mutta peruslähtökohta on se, että historiaa tutkitaan, koska se on historian tutkijan mielestä tärkeää. Tietoisuus historiasta jäsentää nykyisyyttä. (Autio, Katajala-Peltomaa & Vuolanto 2001, 10.) Yleisillä kirjastoilla, kuten monilla muillakin kulttuurin muodoilla, on suuria haasteita edessään. Tulevaisuuden vaihtoehtoihin suhtautumisessa voi olla suureksi hyödyksi se, miten menneisyys koetaan. (Mäkinen 2009a, 13.)

Historiikista ja historian kirjoituksista puhutaan usein tarkemmin ajattelematta, mitä näillä käsitteillä todella tarkoitetaan. Laajojen huolellisesti dokumentoitujen historiikkien ja historian nimeä kantavien teosten välinen ero on häilyvä. Toiset historiikit ansaitisivat historian nimen, muutamat historioiksi nimetyt teokset taas vastaavat lähteidensä ja esitystapansa perusteella enemmänkin historiikkeja. Jokaisen kirjoittajan tulisikin itse arvioida, riittävätkö lähdepoija, käytetyt työskentelymetodit ja esitystapa historian nimen käyttöön. Tällöin on syytä varautua myös huomattavasti tarkempaan ja vaativampaan kritiikkiin. Historia-nimeä kantavissa teoksissa myös käytetyt lähteet ja aihe ovat laajempia kuin historiikissa. Historiantutkimuksella on aina kohteenaan jokin menneisyyttä koskeva ongelma, johon halutaan ratkaisu. (Katajala 1990, 18–19.)

Paikallinen historiakirja on jonkin tietyn, selvästi rajatun alueen tai yhteisön menneisyyden kertomus. Ammattihistorioitsija on joutunut lähes tyystin luopumaan tästä mikrohistoriasta. Hänen aikansa on riittämätön pienen yhteisön historian tutkimiseen ja kirjoittamiseen. Jos historian harrastajat jättäisivät uhrautuvan tiedon keruutyönsä, katoaisi paljon ruohonjuuritason paikallista perinnetietoa. Paikallisesta historiasta kertova teos voi olla joko historiikki tai historia-teos. Jonkin alueen, kohteen tai yhteisön historiasta lyhyesti kertovaa esitystä pidetään historiikkina. Tietoa siihen on kerätty paikallisesta historiallisesta kirjallisuudesta, asiakirjoista ja paikkakunnalla vaikuttaneista ihmisistä sekä heidän elämänvaiheistaan. Paikallinen historiakirja on laajempi ja kattavampi teos kuin historiikki. Se sisältää arkistotietoja ja muistiinpanoja kohteen historiallisesti merkittävistä asioista ja tapahtumista. Sekä historiikki että historiakirja voivat sisältää muistelmia, tarinoita, tapahtumia, karttoja, piirroksia ja valokuvia. Olipa kyseessä sitten historiikki tai historiakirja, on niiden molempien annettava luotettava ja totuudenmukainen kuva kohteen historiasta. (Wahlroos 2000, 9–10.)

2.1 Tutkimusprosessi

Historian tutkimusprosessi voidaan karkeasti jakaa neljään vaiheeseen. Ensimmäinen vaihe on aiheen, kysymyksenasettelun ja näkökulman sekä alustavan kontekstin valinta. Seuraavassa vaiheessa valitaan käytettävät lähteet. Kolmannessa vaiheessa lähteitä analysoidaan. Viimeisessä vaiheessa rakennetaan tulkintaa menneisyyden ymmärtämiseksi ja vakuuttavaa tyyliä tutkimustuloksen esitysmuodoksi. Tutkimusta tehtäessä vaiheet ovat usein päällekkäisiä. (Autio ym. 2001, 145.) Myös aikataulu on osa jokaista tutkimusta (Hietala 2001, 23). Tutkimuksen koko keston kattavan aikataulun tekeminen ja kertominen siitä muillekin auttaa saamaan työn valmiiksi (Autio ym. 2001, 152).

2.2 Tutkimusongelmat

Tutkimusongelman tarkka määrittely voi alussa olla vaikeaa ongelman täsmentymättömyyden vuoksi, mutta tutkimusaihe kuitenkin kiteytetään tutkimusongelmaksi. Tapaukset, joissa tutkimusongelma kirjoitetaan viimeisenä johdannon kanssa, eivät ole ennenkuulumattomia, mutta tällainen järjestys ei kuitenkaan ole suositeltavaa. Tutkimusongelma merkitsee opinnäytetyölle samaa kuin liikeidea yritykselle, ja sen määrittelyssä kiteytyvät koko opinnäytetyön tarkoitus ja tavoitteet. Tutkimusongelma kannattaa aina purkaa kysymyksiksi, jolloin saadaan samalla runko opinnäytetyölle. Vastaamalla tutkimuskysymyksiin tulee samalla vastattua itse tutkimusongelmaan. (Kananen 2008, 51.)

Haluan opinnäytetyössäni saada vastaukset seuraaviin kysymyksiin:

1. Miten Limingan kirjasto on syntynyt ja miten se on kehittynyt alkuaajoistaan?
2. Mitkä ovat olleet merkittävimmät tapahtumat Limingan kirjaston historiassa?

Tutkimukseni kertoo Limingan kirjaston tapahtumat yhteiskunnallinen konteksti huomioiden. Halusin kertoa Limingan kirjaston historiasta siitä näkökulmasta, missä kirjasto on vuosien saatossa sijainnut, koska kirjaston sijainnilla on mielestäni suuri merkitys kirjastopalvelujen käyttöön.

Tutkimuskysymykset on hyvä rajata ja pitää suppeina, koska muuten voi käydä niin, että aihe paisuu hallitsemattomaksi. Rajauksen prosessi jatkuu yleensä aivan tutkimuksen loppuun saakka samanaikaisesti tutkimuskysymysten muotoutumisen kanssa. (Autio ym. 2001, 147–148.)

2.3 Tutkimusmenetelmät

Eräältä historian professorilta kysyttiin: ”mikä on hänen tutkimusmenetelmänsä?” Professorin vastaus oli: ”jokaisella on omansa, minulla on omani.” Tämä kuvastaa sitä, kuinka hankalaa historiantutkijan on kuvata metodologiaan. Koska useimmat tekevät tutkimusta kirjallisesta aineistosta, on tavallisimmin käytetty menetelmä historiallis-kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Lisäksi voidaan käyttää kvantitatiivisia eli tilastollisia menetelmiä. (Hietala 2001, 21, 23.) Todellisen elämän kuvaaminen toimii lähtökohtana laadullisessa tutkimuksessa. Tutkimuksessa on huomioitava, että todellisuutta ei voi pilkkoa mielivaltaisesti osiin. Todellisuus on moninainen, ja tutkimuskohdetta pyritään tutkimaan mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 161.)

2.4 Lähdemateriaali

Yksi historiantutkijan harrastajasta erottava piirre on se, että tutkijan on aina ilmoitettava, mistä tieto on peräisin (Hietala 2001, 17). Limingan kirjaston historian lähdemateriaalina ovat erilaiset Limingan kirjaston arkistomateriaalit, kuten kirjaston johtokunnan/kirjastolautakunnan pöytäkirjat, kirjaston vuosi- ja toimintakertomukset sekä kirjastolle saapuneet kirjeet. Erilaiset kirjalliset teokset koskien Suomen yleisten kirjastojen kehitystä ovat myös lähteitäni. Lisäksi haastattelin kirjaston aiempia johtajia sekä nykyistä johtajaa. Tutkimuskysymykset tulisi pitää tarkasti mielessä, kun valitsee lähdemateriaalia, jotta mukaan tulisi vain kaikkein relevantein aineisto. Lähdemateriaalin arvioimisessa on hyvä kiinnittää huomiota seuraaviin seikkoihin: kirjoittajan tunnettuus ja arvostettuus, lähteen ikä ja lähdetiedon alkuperä, lähteen uskottavuus ja julkaisijan (kustantajan) arvovalta ja vastuu sekä lähteiden totuudellisuus ja puolueettomuus (Hirsjärvi ym. 2009, 113–114).

3 LIMINGAN KUNTA

Limingan seutu asutettiin vakituisesti 1300-luvulla, jolloin satakuntalaiset eränkävijät jäivät pysyvästi erämaailleen. Seutu oli karjalaisten nautintamaata. Limingan kylä koki kovia muun muassa pitkänvihan aikana 1500-luvulla sekä isonvihan aikana 1700-luvun alussa. (Limingan kunta 2013a, hakupäivä 13.8.2013.)

Vuotta 1477 pidetään Limingan perustamisvuotena. Laajimmillaan Liminka oli 1500-luvun lopulla, jolloin Oulu ja Kajaanikin olivat osa Liminkaa. Liminka kutistui huomattavasti vuonna 1599 Paltamon itsenäistyttyä omaksi seurakunnakseen. Limingasta irtautui Oulun perustamisen myötä vuonna 1606 myös Oulunsalo, Muhos ja nykyinen Utajärvi. Limingasta eronneita kuntia ovat Oulu, Oulunsalo, Muhos, Kempele, Tyrnävä, Temmes, Lumijoki, Utajärvi, Vaala, Kajaani, Sotkamo, Paltamo ja Ristijärvi. Näistä viimeisimpänä Limingasta erosivat vuonna 1899 pitkään seurakunnallista itsenäisyyttä tavoitelleet Kempele, Lumijoki ja Temmes. Kappelaiden itsenäistymiskamppailu kesti peräti kolmisen sataa vuotta. Näiden kolmen kunnan itsenäistyminen oli viimeinen suuri murros Limingan kohtalosta päätyä emäseurakunnasta pienemmäksi. Vuoden 1865 kunnallisasetus erotti maalla kunnan ja seurakunnan toisistaan. (Keränen 2003, 15; Kuusanmäki 1994, 221; Limingan kunta 2013a, hakupäivä 13.8.2013.)

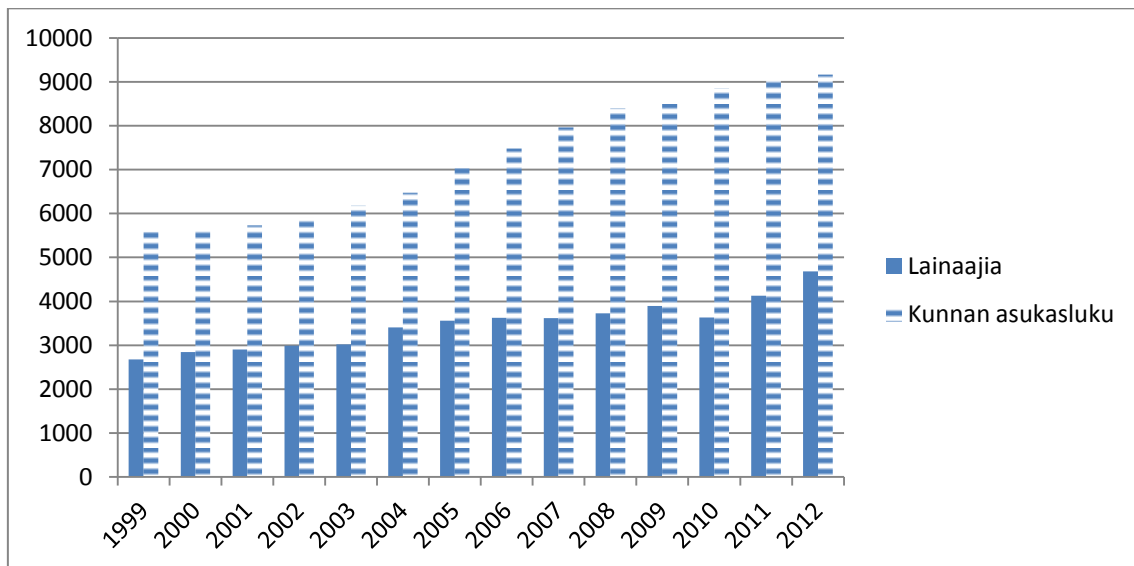
Liminkaan perustettiin kirjasto vuonna 1849, tosin ei ole tietoa, onko tämä kirjasto lainkaan toiminut. Vuonna 1856 Liminkaan perustettiin toisen kerran kirjasto, joka tuli Limingan kunnan omaksi 1880-luvulla. (Härmä 1977, 3; Vahtola 1977, 265.) Yksi Pohjois-Pohjanmaan kansansivistystyön suuri merkkitapaus oli kansanopiston perustaminen Liminkaan vuonna 1892. Opisto oli ensimmäinen Pohjois-Pohjanmaalla ja koko maassakin ensimmäisten joukossa. (Keränen 2003, 371.)

3.1 Lääninhallituksen muistio ja alkusysäys uudelle kirjastorakennukselle

Huhtikuussa 2006 kunnanhallituksen puheenjohtaja, kunnanjohtaja, koulutoimenjohtaja, kirjastotoimen johtaja ja kirjastotoimentarkastaja kokoontuivat Limingan kirjastolle keskustelutilaisuuteen. Kirjastotoimentarkastaja kirjoitti tapahtumasta muistion. Limingan kunnan väestönkasvu on ollut voimakasta ja 2000-luvun ajan suhteellisesti nopeinta koko Suomessa

(Kuvio 1). Kirkonkylä, lähinnä Oulua sijaitseva Tupos ja nelostien varrella sijaitseva Ala-Temmes ovat pääasiallisia asutuskeskittymiä Limingassa. Vuonna 2003 työssäkäyvistä väestöstä yli 60 % sai elantonsa palveluista, noin 30 % jalostuselinkeinoista ja maataloudesta alle 10 %. Asukkaat kunnassa olivat nuoria ja keskimääräistä korkeammin koulutettuja. 30 % kuntalaisista oli alle 15-vuotiaita. Limingan kunnan talous oli hyvä eivätkä kasvavan väestön tarvitsemat investoinnit nostaneet kunnan lainataakkaa kohtuuttomaksi. (Kummala-Mustonen 2006, 1.)

Kuviosta 1 käy ilmi Limingan kunnan asukkaiden määrän nopea kasvu. Vuonna 1999 Limingassa oli asukkaita noin 5500 ja 13 vuotta myöhemmin, vuonna 2012, asukkaita oli jo yli 9000. Kirjastosta lainasi aineistoa vuonna 1999 noin puolet asukkaista, ja tuo suhdeluku pysyi samana myös vuosina 2000–2012, jolloin siis noin puolet asukkaista lainasi aineistoa kirjastosta.

KUVIO 1. Lainaaajien ja asukkaiden määrä Limingassa vuosina 1999–2012 (Opetus- ja kulttuuriministeriö, hakupäivä 2.10.2013)

Limingan kirjastolaitoksen yksiköt vuonna 2006 olivat pääkirjasto ja kaksi lainausasemaa. Lainausasemat sijaitsivat Tupoksen ja Ala-Temmeksen kouluilla. Rantakylän ja Ketunmaan kouluilla oli siirtokirjakokoelmat. Verkoston ansiosta kirjasto- ja tietopalvelujen saavutettavuus oli kunnassa kohtalainen. Pääkirjasto oli avoinna 39 tuntia viikossa ja Tupoksen lainausasema noin 13 tuntia viikossa. Kirjaston aukioloajat olivat Oulun läänin keskiarvoa alhaisemmat, mutta kuitenkin lähellä valtakunnallista keskiarvoa ja korkeat suhteessa henkilöstön vähäiseen

määrään. Limingassa oli 5 peruskoulun ala-asteen koulua, yläaste ja lukio sekä näiden lisäksi Lakeuden kansalaisopisto ja musiikkiopisto. Koulutustarjontaa täydensivät Limingan taidekoulu sekä Oulun seudun ammattiopiston Limingan yksikkö, joka on erikoistunut turvallisuusalan, ja Merikosken ammatillinen koulutuskeskus (nykyään Luovi). Limingassa toimii myös Limingan koulutuskeskus, joka on Suomen vanhin lastensuojelun laitoshuollon yksikkö. (Kummala-Mustonen 2006, 1.)

Limingan kunnan sisällä kirjaston yhteistyö oli vilkkainta koulujen kanssa. Kirjasto panosti erityisesti kirjavinkkaukseen: henkilökunnan vähäisyydestä huolimatta Limingan kirjasto järjesti vuonna 2005 lähes 80 kirjavinkkaus- ja käyttäjäkoulutustilaisuutta koululaisille. Myös päiväkotien, kunnan kulttuuritoimen, seurakunnan, kotiseutuyhdistysten ja vanhusten kerhojen kanssa tehtiin yhteistyötä. (Kummala-Mustonen 2006, 2.)

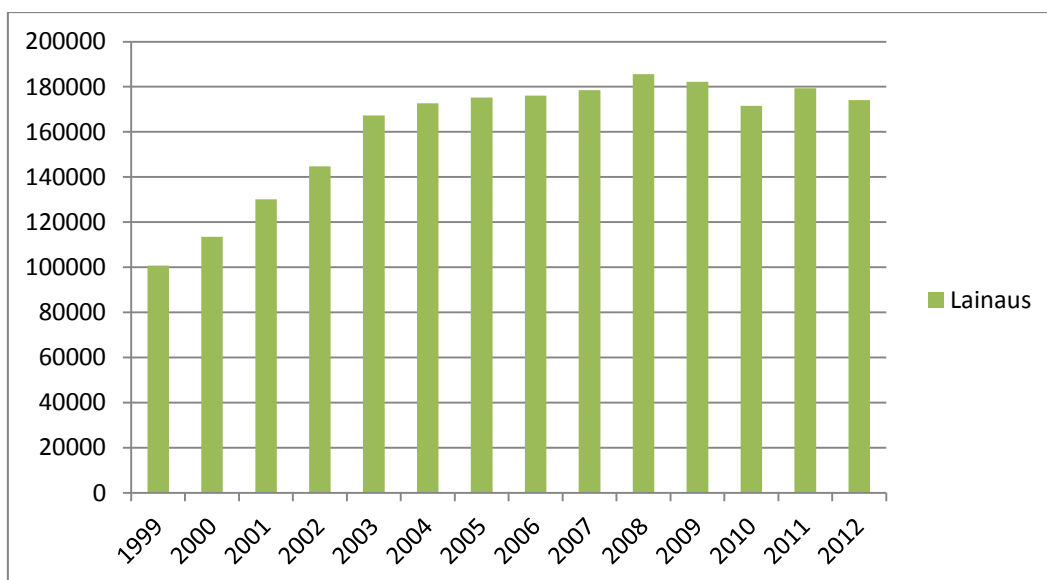
Kirjastotoimentarkastaja toteaa muistiossaan, että Limingan kirjaston henkilökunnan määrä jäi alle kirjastoasetuksen tavoitetason, mutta henkilökunnan koulutus oli asetuksen määrittämällä tasolla: henkilökunnasta vähintään kahdella kolmasosalla tuli olla kirjastoalan koulutus. Kirjaston tunnuslukuja vertailtaessa kirjastopoliittisen työryhmän laatusuosituksiin, käyttöä, kirjastoaineiston hankintaa ja osoitettuja resursseja kuvaavat luvut olivat Limingassa hyvällä tasolla. Kirjahankinta ylitti valtakunnallisen keskiarvon ja tavoitetason, mutta muun aineiston hankinta jäi näiden arvojen alle, lukuun ottamatta lehtiä, joiden hankinta ylitti sen. Tavoitetason ylittivät myös asiakas- ja virkailijakäytössä olevien tietokantojen määrä sekä kirjastokäyntien ja lainojen määrät. Kirjastokäyntien määrä oli hieman alle läänin keskitason, mutta kuitenkin valtakunnallista keskitasoa, ja lainojen määrä ylitti valtakunnan ja läänin keskitason, vaikka toimintamenot jäivät keskimääräistä alhaisemmaksi. (Kummala-Mustonen 2006, 2.)

Kirjastontarkastaja jatkaa, että Limingan kunnan kirjaston toiminta oli pieneen henkilöstömäärään nähden erinomaista. Kirjasto panosti aineistohankintaan ja hyvä kokoelma osaltaan selittäneekin korkeat lainausluvut. Kirjaston käytön määrää heikentävinä tekijöinä kirjastotoimentarkastaja piti kirjastoverkon suppeutta ja huonoja kirjastotiloja. Henkilöstössä laatu korvasi määrän. Kirjastossa oli valittu selkeät painopistealueet, joita kehitettiin päämäärätietoisesti, ja panostettiin aineistohankintaan, arviointi- ja kehittämistyöhön, yhteistyöhön sekä kunnan väestörakenteen mukaisesti erityisesti lasten ja nuorten kirjastopalveluihin. Keskustelussa tuli esille kehittämiskohteena uuden kirjaston rakentaminen. Kirjaston olisi hyvä sijaita keskeisellä paikalla lähellä muita asiointipalveluja, jotta se olisi kaikenikäisen väestön saavutettavissa. Silloiset tilat

olivat ahtaat, epätarkoituksenmukaiset ja joustamattomat, mutta kirjaston sijainti oli hyvä. Virastotalon tilat jäivät alle tavoitetason. Erityisesti lisätilaa tarvittiin lastenosastolle, musiikinkuunteluun, opiskeluun ja oleskeluun. (Kummala-Mustonen 2006, 2–3.)

Toinen kehittämiskohde oli kirjastoverkko. Tupoksen lainausaseman toimintaa oli mahdollista lisätä henkilöstön määrää lisäämällä. Kirjastohenkilöstön lisääminen tuli ajankohtaiseksi myös uuden pääkirjastorakennuksen myötä. Kirjasto pätevine henkilökuntineen on vahva ja vetovoimainen toimija paikkakunnalla. Uusien kirjastotilojen myötä kirjaston käyttö lisääntynee, kun potentiaalia on nopeasti kasvavan väestön ansiosta. Ainoastaan kirjaston henkilöstön määrä, 0,57 henkilötyövuotta tuhatta asukasta kohden, oli tulevaisuudessa täysin riittämätön. Kirjaston tarpeet tuli siis huomioida sekä investointi- että henkilöstösuunnitelmassa. Kirjastotoimentarkastaja toteaa muistiossaan, että lääninhallituksen tehtäviin kuuluu edistää kirjasto- ja tietopalvelun saatavuutta läänin kunnissa ja että Limingan kunnankirjaston edistämishanke oli lääninhallituksen mielestä erittäin tarpeellinen. (Kummala-Mustonen 2006, 3.)

Kuviosta 2 käy ilmi Limingan kirjastossa tapahtunut lainauksen määrän kehitys vuodesta 1999 vuoteen 2012. Lainaus on noussut 13 vuodessa 100 000 kappaleesta lähelle 180 000 kappaletta, vuonna 2008 ja 2009 lainauksen määrä oli yli 180 000. Vuonna 2012 kirjasto jo sijaitsee uudessa rakennuksessaan.

KUVIO 2. Lainauksen määrä Limingan kirjastossa vuosina 1999–2012 (Opetus- ja kulttuuriministeriö, hakupäivä 2.10.2013)

3.2 Liminka nykyään

Limingan kunnan ikärakennetta pidetään hyvänä. Limingassa asuu paljon nuoria, työikäisiä ihmisiä. Lasten osuus Limingassa on suuri verrattuna koko maahan. Väestön keski-ikä, 30,5 vuotta, on maan nuorin. 0–14-vuotiaiden osuus oli Limingassa vuonna 2011 34,6 % ja koko maassa 16,5 %, alle 7-vuotiaita oli Limingassa 17,5 % ja koko maassa 7,8 %. Yli 65-vuotiaita Limingassa oli 8,1 % ja koko maassa 18,1 %. Vuoden 2012 lopussa Limingassa oli 9 432 asukasta. Limingan keskimääräinen työttömyysaste nousi vuonna 2012 hieman edellisvuodesta olleen 8,1 %. Limingan työttömyysaste oli seudun alhaisin ja Pohjois-Pohjanmaalla 2. alhaisin. Pitkäaikaistyöttömiä vuonna 2012 oli keskimäärin 55 (vuonna 2011 61) ja nuoria alle 25-vuotiaita työttömiä 36 (vuonna 2011 27). Keskimääräinen työttömyysaste Pohjois-Pohjanmaalla oli 11,4 %. (Limingan kunta 2013d, hakupäivä 18.10.2013.)

Limingan kunta sijaitsee Pohjois-Pohjanmaan maakunnassa, noin 26 kilometrin päässä Oulusta etelään. Kunnan pinta-ala on 637 km². Kunnanjohtaja johtaa virasto-organisaatiota, joka toimii neljään osastoon jakautuneena. Nuo neljä osastoa ovat perusturvaosasto, sivistysosasto, hallinto-osasto ja tekninen osasto. Sivistyspalveluihin kuuluvat varhaiskasvatus, perusopetus, lukiokoulutus, esiopetus, aamu- ja iltapäivätoiminta, kansalais- ja musiikkiopisto, kirjasto sekä kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopalvelut. Kirjasto- ja kulttuurijohtaja toimii kulttuuri- ja vapaa-aikapalveluiden johtajana, joiden tehtävänä on järjestää, yhteen sovittaa sekä kehittää kunnan kirjasto-, kulttuuri-, nuoriso-, liikunta-, raittius-, kansalaisopisto-, ja musiikkiopistopalveluita. (Limingan kunta 2013b, hakupäivä 29.8.2013; TK 2011.)

Syksyllä 2013 Limingan kunta sopi alustavasti uuden kuntarakennelain velvoittamasta kuntajakoselvityksen tekemisestä. Selvityksen tekeminen ei vielä tarkoita kuntaliitoksen toteutumista. Kuntarakennelaki astui voimaan heinäkuussa 2013, ja sen kriteerien pohjalta Oulun alueen selvitysalue muodostuu Oulun kaupunkiseudun kunnista Hailuoto, Kempele, Liminka, Lumijoki, Muhos, Oulu, Tyrnävä sekä li. Limingan kunnanjohtaja Pekka Rajala arvioi, että selvityksestä voi löytyä esimerkiksi näkökulmia alueen yhteistyön syventämiseksi. Kuntien tulee ilmoittaa marraskuun 2013 loppuun mennessä minkä kunnan tai kuntien kanssa se selvittää

yhdistymistä. Valtioneuvosto arvioi tämän perusteella uudistuksen etenemistä vuoden 2013 lopussa. (Ahola & Laine 2013, 3.)

4 YLEISTEN KIRJASTOJEN KEHITYS 1800- JA 1900-LUVUILLA

Suomessa ensimmäisenä merkinä kansankirjastosta voi pitää kirkkojen kirjakokoelmiin kuuluneiden kirjojen lainaamista seurakuntalaisille. Ruotsissa on runsaasti tietoja kirjojen lainaamisesta kirkonkirjastoista, koska niistä tehtiin merkintöjä pitäjänkokousten pöytäkirjoihin. Valtiovalta ja piispat hiippakunnissaan jopa velvoittivat hankkimaan tiettyjä teoksia. Suomeenkin näitä teoksia hankittiin. Tuomiokapitulit olivat ylimpiä valvojia kirjojen hankinnan suhteen. Ne tarkastivat ja hyväksyivät julkaistavaksi tarkoitetut tekstit ja olivat myös huomattavia kirjallisuuden levittäjiä. Konsistorit lähettivät kiertokirjeitä hiippakuntien papistolle uusista tai tulevista teoksista ja esittivät samalla lyhyitä arvosteluja suosittelemistaan kirjoista. Suomalaisten tuomiokapitulien papereista ei löydy suoranaisia suosituksia kirjojen lainaamiseen, näin tiedetään kuitenkin tapahtuneen. Kirjojen lainaaminen oli yleistä. Esimerkiksi Lapualta annettiin lainaksi katkismuksia vuonna 1680, ja Säkylässä tehtiin vuonna 1760 päätös lainata pitäjäläisille pientä maksua vastaan seurakunnan vanhaa vuoden 1642 raamattua. (Mäkinen 2009a, 31–33.)

Tiedot kirjojen lainaamisesta kirkkojen kirjakokoelmista viittaavat siihen, että tällaista toimintaa on ollut muuallakin, ja luultavasti se on ollut epävirallista. Kirkon kirjastoista lainaaminen on yleisten kirjastojen suhteen tärkeää siksi, että näissä tapauksissa kirjoja välitettiin alemmalle säädylle, tavalliselle kansalle. Ylemmät säädyt tyydyttivät lukuhalunsa kirjakauppojen, lukuseurojen ja kirjojen yksityisen välittämisen avulla. (Mäkinen 2009a, 33.)

Ruotsi ja sen kyljessä Suomi olivat väkilukuun nähden kehittyneitä lukemisessa ja sen ympärille rakentuneiden instituutioiden kehityksessä. Samat kehityskulut ja keskustelunaiheet kuin keskeimmällä Eurooppaa, kuten esimerkiksi Saksassa, tavataan täälläkin ja osin ehkä jopa aikaisemmin. Ruotsin kehitys muistuttaa ehkä enemmän Englannin ja Ranskan kehitystä. Tukholma oli kansallisvaltion pääkaupunki, joka keräsi maan parhaat älylliset voimat ja synnytti oman intellektuellipiirin, kykeni ylläpitämään esimerkiksi kirjakauppoja ja vähitellen sekä lainakirjastoja että lukuseuroja. 1700-luvun aikana Suomen säätyläiset omaksuivat uuden eurooppalaisen lukemiskulttuurin, joka perustui yksilöllisyyteen, ajankohtaisuuteen, valinnanvapauteen ja lukemisen vapauttamiseen uskonnon kahleista. Tuli uusi ekstensiivinen lukemisen tapa, joka vaati koko ajan uutta luettavaa aiemmin vallinneen rituaalisen toistolukemisen sijaan. Säännöllinen ja runsas lukeminen oli aiemmin rajoittunut korkeimpaan aateliin ja oppineisiin, mutta nyt ekstensiivinen lukemisen tapa levisi laajempiin säätyläispiireihin.

Suomen sivistyneistön keskuuteen perustettiin lukuseuroja 1790-luvulta lähtien. Sanomalehdistön synty juurrutti myös säännöllistä lukemisen tapaa. Niiden kollektiivinen tilaaminen alkoi Suomessakin jo 1600-luvun lopussa. Lukuseuroja ja kansankirjastoja koskevat aatteet saapuivat maahamme siis Ruotsista. Maamme ensimmäisenä kansankirjastona pidetään Regina-koulun kirjastoa. Koulu perustettiin vuonna 1802 ja kirjasto muutamaa vuotta myöhemmin. (Meriranta 1984, 11; Mäkinen 2009a, 34–35.)

Regina-koulun kirjastoa aiemmin, vuonna 1794, perustettiin Vaasaan lukuseuran lukukirjasto, joka ei ollut mikään kansankirjasto tai kunnallinen kirjasto, mutta se kuitenkin antoi muidenkin kaupunkilaisten, kuin kirjaston varsinaisten osakkaiden, lukea kirjoja pientä korvausta vastaan. Tuonaikaisissa oloissa se oli niin yleinen kuin kirjasto saattoi olla. Suomen kirjastoseuran aloitteesta vietettiin Suomen yleisten kirjastojen 200-vuotisjuhlia vuonna 1994, jolloin tuli kuluneeksi 200 vuotta Vaasan lukuseuran lukukirjaston perustamisesta. (Mäkinen 2009g, 443.)

Kansallisten sivistyspyrkimysten innoittamina 1800-luvulla syntyneillä pienillä kansankirjastoilla oli vähän tekemistä modernien yleisten kirjastojen kanssa. Yleiset kirjastot laskevatkin historiansa alkaneen aiemmin mainitusta Turun lukuseuran kirjastosta, jolla oli enemmän yhteistä käsitystemme kanssa kirjastosta kansalaisten tiedon, taidon ja virkistyksen lähteenä. Nykyisen kirjastoverkkomme alku löytyy kuitenkin kansankirjastoista, pääasiassa siksi, että vuonna 1874 perustettu Kansanvalistusseura alkoi 1800-luvun lopulla määrätietoisesti edistää kansankirjastoihin perustuvien kunnallisten kirjastoverkkojen syntymistä. (Vatanen 2009, 223.)

4.1 Kansanvalistus

1700-luku oli valistuksen vuosisata. Vaati kuitenkin paljon pohdintaa jo valmiiksi valistuneiden keskuudessa ennen kuin ajatus valistuksen tulosten levittämisestä ohuen sivistyneistökerroksen ulkopuolelle, rahvaaseen, tuli hyväksytyksi. Valistuskäsitteeseen sisältyi moraalinen velvoite hankkia tietoja aina kun siihen oli mahdollisuus. Valistus oli siis ”itsevalistusta”. Kansanvalistus-termin käyttöönotolla haluttiin siirtää samanlaista moraalista velvoittavuutta rahvaan tiedontason nostamiseksi. Valistuksen ajatuksena oli, että jokaisen ihmisen oli tultava täysikasvuiseksi, järkeväksi olenoksi, joka vapaana taikauskosta ja terveeksi järjeksi kutsutusta ennakkoluulojen kokoelmasta pystyisi päättämään omasta elämästään yhteiskunnan osana. Ihmisen tuli kyetä tarkastelemaan itseään kriittisesti suhteessa muihin ihmisiin ikään kuin itsensä ulkopuolelta.

Ihmisen ei tullut siis tarkastella kriittisesti vain ympäröivää yhteiskuntaa, vaan myös omia halujaan, himojaan ja motiivejaan. Ruotsissa ja Suomessa kansanvalistuskeskustelu alkoi toden teolla vasta 1800-luvun alussa. Pyyteetön moraalinen valistamisvelvollisuus ei kuitenkaan ollut ainoa syy kansanvalistuksellisten uudistusten ja laitosten aikaansaamiseen. Kansanvalistuksella tavoiteltiin myös alempien yhteiskuntaluokkien kontrolloitua sivistämistä, jolloin taustatekijöinä saattoivat olla oma etu ja hyvin ryhmäkohtaiset lähtökohdat. Kontrollitarpeet ja pyyteetön valistustahto kulkevat luonnollisella tavalla rinnakkain eikä niitä voi irrottaa toisistaan. (Mäkinen 2009b, 74–75; Ylä-Kotola 2013, 4K2.)

Suomessa kansalle alettiin jo 1600-luvulla opettaa lukutaitoa mutta kirjoitustaitoa vasta 1800-luvun lopulla kansakoululaitoksen perustamisen jälkeen. Osasyynä oli, että haluttiin pitää kirjoitustaito yhteiskunnan hallitsevien piirien hallussa eikä haluttu luovuttaa sitä rahvaan käsiin. Luku- ja kirjoitustaitoa voidaan käyttää tehokkaana vallankäytön välineenä, etenkin jos taito on yhteisössä vain harvoilla. Pelättiin myös, että talonpojat ryhtyisivät pommittamaan oikeusistuimia ja valtiopäiviä valituksillaan. Rahvas oli ymmärtämätön kirjoitustaidon hankkimiselle, koska sen oppiminen vaatii aikaa ja varoja. Kirjoitustaidottomuutta pidettiin myös rajana säätyläisiin päin, jonka ylittäminen olisi saattanut vaarantaa talonpoikaisen elämäntavan. Vasta kansakoulu muutti asiat. (Meriranta 1984, 40; Mäkinen 2009a, 17.)

4.2 Kansankirjastot

Sääty-yhteiskunnan periaatteisiin ei kuulunut yhteiskunnallinen taloudellinen panostus kansan koulutukseen, vaan valtion ylläpitämät koulut oli tarkoitettu vähälukuisen virkamiehistön ja papiston kouluttamiseen. Saksassa oli jo 1700-luvun puolivälistä lähtien kehitetty pitäjänlukuseuraa, uudenlaista kansanvalistuksen muotoa. Säätyläisten omien lukuseurojen myönteinen sävy haluttiin liittää käsitteeseen. Pitäjänlukuseura oli yksi kansansivistyksen muoto, jolla haluttiin pitää ohjat ylempien säätyjen käsissä. Ajatuksena oli, että joku pitäjän säätyläisistä kokoaa ympärilleen ryhmän talonpoikia seuraksi, joille hän yrittää levittää tietoa keskustelun avulla sopivaan kirjaan tukeutuen. (Mäkinen 2009b, 75, 78–79.)

Pitäjänlukuseuraehdotuksissa talonpojilla ei oletettu olevan suurta oma-aloitteisuutta tai lukuhalua eivätkä talonpojat itsekään pitäneet omanaan esimerkiksi romaaneja tai käytännöllisesti hyödyllistä kirjallisuutta. Pitäjänlukuseurojen järjestäminen koettiin kuitenkin velvollisuudeksi.

Talonpojille suunnattu valistus koettiin tarpeelliseksi ja mahdolliseksi (myös heidän vastaanottokykynsä kannalta). Se oli suuri muutos ajattelutavassa. Ajattelutavan hyväksymisen työläyttä kuvaa se, että Suomen ensimmäisenä rahvaankirjastona pidetty Anjalan Regina-koulun kirjasto aloitti toimintansa vuonna 1803, mutta tätä laajempaa kiinnostusta kirjastojen perustamista kohtaan saatiin odottaa yli kolmekymmentä vuotta ja laajapohjaisen kansanopetuksen aikaansaantia yli kuusikymmentä vuotta. (Mäkinen 2009b, 75, 78–79, 82.)

Suomen kansankirjastojen ensimmäinen perustamiskausi ajoittui 1840-luvulle, jolloin pyrkimyksenä oli perustaa lainakirjastoja maaseudun vähävaraisia asukkaita varten. Samalla vuosikymmenellä vaikutti myös Suomen kirjastoliikkeen isäksi mainittu Juho Pynninen, joka esitti ensimmäisen kerran idean kirjastoseurasta ja koko maata käsittävästä ohjelmasta kirjastojen perustamiseksi. (Puolanne 1994, 30.) Pynnisen kirjoittamia artikkeleita Kanava-lehdessä vuonna 1845 pidetään yhtenä Suomen yleisten kirjastojen lähtölaukauksena. K. J. Werkko ja Agathon Meurman nostivat Pynnisen 1890-luvulla suomalaisen ja suomenkielisen kansankirjastoliikkeen tärkeäksi symboliksi. Tähän Pynnisellä olikin hyvät edellytykset: hän oli lähtöisin vaatimattomista oloista, ei saanut muuta kouluopetusta kuin rippikoulun, harrasti lukemista pienestä pitäen, nousi kovalla työllä turvattuun taloudelliseen asemaan, edisti innokkaasti kansansivistyshankkeita, oli suomen kielen puolestapuhuja, julkaisi itse ajatuksiaan sanomalehtiartikkeleissaan, perusti kirjaston Viipuriin vuonna 1845 ja oli myös Viipurin kansakoulun perustajia sekä paljon muuta. (Mäkinen 2009b, 105–106, 110.)

Herätysshuuto tapahtui suomeksi vuonna 1845 Pynnisen toimesta ja ruotsiksi seuraavana vuonna nuoren pappismiehen, August Cygnaeuksen toimesta. Suomenkielisessä lehdessä Pynnisen kirjoitukset saivat vähemmän julkisuutta, kuin mitä ne olisivat saaneet julkaistuna ruotsinkielisessä lehdessä. Kanavan levikki oli vuonna 1845 kokonaisuudessaan 352 kappaletta, josta Viipuriin meni 148 kappaletta. Borgå Tidningillä oli tuona vuonna huomattavasti suurempi levikki, 460. Porvooseen näistä jäi vain 75 kappaletta. Tällaisessa lehdessä julkaistuna Pynnisen herätysshuudolla olisi todennäköisesti ollut suurempi kuuluvuus yhteiskunnassa. Suomenkielisen kirjoittelun tuonaikainen ongelma oli se, että jos halusi kirjoittaa suomeksi, ei saanut sanomaansa kuuluviin merkittävässä piireissä eli säätyläistössä. Laajalevikkisiin ruotsinkielisiin lehtiin joutui kirjoittamaan ruotsiksi. Esimerkiksi Cygnaeuksen Borgå Tidningissä vuonna 1846 julkaistu artikkeli pyhäkouluista ja kirjastoista tuli sivistyspiirien tietouteen, koska sen pääasiallisia lukijoita olivat papit ja opettajat. Lehti tavoitti hiippakunnan papit ja myös Snellmanin Kuopiossa. Snellman selosti ja kommentoi Cygnaeuksen artikkelia yhdessä viimeisistä Saiman numeroista

kirjoituksessa ”De nya byskolorna”. Cygnaeus täydensi kirjoituksiaan puhumalla vuonna 1847 pohjalaisessa osakunnassa koulujen, kirjastojen, vapautettujen vankien ja muiden edistyksellisten asioiden puolesta. Suurimman suosion hänen kirjoituksensa ja esiintymisensä sai ylioppilaiden, tulevien apupappien, virkamiesten ja opettajien keskuudessa. Kaikkea ylioppilaiden kirjastoaktiivisuutta 1840-luvun lopussa ei kuitenkaan voida lukea ainoastaan Cygnaeuksen ansioksi. (Mäkinen 2009b, 110–113, 122.)

Pynnisen artikkelit Kanava-lehdessä vuonna 1845 ja Cygnaeuksen kirjoitus Borgå Tidningissä olivat voimakas panos kirjastojen hyväksi, mutta niiden jälkeinen kirjaston perustamisinnostus jäi kuitenkin vähäiseksi. Kansanvalistusasia ei lähtenyt liikkeelle, koska yhteiskunnan hallinnolliset ja ideologiset auktoriteetit eivät olleet antaneet sille näkyvää tukeaan. 1800-luvun puolivälissä kansanvalistuskeskustelu kirjastoineen ja kouluineen uhkasi tyystin tyrehtyä. Rahvas oli siihen kykenemätön eikä kansanvalistus vakuuttanut suurta osaa säätyläisistä käytännöllisellä tasolla. Käytännölliset vaikeudet oli helppo nähdä: maa oli liian harvaanasuttu, liian köyhä, laaja, vaikeakulkuinen ja lapsia tarvittiin töissä. Rahvaan lukuhalukin oli olematonta. Saiman lakkauttaminen ja Kanavan lopettaminen sensuuriongelmiensa takia oli kova isku kansanvalitukselle. Kirjastojen perustaminen oli 1800-luvun puolivälissä luvanvaraista, tosin sensuuriylihallitus ei näyttänyt olevan mitenkään erityisen kiinnostunut, millaisia kirjastoja rahvaalle perustettiin eikä lupia pahemmin kyselty. Näin oli etenkin, jos perustajana oli seurakunta. Pitäjänkirjastoja varten lupia ei edes haettu vaikka niistä kirjoiteltiinkin avoimesti lehdissä. Kaupungeissa tilanne oli tiukempi. Suometar pyrki pitämään kansanvalituksen asiaa esillä, mutta sen levikki oli hyvin pieni, ja vuonna 1850 lehden julkaiseminen lopetettiin sensuuriin vuoksi. Seuraavana vuonna lehti aloitti kuitenkin uudestaan, jolloin sen levikki lähti selvään nousuun. Ajatustapojen muutos tapahtui pahimpina sensuurivuosina 1849–1851, ja kansanvalistuskeskusteluun osallistui monia samoja henkilöitä kuin vuosien 1841–1842 kansakoulukeskusteluun. Monella oli tunne, että sama keskustelu jatkuu, kulminoituu ja ratkaistaan nyt. (Mäkinen 2009b, c, 120–121, 136.)

Kirjastojen perustamisen puolesta siis kirjoitettiin näyttävästi 1840-luvulla ja 1850-luvun alussa. Aktiivisimmin kirjastoja perustivat ylioppilaat, kansakoulunopettajat, papit ja muut säätyläiset. Kirjastojen syntyyn vaikutti ennen kaikkea kansallinen herätys. Ennen Krimin sodan loppua kirjastot syntyivät pääasiassa vähin äänin, yksin kappalein. Vasta poikkeusolosuhteet saivat kehityksen vauhtiin. Krimin sodan vuoksi sensuuria jouduttiin lieventämään huhujen torjumiseksi, ja sen aikainen sanomalehtien tilausmäärien kasvu oli yksi lukuhalun suurimmista läpimurroista.

Agathon Meurman julkaisi kesäkuussa 1855 anonyymisti *Finlands Allmänna Tidningissä* kirjoituksiaan koulujen kehittämisestä, joissa hän kiinnitti huomiota siihen, että käynnissä oleva sota oli vaikuttanut enemmän lukutaidon leviämiseen kuin joukko tavallisia kansakouluja ja vielä useammat lukukinkerit olivat kyenneet tekemään vuosikymmeniin. Lukuhalun havaittiin ulottuvan muuhunkin kuin sanomalehtien lukemiseen, marraskuussa 1855 Åbo Underrättelser kertoi Lilljan lainakirjaston menestyksestä. Krimin sodan loppuvaiheissa ja Aleksanteri II:n tullessa keisariksi vuonna 1855 yhteiskunnan auktoriteetit saattoivat avoimesti asettua tukemaan edistyksellisiä asioita, kun yhteiskunnallisen aktiivisuuden pahimmat esteet poistuivat. (Meriranta 1984, 11; Mäkinen 2009c, 136–137.) 1850-luvulla kirjastoja perustettiin varsin vilkkaasti, ja sama suuntaus jatkui seuraavallakin vuosikymmenellä. Kansanvalistusseuran perustamiseen mennessä, vuonna 1874, Suomessa oli jo 250–338 kansankirjastoa laskutavasta riippuen. (Meriranta 1984, 11–12.)

4.3 Kansakoulu

Kirkon kannalta kristillisen opin omaksumisen edellytys oli lukutaito. Suomen kansan kasvattajien joukossa on Turun piispaksi nimetyllä Isaac Rothoviuksella erikoisasema. Hän oli vastoin tahtoaan pakotettu Suomeen. Papisto oli hänen edeltäjänsä vanhuusvuosien aikana villiytynyt ja se oli nyt kovin ottein saatava takaisin kuriin ja järjestykseen. Tavallisen kansan elämänmenoon piispa sai tutustua pitkillä tarkastusmatkoillaan ja kirjeessään valtakunnan kanslerille vuonna 1634, hän valitti joutuvansa elämään skorpionien ja villi-ihmisten keskellä. Piispa Rothovius halusi edistää katekismuksen oppimista, ei varsinaisesti vielä lukutaitoa. Keväällä 1639, viisi vuotta valituskirjeensä jälkeen, hän kirjoitti kuningattarelle: ”melkein kaikki ihmiset maassa osaavat katekismuksensa aamu- ja iltarukouksineen ennen ja jälkeen aterian.” Tosin tähän ilmoitukseen tuli suhtautua pienellä varauksella, koska se oli selvästi tarkoitushakuinen: Aikansa valitettuaan hiippakuntansa tilaa hallitukselle, piispa Rothovius joutui tekemään tiliä siitä, miten hän oikein oli virkaansa hoitanut. Silloin hän ehätti vakuuttamaan hallitsijaa siitä, että suomalaisten seurakuntien tilanne oli sittenkin parempi, kuin miksi hän oli sen aiemmin toistuvilla valituksillaan kuvaillut. Ensimmäiset painetut tiedot suomalaisten lukutaidosta löytyvät Rothoviuksen edeltäjän, piispa Sorolaisen, vuosina 1621 ja 1625 julkaisemasta Postillasta. Suomen kansan suuri ja ankara koulumestari piispa Johannes Gezelius vanhempi painotti vielä 1680-luvulla ensisijaisesti ulkolukua, lukutaidon oppiminen oli kyllä tärkeää, lähinnä kuitenkin siitä syystä, että se helpotti katekismuksen ulkoa oppimista. (Häkli 1991, 34–36.)

Vuonna 1666 käydessään pitämässä piispantarkastusta Limingassa, piispa Gezelius vanhempi havaitsi luku- ja katkismustaidon olevan tyydyttävällä tasolla. Lukutaitoa oli siis jo tätä ennen opetettu. Vuonna 1687 Liminkaan päätettiin hankkia lukkari, jonka tehtävänä oli opettaa lukemista. Syksyllä 1690 pidetyssä rovastintarkastuksessa huomattiin, että suurin osa seurakuntalaisista osasi kristinopin, ja varsinkin nuoret osasivat lukea hyvin. Lukeminen kuului tuolloin kuitenkin vielä harvojen taitoihin. Nälkävuodet ja isoviha seuraamuksineen aiheuttivat lukutaidon kehittymiselle pahan takaiskun. (Vahtola 1977, 245.)

Isonvihan jälkeisissä piispantarkastuksissa Limingassa kiinnitettiin jälleen tiiviimmin huomiota kansan kristinopin osaamiseen ja lukutaitoon. Yleissävy piispantarkastuksissa oli, että toisia kiitettiin osaamisestaan, toisia moitittiin laiskuudesta ja oppimisen laiminlyömisestä. Vuonna 1738 piispantarkastuksessa lasten ilmoitettiin saavan sisäluvun opetusta lukkareitten luona tai jonkun toisen lukeneen henkilön luona. Isäntäväen velvollisuuksiin kuului huolehtia lastensa ja palvelusväkensä sisäluvun harjoittamisesta. Vuonna 1759 piispantarkastuksessa annettiin huomautus, ettei suurin osa väestä kykene lukemaan kunnolla. Seuraavana vuonna sisälukutaito todettiin myös heikoksi, ja Rovasti Pazelius ottikin seurakuntaan tästä syystä erityisen lastenopettajan, joka kulkisi kylästä toiseen opettamassa lapsia. (Vahtola 1977, 246.)

Toimenpiteet tuottivat tulosta, ja vuoden 1781 piispantarkastuksessa oltiinkin tyytyväisiä nuorison sisä- ja ulkolukutaitoon, samoin rovastintarkastuksessa vuonna 1804, kuten myös vuonna 1836. Tässä vaiheessa lapsia opettivat ensin lasten vanhemmat ja myöhemmällä iällä lukkari. Varsinaista lastenopettajaa pitäjässä ei enää ollut. Lukukinkerit olivat yksi kirkon työmuoto lukemisen opettamiseksi. Kinkerit ja rippikoulu vakiintuivat opetusmuodoiksi Limingassa jo 1700-luvun lopulla. Kinkereissä papisto täydensi ja erityisesti tutki lukkarinkoulussa saatuja taitoja. Kinkereitä pidettiin syksyisin ja keväisin eri taloissa, ja niihin osallistuminen oli runsasta, erityisesti 1800-luvulla, jolloin osallistujia saattoi olla jopa useita satoja. Maalaiskylissä kinkerit olivat suuri juhlahetki, ja Limingassakin niistä koetettiin tehdä mahdollisimman komeat. Isäntäväki kesti kinkeriväkeä varojensa sallimissa rajoissa. (Vahtola 1977, 246.)

Kirkollisen kansanopetuksen tärkeä päämäärä oli valmistaa seurakunnan jäseniä astumaan Pyhälle Ehtoolliselle, ja tähän tähtääväksi koulumuodoksi vakiintui rippikoulu. Rippikoulussa opetettiin kristinuskon keskeiset käsitteet, virsilaulua ja jonkin verran myös raamatunhistoriaa. Ripille pääsyn ehtona oli lukutaito. Esimerkiksi Limingassa vuonna 1911 ripille ei päästetty kahtatoista poikaa ja tyttöä kehnon lukutaidon takia. (Vahtola 1977, 246.)

Kansan opetus- ja kouluolojen kehittämisen tarve tuli 1800-luvun puolivälissä ajankohtaiseksi. Puhutaan usein ”maaseudun heräämisestä”, jolloin kirkon opetus ei enää riittänyt. Monitahoisen yhteiskunnallisen kehityksen myötä valistuneimmat talonpojat ryhtyivät vaatimaan lastenopetuksen uudistamista ja tehostamista. Näin tapahtui Limingassakin. 1800-luvun puolivälin vuosikymmeninä opetustyö paikkakunnalla tehostuikin merkittävästi, kansan keskuudessa syntyi omia vapaaehtoisia kouluharrastuksia, ja myös kirkon opetustyö tehostui ja sai uusia muotoja. Tämä tapahtui siis ennen varsinaisia kansakouluja. Liminkaan perustettiin 1840-luvulla muun muassa yksityiskoulu. Joitakin taloja liittyi tuolloin yhteistoimintaan ja palkkasi henkilön antamaan opetusta nuorisolle. Samantapaisena yksityisopettajana toimi Limingan kirkonkylällä myös Juho Rännäri. Rännäri aloitti luku- ja kirjoitustaidon sekä laskennon opetuksen keväällä 1856 ja jatkoi sitä seuraavina vuosina aliupseerin toimensa ohella. Yksityiskoulut valmistivat maaperää kansakoulujen tulolle sekä osoittivat opinsaannin tarpeellisuuden, vaikkakaan kovin laajoja piirejä yksityiskouluissa annettu opetus ei saavuttanut. (Vahtola 1977, 247.)

Kirkko tehosti opetustyötään ennen kansakoulujen perustamista kirkkoherrojen Borg ja Bergh johdolla. A. G. Borg pani kirkoissa toimeen raamatunselityksiä, ja näistä hartauskokouksista muodostui vähitellen sunnuntai- eli pyhäkoulu. Sunnuntaikoulu oli käynnissä Limingan kirkonkylässä ainakin jo vuonna 1855. Bergh puolestaan sai Limingassa toimimaan tuon ajan tärkeimmän kirkollisen koulumuodon, kiertokoulun. Kiertokoulu alkoi vuonna 1863, ja sitä varten palkattiin lukkarinapulainen. Aluksi kiertokoulua pidettiin kaksi kertaa vuodessa kussakin kinkerikunnassa, ensimmäisellä kerralla kaksi viikkoa ja toisella kerralla viikko. Kouluaika pidentyi myöhemmin. Kiertokoulu jatkoi vielä kansakoulujen synnyttyäkin, sillä kansakoulusta olivat vielä laajat kansanosat paitsiossa, sekä asenteellisista että taloudellisista syistä. Koulunvastustajien rintama oli Limingassakin luja. Osa talollisistakin piti koulua ruumiillisen työn tekijöille tarpeettomana, jopa vahingollisena. Koulu ”pilasi” hyviä työmiehiä. Oppivelvollisuuslain myötä 1920-luvun alussa kiertokoulujen toiminta alkoi Limingassakin menettää merkitystään, ja se lakkautettiin kirkonkokouksessa vuonna 1927. (Vahtola 1977, 248–249.)

Liminkalainen Juho Rännäri kirjoitti kansakoulujen perustamisen puolesta jo 1850-luvulla. Rännäri teki kirjoituksessaan Oulun Wiikkosanomissa ”Arveluksia Suomen yhteisen kansankouluin perustamisesta”, muun muassa selkoa niistä seikoista, jotka hän näki kansakoulujen perustamisen esteenä: ”osa oppineista virkamiehistä suhtautuu asiaan suopeasti, osa ”ylimystöstä” taas haluaa pitää kansaa pimennossa sen takia, ettei siitä koidu uhkaa omalle

onnelle, varsinkin ne, jotka pitävät kansaa niin kutsutussa torppari-orjuudessa.” Eräiden mielestä kaikista ei voinut herroja kouluttaa, koska työntekijöitäkin tarvittiin. (Vahtola 1977, 250–251, 254.)

Liminkaan päätettiin perustaa kansakoulu vuonna 1864. Kansakouluasia saatiin näin vireille jo ennen vuoden 1866 varsinaista kansakouluasetusta. Kansakouluasetuksessa sanottiin, että koulut tulee varustaa tarpeellisilla opetusvälineillä ja perustaa niihin myös kirjasto. Koulurakennus valmistui Liminkaan vuonna 1869. Seuraavaksi koululle tuli valita opettaja, mikä olikin helpommin sanottu entä tehty. Oliko kouluun otettava nais- vai miesopettaja? Vuosia kestänyt riita opettajan valinnasta siirsi koulun alkamisen vuoteen 1871. Rovasti Berghillä oli asiasta varma mielipide: vain naisopettaja soveltui lasten kasvattajaksi. Useimmissa asioissa rovasti oli saanut arvovalloillaan mielipiteilleen seurakuntalaisten kannatuksen, mutta tässä asiassa he rohkenivat olla eri mieltä ja ehdottivat miesopettajaa, sillä perusteella, että koska kouluun tulisi lasten lisäksi oppilaisiksi myös aikuisia miehiä, hentoisen naisopettajan olisi sopimatonta opettaa heitä. Asiasta pidettiin lukuisia kokouksia ilman sovintoa. Kun asiasta äänestettiin tammikuussa 1870, ja tuloksena oli miesopettaja, rovasti Bergh ilmoitti eroavansa kansakoululautakunnan esimiehen tehtävistä. Haluttiin kuitenkin, että rovasti pysyisi johtokunnassa, ja järjestettiin uusi äänestys, mutta tulos oli sama. Koulu aloitti toimintansa syksyllä 1871 Kaarlo Kokkosen toimiessa opettajana. Kansakoulun käyminen tuli pakolliseksi vuonna 1921, jolloin astui voimaan valtakunnallinen oppivelvollisuuslaki. (Niemelä 2013, hakupäivä 18.10.2013; Vahtola 1977, 253–254; Vatanen 2009, 235.)

Johan Wilhelm Snellman kirjoitti jo vuonna 1842 Valtio-opissa, että kansakoulun täytyy herättää tiedonhalua niin, että oppilas koulun jätettyään itse jatkaa opetustaan. Lukemisen opettaminen olikin Snellmanin mielestä kansakoulun tärkein tehtävä. Yhteys kansalliskirjallisuuden, kansankirjallisuuden ja kansakoulun välillä, hahmottaa myös Snellmanin kansankirjastokäsitystä, vaikka hän ei sitä itse missään kootusti esittänytkään, kirjasto liittyi luontevasti kansakoulun jälkeiseen lukuharrastukseen ja itseopiskeluun. Snellman tähdentää moneen kertaan ja monin eri ilmaisuin koulun tehtävänä olevan, ei niinkään tiedon itsensä, vaan tiedonhalun välittäminen oppilaalle. (Mäkinen 2009d, 154.) K. Werkko oli samaa mieltä Snellmanin kanssa kansakoulun tehtävästä:

Kansakoulun asia on raivata ja muokata maata kirjallisuuden siemenille s. o. niiden tulee kokea saattaa nousevaa kansaa kykeneväksi ja halulliseksi kirjallisuudella kartuttamaan tietovarastoaan. Lainakirjastot tarvitsevat siis välttämättömästi seurustajakseen kansakouluja, joita paitsi niiden siemenet vanhentuvat kuorensaan, eivätkä tuota toivotuita

hedelmiään. Kun samalla niiden omakin elämä kuihtuu, miten kokemuksesta nähdään, monen, ilman kouluja olevan seurakunnan kirjaston rappeutumisesta. Mutta yhtä välttämättömästi, kun kirjastot tarvitsevat kouluja, tarvitsevat koulutkin kirjastoa. (Werkko 1879, 224.)

Vuonna 1899 yli 60 prosenttia kansankirjastoista oli sijoitettu kansakouluihin, joka olikin sopiva paikka kirjastolle avarine huoneineen paikkakuntansa henkisessä keskuksessa kansakoulunopettajan toimiessa kirjastonhoitajana. Opettajat olivat ensimmäiset ”ammattitaitoiset” kirjastonhoitajat maassamme, sillä opettajaseminaareihin kuului yhtenä aineena kirjastonhoidon opetus mallikirjastoineen. (Meriranta 1984, 29–30.)

4.4 Kansanvalistusseura ja kirjastovaliokunta

Kansanvalistusseuran toiminta kirjastolaitoksen parissa käynnistyi 1880-luvun alussa. Ensin seura välitti kirjoja ja julkaisi luetteloja kansankirjastoille sopivista kirjoista. Vähitellen toiminta laajeni kirjastojen perustamista ja hoitoa koskevaksi neuvonnaksi. Seura julkaisi vuonna 1891 kirjasen ”Neuvoja kansankirjastojen hoidosta ja luettelo kansankirjastoihin sopivista kirjoista”. Kansanvalistusseura myönsi kirjastoille avustuksia ja kirjalahjoituksia, välitti valtionapua, organisoi kirjastonhoitajien kokouksia ja käynnisti kirjastoväen koulutuksen. (Kansanvalistusseura 2013, hakupäivä 24.10.2013.)

Viime vuosisadan alussa seuralla oli johtava rooli kirjastolaitoksen kehittämistyössä. 1910-luvun kansanvalistuskokouksissa vedettiin suuntaviivat ja laadittiin mallisäännöt kunnan kirjastolaitosta varten. Työ jatkui ympäri maata järjestetyillä kirjastokursseilla. (Kansanvalistusseura 2013, hakupäivä 24.10.2013.)

Kansankirjastojen rahoituskeinot olivat hyvin sekalaisia, julkisista varoista annetut avustukset olivat vähäisiä ja tilapäisiä. Papit ja ylioppilaat toimivat kirjastonhoitajina, heidän kirjastonhoitonsa oli harrastuspohjaista, ja näin hyvin harvat kirjastot toimivat yhtäjaksoisesti perustamisvuodestaan lähtien. Vasta kun Kansanvalistusseura perustettiin vuonna 1874, tapahtui ratkaiseva muutos sen ryhtyessä kansankirjastojen valtakunnalliseksi yhdyssiteeksi ja ottaessa kansankirjastojen toiminnan omakseen. (Puolanne 1994, 30.)

Kansanvalistusseuralla olikin edessään runsaasti töitä, kun se alkoi huolehtia Suomen kansankirjastoista, niiden kehittamisestä ja tarpeiden tyydyttämisestä. Kansanvalistusseuran

toiminta yleisten kirjastojen parissa lähti liikkeelle lähes tyhjästä; ei ollut olemassa mitään yhtenäisyyttä sen enempää kuin yhteistyötäkään kansankirjastojen kesken, kirjastojen mahdollisuuksia ei tunnettu eikä osattu käyttää hyväksi, kirjastojen lukumäärästä ei ollut kenelläkään tarkkaa tietoa, taloudellinen tuki oli mitätöntä, tilastointi-, lainaus-, luettelointi- ja luokitussysteemit olivat melko alkeellisia tai olemattomia. (Meriranta 1984, 5.)

Päätavoitteekseen Kansanvalistusseura asetti kansanvalistuksen edistämisen muun muassa kansantajuista, kelvollista ja halpahintaista kirjallisuutta julkaisemalla ja levittämällä sekä perustamalla kansankirjastoja ja lukutupia. Tavoitettaan seura toteutti monella eri tavalla: kustantamalla kirjallisuutta, tekemällä tunnetuksi maassa ilmestyneitä kansankirjastoihin sopivia kirjoja, tarjoamalla niitä kansankirjastojen ostettavaksi ja avustamalla kirjastoja kirjalahjoin. Lisäksi seura avusti kansankirjastoja myös kirjastotarvikkeiden hankinnassa ja aloitti kirjastohoidollisten oppikirjojen kustannustyön. (Puolanne 1994, 31.)

Kansanvalistusseura järjesti kesällä 1900 kenttäoperaation, joka kertoo edistämistoimien intensiivisyydestä: seura lähetti ylioppilaita elvyttämään kirjastoharrastusta ja keräämään tietoa kirjastojen toiminnasta. Ylioppilaiden keräämien tietojen pohjalta se julkaisi vuonna 1903 katsauksen Suomen kirjasto-oloihin. Katsauksen mukaan maaseudulla oli 1900-luvun alussa 1794 kirjastoa, kaupungeissa 70 ja Inkerinmaalla 12. (Kansanvalistusseura 2013, hakupäivä 24.10.2013.)

Vuonna 1893 Kansanvalistusseuran yhteyteen perustettiin kirjastovaliokunta, jonka tehtäviin kuului muun muassa tutkia kirjastojen avustushakemukset, määrätä kansanvalistusseuran luetteloon otettavat kansankirjastoille soveltuviksi katsotut kirjat, järjestää kirjastonhoitoa koskevat kokoukset ja kurssit sekä käsitellä kirjastoalaa koskevia kysymyksiä. Näin kansankirjastot saivat epävirallisen johdon. Vuonna 1908 perustettiin Suomen Kirjastonhoitajien liitto, joka vuonna 1910 muutettiin Suomen kirjastoseuraksi. Kansanvalistusseura liittyi heti uuden seuran perustajajäseneksi, ja jatkoi kirjastoseuran perustamisen jälkeenkin aktiivisesti toimintaa kirjastoasioiden parissa, mutta pian seurojen välille syntyi kiistaa asioiden hoidosta. (Puolanne 1994, 31–32.) Nämä kaksi seuraa julkaisivat yhdessä Kansanvalistus- ja Kirjastolehteä (Kansanvalistusseura 2013, hakupäivä 24.10.2013).

Kirjastonhoidon kehittymisen kannalta Kansanvalistusseuran vuoden 1905 kirjastokokous oli merkittävä. Kokousta voidaan pitää myös amerikkalaisen kirjastotekniikan maihinnousuna

Suomeen. Luokituksiksi Kansanvalistusseuran sihteeri Granfelt esitti Deweyn kymmenluokitusta, sillä vaikka kirjoja voitiin järjestää eri tavoin, oli kirjastoille eduksi käyttää samaa järjestelmää, ja Kansanvalistusseurakin aikoi valita Deweyn luetteloihinsa sen monien etujen vuoksi. Deweyn pääasiallinen kriitikko oli H. F. Soveri, jonka mukaan Deweyn kymmenluokitus oli levinneisyydestään huolimatta soveltumaton Suomen oloihin ja saamassa muuallakin varteenotettavia kilpailijoita. Soverin oma luokitusopas saikin kannatusta Kirjastoseurassa, mutta Dewey oli jo silloin Kansanvalistusseuran toiminnan vuoksi kehittymässä eräänlaiseksi kirjaston uudenaikaisuuden mitaksi, vaikka sen ongelmat olivat tiedossa. (Vatanen 2009, 240, 273.)

Kansanvalistusseura oli myynyt kirjastoille kirjoja jo perustamisvuodestaan alkaen ja 1890-luvun puolivälistä saakka kirjastotarvikkeita. Kansanvalistusseuran kokouksessa 1884 esitettiin, että kunnanhallitukset voisivat verottaa verovelvollisia kirjastokassan perustamiseksi, myös viinaverovaroja ehdotettiin käytettäväksi kirjaston hyväksi. Näin myös tapahtui, vaikka kokoukseen osallistujien mielestä viinarahojen katsottiin olevan syntirahoja ja niihin liittyvän kirouksen. Senaatti myönsi ensimmäisen kerran valtionapua kirjastoille vuonna 1903, mutta sen ehtona oli, että kunta avusti kirjastojaan. Tämä oli tehokas kannustin kuntien heräämiselle kirjastoasiassa. Kirjastotoimen johto liukui pikkuhiljaa Kansanvalistusseuran käsistä, kun valtiolle ryhdyttiin siirtämään kirjastoasioita vuodesta 1921 alkaen. Valtio otti tuolloin lopullisesti kirjastotoimen haltuunsa myöntämällä varoja kirjastojen avustamiseen. Tämä toiminta vakiinnutettiin vuonna 1928, jolloin säädettiin kansankirjastolaki. (Puolanne 1994, 32–33.) Valtion otettua kirjastotoimen välittömään hoitoonsa Kansanvalistusseuran toiminta alalla kaventui olennaisesti, se rajoittui kirjojen ja tarvikkeiden välittämiseen kirjastoille, minkä lisäksi seura saattoi myöntää vielä useiden vuosien ajan hallitsemiensa rahastojen avustuksia kirjastojen kehittämiseen (Kansanvalistusseura 2013, hakupäivä 24.10.2013).

4.5 Public Library Movement

Aatteelisenä pohjana kunnalliselle kirjastoverkolle oli amerikkalainen Public Library Movement, joka 1890-luvulta alkaen alkoi sanomalehtien, opintomatkalaisten ja esitelmien myötä tulla tutuksi kirjaston esikuvallisena mallina. 1890-luku oli muutenkin merkittävää aikaa suomalaisessa yhteiskunnassa, ja suhtautuminen kirjastoihin oli osa kansallisen kulttuurin emansipaasiota ja yleistä suuntautumista kohti demokraattisempia ja liberaalimpia näkemyksiä. Public Library Movementin perustana oli kasvatusoptimismi ja usko ihmisen kykyyn ja haluun kehittyä

itseopiskelun avulla sekä näkemys, että yhteiskunnan tuli tarjota tähän kansalaisille tasa-arvoinen mahdollisuus ilmaiseksi. (Vatanen 2009, 223–224.)

Public Library Movementin tunnusmerkkeihin kuuluivat olennaisesti avohyllyt ja lastenosastot. Ensimmäiset avohyllyt järjestettiin Suomessa Porvoon kaupunginkirjastoon vuonna 1912, Svenska Folkskolans Vännerin Einar Holmbergin tekemän Amerikan opintomatkan tuomisina. Ouluun avohyllyt järjestettiin vuonna 1915. Avohyllyt ovatkin ehkä yleisen kirjaston tunnusmerkillisin piirre. Niillä edistetään käyttäjien valinnanvapautta ja autonomisuutta, rohkaistaan tekemään kirjallisia löytöretkiä selailun avulla ja tehostetaan kirjastotyötä lisäämällä käyttäjien itsepalvelua. Vaikka luonnollisesti oli niitäkin, jotka näkivät avohyllyissä vain helpomman tavan varastaa kirjoja, juuri niillä kuitenkin saatiin vanhan kansankirjaston luokkaleima poistetuksi. (Vatanen 2009, 274–275.)

Avohyllyjen myötä erilliset lastenosastot sekä niiden ja aikuisten osastojen välinen ikäraja saivat uutta merkitystä. Avohyllyt vaikuttanevat merkittävästi asiakkaiden kirjalvalintoihin. Portinvartija-kirjastonhoitaja suljetussa hyllyjärjestelmässä tunsu usein asiakkaat, jolloin kirjojen valinta saattoi olla väljää, mutta avohyllyissä teokset olivat kaikkien vapaasti luettavissa. (sama, 275.)

Lastenosastoja oli 1910-luvulla vain harvassa kirjastossa, mutta niiden tarve oli suuri, koska aikuiset eivät välttämättä pitäneet lasten seassa tungeksimisesta, ja lapset saivat omalla osastollaan enemmän tarvitsemaansa huomiota. Ikärajasta käytiin keskustelua, koska lapset kehittyivät eri tahtiin. Esimerkiksi Helsingissä raja oli 16 ja Turussa 14 vuotta. (sama, 275.)

4.6 Oulun seudun kirjastojen kehitys

Silloisen Oulun läänin kirjastoja alettiin perustaa 1800-luvun puolivälissä ja sen jälkeen. Ensimmäiset kirjastot saivat varoja seurakunnilta, kunnilta ja lahjoituksin. Varoja kerättiin myös lainausmaksuilla asiakkailta sekä esimerkiksi siten, että jokainen ripille päässyt henkilö joutui maksamaan kirjastolle tietyn rahasumman. Esimerkiksi vuonna 1860 Paltamossa ripille päässyt henkilö maksoi 1 kopeekan kirjastolle, ja samana vuonna Kuusamossa ripille päässyt maksoi 3 kopeekkaa kirjaston hyväksi. Suurimmassa osassa kirjastoja lainaus oli maksutonta, ja mikäli se maksullista olikin, köyhät olivat yleensä vapautettuja maksusta. Limingan kirjasto on ainoa Oulun läänissä, jonka Werkko mainitsee perustetun ennen vuotta 1850. Oulun seudun kirjastojen

rahallinen arvo vaihteli 50 markasta 309 markkaan, kun keskimäärin Oulun läänin kirjastojen raha-arvo oli Werkon mukaan 287 markkaa. Tosin Oulun kaupungilla oli noin 900 markan arvoinen kirjasto. Kirjallisen kuukausilehden numerossa 8 vuodelta 1871 arvioidaan, että täydellisen kansankirjaston perustamiseen tarvittiin noin 250–300 markkaa, mutta kirjasto voitiin perustaa pienemmälläkin alkupanostuksella. Oulun läänin maaseurakunnissa oli vuoden 1874 lopussa 45 kirjastoa. Oulun seudun kuntiin kuului Hailuodon, Haukiputaan, Kempeleen, Kiimingin, Limingan, Muhoksen, Oulun, Oulunsalon ja Tyrnävän lisäksi myös Lumijoki, mutta siellä ei ollut kirjastoa vuoteen 1874 mennessä, johon asti Werkko keräsi tietojaan kirjastoista. (Werkko 1879, 207, 208, 210, 220; Mäkinen 2009d, 168.)

Kirjastonhoitajina Oulun seudun ensimmäisissä kirjastoissa toimivat yleensä seurakunnan työntekijät tai talolliset palkkiotta. Näin oli asian laita yleensäkin ottaen Oulun läänissä, kuitenkin oli joitakin kirjastoja, jotka maksoivat hoitajilleen palkkiota. Esimerkiksi Haapajärvellä kirjastonhoitaja sai kirjoista tulevat lainausmaksut palkkioksi, samoin Ylivieskassa kirjastonhoitaja sai palkkaa muutaman markan vuodessa. Sääntöjä kirjastoissa ei yleensä ottaen ollut, ja jos olikin, niin niitä ei Werkko ollut sen kummemmin eritellyt teoksessaan. Vuonna 1860 perustetun lin kirjaston sääntöjen Werkko mainitsee olleen ruotsinkielisiä. (Werkko 1879, 201, 204, 220.)

Muhokselle perustettiin kirjasto vuonna 1851, jolloin kolme talollista lahjoitti tätä tarkoitusta varten yhteensä 60 ruplaa. Ilmeisesti tämä kirjasto kuitenkin jossain vaiheessa lopetti toimintansa, koska vuonna 1860 kirjasto perustettiin uudelleen pitäjän kokouksen päätöksellä, jossa kirjasto perustetaan köyhäin rahaston varoilla. Alussa kirjastossa oli 83 nidosta. Sääntöjä kirjastolla ei ollut. Kirjastonhoitajana toimi palkkiotta provasti S. Strömmer. Koulu- eli lastenkirjasto avattiin vuonna 1875. Vuonna 1876 pidettiin arpajaiset ja iltahuvit kansankirjaston hyväksi. Köyhät olivat vapautettu kirjojen lainausmaksulta, mutta muut maksoivat lainauksesta neljä penniä kappaleelta. Kirjaston raha-arvo oli noin 100 markkaa. (Werkko 1879, 209.)

Oulussa toimi vuonna 1830 rinnakkain sekä lukuseuran lukukirjasto että kaupallinen lainakirjasto (Mäkinen 2009a, 59). Kansankirjasto perustettiin lahjoituksilla vuonna 1856 kirkkoherra J. Bäckvallin toimesta. Kirjastolla oli omat sääntönsä. Kirjalainasta asiakas maksoi 20 penniä kuukaudelta tai 1,50 markkaa vuodelta. Kirjastonhoitajina Werkko mainitsee toimineen kirkkoherra J. Bäckvallin, linnan-saarnaaja H. Ehnbergin ja kasvatusopillisen yhdistyksen haaraosaston sekä naiskoulun opettajan A. E. Snellmanin. Raha-arvoa kirjastolla oli 900

markkaa. (Werkko 1879, 35.) Oulun kunnallinen kirjastolaitos aloitti toimintansa vuonna 1877 Heinätorin kansakoululla (Oulun kaupunki 2003, hakupäivä 11.9.2013).

Oulunsalon kappeliin perustettiin kirjasto vuonna 1857. Perustajina oli talollinen B. Isoja. Hän lahjoitti kirjastolle 12 ja ½ ruplaa. Alussa kirjastossa oli 100 nidosta. Kirjasto peri lainasta maksua kirjan koon mukaan: suuremmista piti maksaa neljä penniä viikolta ja pienemmistä yksi penni viikolta. Sääntöjä kirjastossa ei ollut. Seurakunnan lukkarit toimivat kirjastonhoitajina. Kirjaston raha-arvo oli tuolloin 50 markkaa. (Werkko 1879, 209–210.)

Provasti K. R. Henkel perusti Hailuotoon kirjaston vuonna 1860 ottamalla asian esille pitäjän kokouksessa. Pitäjän kokouksessa määrättiin pitäjän rahastosta 40 markkaa kirjastolle, ja kuntalaiset päättivät, että jokaisen lainaajan tulee suorittaa 80 pennin vuosimaksu. Köyhät vapautettiin tästä maksusta. Alussa kirjastossa oli 65 nidosta. Vuoteen 1874 mennessä lainaus oli muuttunut maksuttomaksi. Kirjastolla oli säännöt, ja sen hoitajina olivat palkkiotta toimineet kunnan provasti ja kappalaiset, joista toinen toimi sittemmin nimismiehenä kirjastonhoitajan toimensa ohella. Kirjaston raha-arvo oli 309 markkaa. (sama, 202–203.)

Kempeleen kappelissa avattiin kirjasto vuonna 1860. Sen perustajina olivat talolliset M. Junttila 20 kirjan lahjoituksellaan, S. Ollila kahdeksan markan lahjoituksellaan, V. Ohukainen kahdeksan markan lahjoituksellaan ja pastori H. Krank kahden markan lahjoituksellaan. Kirkkokokouksessa päätettiin antaa kunnan rahastosta 40 markkaa kirjastolle. Lainasta perittiin maksua, mutta köyhät saivat lainata ilmaiseksi. Kirjastossa ei ollut sääntöjä. Kirjastonhoitajina toimivat palkkiotta pastori H. Krank, talolliset S. Ollila ja H. Korpela. Kirjaston raha-arvo oli 107,50 markkaa. (sama, 205.)

Werkko kertoo, että Haukiputaan kappeliin perustettiin kirjasto vuonna 1861. Perustajana oli alaupseeri Inna. Kirjastoa hoitivat myös muut ahkerasti. Alussa kirjastossa oli kahdeksatta kymmenettä nidosta. Kiiminkiin vuonna 1871 kirkkoherra R. W. Montin toimesta perustetusta kirjastosta Werkko kertoo ainoastaan, että kirjastossa ei ollut sääntöjä. (sama, 203, 206.)

Tyrnävän kirjasto perustettiin kappelissa vuonna 1872. Perustajina olivat talolliset I. Alasiiri, G. Hjulbeck sekä A. Punttala. Viimeksi mainittu asui Limingan pitäjässä. Kirjastoa varten kerättiin lahjoituksia, joita kertyi 243 markkaa. Alussa kirjastossa oli 81 nidosta. Kirjastolla ei ollut sääntöjä, ja lainaaminen maksoi 50 penniä vuodessa. Kirjastonhoitajana toimi talollinen I. Alasiiri ilman palkkiota. Kirjaston raha-arvo oli noin 300 markkaa. (sama, 218.)

5 LIMINGAN KIRJASTON VAIHEITA ENNEN SUOMEN ITSENÄISYYTTÄ

1800- ja 1900-lukujen vaihteessa Suomessa oli noin 2000 pientä kansankirjastoa, joista kasvava osa oli kunnallisia tai kuntien tukemia. Kansankirjastokomitea asetettiin vuonna 1906, ja se oli tunnustus Suomen varhaiselle kirjastoliikkeelle ja Kansanvalistusseuran ponnisteluille. Aloite komitean asettamisesta tuli koulutoimen ylihallitukselta, jossa oli kirjastoasian harrastajia. Komitean näkemykset perustuivat amerikkalaisvaikutteiseen linjaan. Ne tähtäsivät siihen, että valtion tuen avulla houkuteltaisiin ja ohjattaisiin kuntia sijoittamaan kirjastoihinsa. Kantakirjastoille valtionapuun oikeuttaviksi kuluiksi esitettiin kirjahankintavarojen lisäksi myös muun muassa kirjastonhoitajan palkkaa. Komitea kannatti vapaata, riippumatonta kirjastolaitosta, mutta kunnan avustuksen tuli tapahtua tavallisista verovaroista, ja valtion avun oli tarkoitus estää hajaannusta ja tukea kantakirjastojen syntymistä. Avustusten tavoitteena ei niinkään ollut enää uusien pienten kirjastojen määrän lisääminen vaan koko kunnan kirjastotoiminnan tason nostaminen. (Mäkinen 2009d, 180; Vatanen 2009, 231–232, 235.)

Syksyllä 1917 Limingassa tapahtui mieliä kuohuttanut tapaus, kun kunnallistololle majapaikkansa perustanut venäläinen sotaväenosasto vangitsi tuolloin Limingan kirjaston johtokunnan puheenjohtajana ja kansanopiston johtajana toimineen Onni Tolvasen, koska hän oli pitänyt liian isänmaallisen puheen kansanopistolla Abraham Ojanperän (1857–1916) muistojuhlissa. Tolvanen vietiin Helsinkiin vankilaan, ja hänet vapautettiin vuoden lopulla. Ojanperä oli yksi merkittävimmistä liminkalaisista kulttuurihenkilöistä. Hän syntyi Limingassa ja käytyään siellä ”mampsellin” koulua sekä kansakoulua, hän pääsi Jyväskylän seminaariin, josta valmistui opettajaksi vuonna 1878. Ojanperän musiikkiharrastukset syvenivät Jyväskylässä, ja opettajiensa kehotuksesta hän ryhtyi opiskelemaan laulua Helsingissä tunnettujen opettajien johdolla. Ojanperä konsertoi Helsingissä ja Saksassa ja olisi saanut kiinnityksen Kölnin oopperaan, mutta hän tuli kuitenkin takaisin Suomeen ja toimi muun muassa 30 vuotta Helsingin Musiikkiopiston soololaulun opettajana. Ojanperän ja Oskar Merikannon jokavuotinen pääsiäiskonsertti oli pääkaupungin musiikkielämän kohokohtia. Eino Leino oli Ojanperän läheinen ystävä ja muistikirjoituksessaan Ojanperälle, Leino mainitsee Ojanperän olleen ”harvinaisen mehevä, harvinaisen monipuolinen ja itsenäisesti kehittynyt yksilöllisyys.” Ojanperä vietti kaikki kesänsä Limingassa, kodissaan Aappolassa, ja palasi Liminkaan vuonna 1915 huonontuneen terveytensä vuoksi. Hän kuoli seuraavana vuonna. Aappola on nykyään Muistokoti. Opettaja ja

kirjastonhoitaja Katri Tuori oli Ojanperän nuoruuden rakastettu ja elinikäinen toveri. Heidän tarinansa on kerrottu elokuvassa ”Ruusu ja kulkuri”. (Vahtola 1977, 274, 281–283; VK, 1918.)

5.1 Ylioppilaiden perustama kirjasto vuonna 1849

”Limingan pitäjään lähettivät vuonna 1849 muutamat Pohjalais-osakuntaan kuuluvat ylioppilaat 23 nidosta, joiden arvo teki viisi ruplaa 54,5 kopeekkaa. Kirjastoa on aikaa voitain lisätty.” (Werkko 1879, 208.) Majjisteri Snellman, ala-upseeri J. Rännäri, provastin-apulainen J. Hällfors ja kirkkoväärtti I. Kaitera toimivat kirjaston hoitajina palkkiotta. Tämä kirjasto kuitenkin hävisi. (Werkko 1879, 208.) Osakuntien kirjastojen edistämistoiminta loppui vuonna 1852, kun osakunnat lakkautettiin. Ylioppilaiden kirjastoinnostus ei valtiollisten seikkojen takia ehtinyt siis tuottaa tulosta, mutta ainakin se levitti ylioppilaspolven keskuuteen tietoisuutta kirjastosta kansansivistyksen välineenä. (Mäkinen 2009b, 116.) Pohjalaiset ylioppilaat lähettivät nidoksia Oulun lääneihin 1800-luvun puolivälissä myös Haapajärvelle, Hyrynsalmelle, Kalajoelle, Paltamoon, Piippolaan, Pudasjärvelle, Pyhäjoelle sekä Siikajoelle. (Werkko 1879, 201, 203, 204, 210, 212, 214, 216).

Pohjalais-osakunnassa aktiivinen, myöhemmin kieli- ja pankkimiehenä tunnettu G. G. Borg, luonnosteli suomenkielisen kirjeen lähetettäväksi pitäjien johtomiehille. On epäselvää, lähetettiinkö kirjettä koskaan, mutta kirjeluonnos on kuitenkin arvokas dokumentti pohjalaisten tavoitteista ja tausta-ajatuksista:

Kunnioitettava herra! Kumpalitteni puolesta rohkenen minä lähestyä Teitä muutamalla asialla, jonka edesauttamiseksi Teiltä, niin kuin hartaalta isänmaan ystävältä, turvallisesti toivottelemme jaloa puollusta ja tukia. Kaikille on kyllä tietty kuinka, jos muistaki esteistä tällä kertaa emme mitään hiiskuisi, jo itse kirjakaupan alainen ala maassamme on vaikuttanut ettei moni arvokas kirja läheskään niin ole maakunnassa levenemään päässyt, kuin se kaikin puolin sekä ansaitsisi että tarpeellinen olisi. Monella tavalla on kyllä tätä estettä koetettu poistaa, mutta niiden yritysten edistys on kuitenkin näihin asti vielä ollut joko vallan vähäinen, eli varsin vaillinainen. – Pohjan perä on ehkä se osa Suomen maattamme, jota nimitetty seikka pahimmasti rasittaa. Tämän tunnossa ovat siis Pohjanmaan studentit yhtyneet pitäjän kirjastoin asettamisella tätä pahaa voimainsa perästä heidän kotimaaltansa hävittämään ja edes tällä tavalla tietoa sinne levittämään suomalaisen kirjapräntin paremmista toimituksista, kuin myös yleisensä kiihoittamaan sitä jo siellä täällä Pohjanki maalla kansassa herännyttä luvun halua ja hartautta. (Mäkinen 2009b, 114–115.)

Pohjalaisten toimesta kirjastoja syntyi 13 pitäjään. (Mäkinen 2009b, 114–115.) Tällä tavalla yksityisesti perustetut kirjastot eivät aina jääneet elämään alkuinnostuksen laannuttua, näin oli Limingassakin, mutta toimintansa lopettaneen kirjaston tilalle syntyi aina uusi ja elinvoimaisempi kirjasto (Elsilä 1979, 1). Osasyynä ylioppilaiden perustamien kirjastojen lyhytikäisyydelle voi olla siinä, että paikallisten mielipidettä ei kysely eikä kirjastolla ollut todellista yhteyttä paikallisiin. Paikallisilta ei kysytty, olivatko he tyytyväisiä vastaanottamaansa lahjaan. Voimakkaampi panostus paikalliseen aktiivisuuteen olisi voinut edesauttaa ylioppilaiden perustamien kirjastojen säilymistä ja kehittymistä. (Mäkinen 2009b, 115.) Ylioppilaiden perustaman kirjaston toiminnasta Limingassa ei ole tarkempaa tietoa. Entisten johtajien, Elsilän ja Härmän, välillä onkin pientä kiistaa siitä, mikä Limingan kirjaston perustamisvuosi oikein on, voidaanko kirjaston perustamisvuodeksi sanoa vuotta 1849, koska ei ole tietoa onko kyseinen kirjasto lainkaan toiminut (Elsilä 30.8.2013, haastattelu; Härmä 30.8.2013, haastattelu).

5.2 Vuonna 1856 perustettu kirjasto J. Kaiteran kotona vuosina 1856–1859

Juho Rännäri oli valistuksen johtohahmoja Limingassa, itseoppinut entinen alipuseeri. Hän perusti Liminkaan kirjaston vuonna 1856 keräilemällä lahjoja, etupäässä kirjoja, perustettavaa kirjastoa varten. Sivistyksen edistämisen lisäksi Rännäri pyrki edistämään myös maanviljelyä, tehostamaan vähävaraisten hoitoa sekä muun muassa kiinnitti huomiota torppareiden oloihin. Hän kirjoitti ahkerasti Oulun Wiikkosanomiin ja Kuopion Sanomiin. Useat henkilöt lahjoittivat kirjoja Rännäriille kirjastoa varten. (Härmä 1977, 3–4.) Lahjoittajat olivat:

- kirjanpainaja herra C. E. Barck Oulusta (34 nidettä)
- talonisäntä Erik Sunila (5 nidettä)
- Johan Niemelä (7 nidettä)
- Henrik Kaitera (18 nidettä)
- Joh. Foudila (5 nidettä)
- Joh. Spjut (22 nidettä)
- herra tohtori Borg (16 nidettä)
- kirjanpainaja herra J. Bergdahl Oulusta (4 nidettä)
- herra tuomari Krankka (2 nidettä)
- lukkari Arfman (1 nide).

Niteitä oli yhteensä 114 kappaletta. (Härmä 1977, 4.) Lisäksi kirjastolle kertyi rahalahjoituksia vuonna 1857 Ylipään, Siltakylän, Keskikylän, Rantakylän, Alapään ja Ketunmaan kinkerikunnista yhteensä kuusi ruplaa ja 96 kopeekkaa sekä eräästä edellisen vuoden seurakokouksesta kuusi ruplaa ja puoli kopeekkaa. Eli yhteensä kirjasto sai alkuvaiheessa rahalahjoituksia 12 ruplaa ja 96,5 kopeekkaa. Tiedot ovat peräisin Rännärin Oulun Wiikkosanomiin lähettämästä kirjoituksesta 21.5.1859, joka on samalla kirjaston perustamis- ja vuosikertomus. (Härmä 1977, 4–5.)

Syyskuussa 1856 kirjasto avattiin yleisön käytettäväksi. Kirjastoa hoiti maanviljelijä Juho Kaitera omassa talossaan, Kaiteran talossa. (Elsilä 1979, 2.) Kuntalaiset ottivat kirjaston innokkaasti vastaan. Kirjastolla oli erityisesti varattomien lukuhaluun tuntuva vaikutus. Vuonna 1859 kirjaston nidemäärä oli 137, joten aika vähäiseksi uusien kirjojen hankinta oli jäänyt. Kirjaston taloudellinen tilanne olikin huolestuttava. (Härmä 1977, 5.)

1850-luvulla Oulun Wiikkosanomiin kirjoitti eräs P. Tommila: ”Oulun Wiikkosanomien maaseudun tilaajapaikkakuntien kärjessä lienee 1850-luvun lopulla ollut Liminka, jonne vuonna 1856 tilattiin 25, vuonna 1857 peräti 70 ja vuonna 1858 38 vuosikertaa.” Liminkaan tuli paljon muitakin lehtiä, muun muassa Suometar ja Suomen Julkiset Sanomat, joten tästä voi päätellä, että liminkalaiset olivat varsin tiedonhaluista väkeä. Vuonna 1899 Liminkaan tilattiin Kaikua 358 vuosikertaa, mikä oli maalaiskunnista ylivoimaisesti eniten. Vain Oulussa kyseistä lehteä tilattiin enemmän. Liminkalaiset myös kirjoittelivat sangen ahkerasti lehtiin, etupäässä Juho Rännäri, joka oli muun muassa Kuopion Sanomien ahkerin maaseutukirjeenvaihtaja. Rännäri perusti 1860-luvulla Ouluun toisen suomenkielisen sanomalehden, Pohjan-Tähden. Lehti ei kuitenkaan pystynyt kilpailemaan Oulun Wiikkosanomien kanssa, joten se toimi vain lyhyen aikaa. Tämän jälkeen hän, muutettuaan Kuopioon vuonna 1869, toimi Kuopiossa ilmestyneen Tapion päätoimittajana vuosina 1860–1871 sekä Amerikkaan muutettuaan, siellä ilmestyneen Uusi Kotimaa- lehden toimittajana. (Vahtola 1977, 251, 263.)

Liminkaan tilattiin siis ahkerasti sanomalehtiä. Kaikilla ei kuitenkaan ollut mahdollisuutta tilata omaa lehteä, ja kun asioista kuitenkin haluttiin olla perillä, perustettiin Liminkaankin niin sanottuja lukuseuroja, joissa usean talon väki kokoontui tilattuja lehtiä, ja myös kirjoja, lukemaan sekä asioista keskustelemaan. Vuonna 1865 Liminkaan perustetussa toisessa lukuseurassa olivat jäseninä muun muassa kunnan nimismies sekä kappalainen. Lukuseuroille tuli suurin osa tuon ajan sanomalehdistä. Monissa Oulun Wiikkosanomien pääkirjoituksissa pitäjiä kehoitettiin

perustamaan lainakirjastoja, jollainen Liminkaankin siis perustettiin vuonna 1856 Juho Rännärin toimesta. (Vahtola 1977, 251, 263.)

5.3 Kirjasto kappalaisen pappilassa vuosina 1859–1871

Vuonna 1859 kirjastoa ryhtyi hoitamaan seurakunnan kappalainen, maisteri J. G. Snellman, joka asui Rantakylässä kappalaisen pappilassa. Niinpä kirjastokin siirtyi kappalaisen taloon. Kirjaston siirtyminen Rantakylään, kauemmas kirkonkylästä, ei miellyttänyt kaikkia kyläläisiä ja he vaativatkin, että ainakin puolet kirjastosta on siirrettävä ”isoon kylään”. (Elsilä 1979, 2.)

5.4 Kirjasto kansakoululla vuosina 1871–

Vuonna 1871, kirjasto sitten muuttaakin kokonaisuudessaan ”isoon kylään”, vasta perustetun kansakoulun tiloihin, kansakoulun opettajan toimiessa kirjaston hoitajana oman työnsä ohella. Kansakoulun alkuaikoina opettajat vaihtuivat tiheään tahtiin, ja koulutyö oli jopa keskeytyneenäkin opettajapulan vuoksi. Tällöin kirjasto joutui siinä sivussa hoidettuna, opettajien usein vaihtuessa, rappiolliseen tilaan. Kirjaston tulot olivat pitkään epäsäännöllisiä, kunnes kirjaston uusi nousu alkoi rovasti Berghin voimallisten ponnistusten myötä. Vuonna 1875 kirkonkokous päätti periä jokaiselta talolta 50 penniä ja torpalta 25 penniä kirjaston hyväksi. Seurakunta tuki kirjastoa muillakin tavoin, ja kirjaston tilanne kohentui. (Elsilä 1979, 2.) Werkko esittää yhden syyn kirjastojen alkuaikojen huonoon menestykseen:

Suurin syy kirjastojen rappiotilaan on seurakuntalaisten taitamattomuus sisälu’ussa ja luetun selvässä käsittämisessä. Tämä syy syntyy täysi-ikäisissä sen tähden, että kansa vielä pitää lukemisen jonakin raskaana taakkana; mieluummin se tahtoo kuulla. Varsinkin sellaiset henkilöt, jotka ovat raskaassa ruumiillisessa työssä, useimmiten suloisesti nukahtavat luettuansa lyhyenkin hetken, jollei ole erinomaisen halukasta ja naurettavaa. (Werkko 1879, 225–226.)

Vuonna 1877 kirjastonhoito vakiintui, kun kansakoulun opettajaksi tuli Gabriel Kunnari, sillä hän toimi koululla opettajana 21 vuoden ajan. Kyläläiset itsekin tukivat kirjastoa työskentelemällä kerran viikossa kokoontuneessa työ- eli iltaseurassa kirjaston hyväksi. (Elsilä 1979, 2.) Ensimmäisen kunnallisen avustuksensa Limingan kirjasto sai vuonna 1884, jolloin edellisen vuoden viinaverorahoista myönnettiin kirjastolle avustusta 47,33 markkaa. Tämän jälkeen avustukset jatkuivat vuosittain, tosin aika pienistä summista oli kyse. (Härmä 1977, 6.)

Vuonna 1888 Limingan kunta katsoi kirjastosta huolehtimisen kuuluvan kontolleen ja valitsi kirjastolle johtokunnan, jonka jäseniksi valittiin talolliset Jaakko Mustonen ja Heikki Arvola, kapteeni H. Henriksson sekä opettaja Maria Tervo. Kaikki johtokunnan jäsenet valittiin kolmeksi vuodeksi. Kirjastonhoitajaksi tuli opettaja Katri Foudila (Tuori). (Härmä 1977, 6.)

1890-luvulla kirjasto oli jälleen muidenkin kuin opettajien hoidossa, sillä vuodesta 1894 alkaen kolmen vuoden ajan sitä hoiti talollisenpoika Juho Kaitera ja toiset kolme vuotta, alkaen vuodesta 1897, talontytär Aini Arvola. Vuonna 1894 kuntakokouksessa päätettiin, että kirjaston tileistä on tehtävä selkoa kuntakokoukselle. Kirjaston kirjavaroista tänä aikana tiedetään vain se, että vuonna 1888 Limingan kantakirjastossa oli 654 kirjaa, kun koko maan kantakirjastojen keskiluku oli 323. Lainojen lukumäärä oli 534 kappaletta. (Härmä 1977, 6.)

Vuodet 1901–1912 ovat Limingan kirjaston historiassa aikaa, joka on miltei täydellisesti pimennossa. Ainoat todisteet siitä, että kirjasto ylipäätään oli toiminnassa, ovat vuosien 1905–1909 tiedot kunnan vuosittaisista avustuksista viinavaroistaan, jotka kyseisinä vuosina olivat 100 markkaa per vuosi. Monen yleisen kirjaston toiminta oli 1910-luvulla heikkoa. Kirjastoja oli kokonaan toimimatta tai oli sellaisia kirjastoja, jotka olivat avoinna yleisölle, mutta joihin ei ollut hankittu kirjoja vuosikausiin. Vuonna 1911, helmikuun 2. päivänä, Limingan nuorisoseuralla pidettiin kokous, jonka tarkoituksena oli kirjaston saattaminen uudelleen toimintaan. Tässä kokouksessa valittiin toimikunta, jonka tehtäväksi asia tuli, ja sen tuli laatia myös sääntöehdotus. Sääntöehdotuksessa edellytettiin muun muassa, että kirjasto järjestetään Deweyn kymmenluokituksen mukaan, kirjat sijoitetaan avohyllyihin, lainaus on maksutonta ja kirjastoon perustetaan erityinen lasten ja nuorten osasto. Vaikutteet olivat tulleet American Public Library Movementilta. (Härmä 1977, 7; Eskola 2009, 290.)

5.5 Kirjasto Ranta-Riikun talossa vuosina 1913–1917

Uusi Limingan kirjaston sääntöehdotus lähetettiin Limingan kunnalle, Ala-Temmeksen nuorisoseuralle, Limingan nuorisoseuralle, Limingan Naisyhdistykselle, Limingan osuuskaupalle ja osuusmeijerille, Säästöpankille, Työväenyhdistykselle, Limingan kansanopistolle ja Maalaisseuralle. Samalla pyydettiin kyseisiä tahoja liittymään Limingan kirjaston kannattajayhdistykseen. Ainoastaan Työväenyhdistys antoi kieltävän vastauksen, se kun aikoi

perustaa oman kirjaston. Naisyhdistys ilmoitti, että varojen vähyden vuoksi kannatusmaksu jäi kuluvana vuonna väliin. Vuosi 1912 muodostui siis kirjaston historiassa käännteentekeväksi. Kirjastolle perustettiin vankka kannattajayhdistys, laadittiin uudet säännöt, kirjaston kokoelmat järjestettiin uudella tavalla, Deweyn kymmenluokituksen mukaisesti, ja kirjat sijaitsivat avohyllyissä. (Elsilä 1979, 3.)

Kirjastonhoitajan paikka julistettiin haettavaksi syyskuussa 1912, ja kirjastoa laitettiin ”uuteen uskoon” (Härmä 1977, 7). Uudelleen toimintansa aloittanut kirjasto avasi ovensa asiakkaille vuoden 1913 maaliskuun alussa Ranta-Riikun talossa. Kirjastonhoitajaksi oli valittu ainoa hakija, asemamies Hannes Lehto, jonka talossa kirjasto sijaitsi. Hän hoiti kirjastoa viiden vuoden ajan, jolloin kirjasto toimi säännöllisesti ollen avoinna neljä tuntia viikossa. Kirjoja oli tuolloin runsaat 1000 kappaletta, ja ne olivat ensi kertaa avohyllyissä. Kansanopistonjohtajan Onni Tolvasen vuonna 1916 Kansanvalistus-lehdessä olleen kirjoituksen mukaan ”ei siitä ole havaittu haittaa olevan, vaan lainaukseen se on vaikuttanut edullisesti.” Lisäksi hän kertoo kirjoituksessaan kirjaston ensisijaisen toiveen olevan oma huone, koska vuokra vie kirjaston varoista suuren osan eikä hänen mielestään ole sopivaa, että kirjastohuoneessa myös asutaan. Tolvasen mielestä kunnan luonnollinen velvollisuus olisi antaa kirjastolle ilmaiseksi sopiva huone, jolloin voitaisiin pitää samassa tilassa myös lukutupaa, johon aikakauskirjoja tilattaisiin. Kunnallistalosta löytyisi Tolvasen mukaan kirjaston luonnollinen kotipaikka. (Elsilä 1979, 3.)

Suomen senaatin kirjasto ja kustannustoimiston William Sippola oli suomalainen kansakoulunopettaja ja valistuspäällikö. Hän oli mukana muun muassa perustamassa Suomen kirjastoseuraa. (Vatanen 2009, 231, 234.) Suomen senaatin kirjasto ja kustannustoimisto kehotti kantakirjastoja tilaamaan virallisia julkaisuja. Sippola kirjoitti toukokuussa 1917, miksi virallisia julkaisuja tulisi anoa:

Katsoen niihin muuttuneisiin olosuhteisiin, joihin isänmaamme on äskeisin siirtynyt ja joista todellinen sisäinen itsehallinto on tärkein saavutus, käy entistä tärkeämmäksi, että tarkka ja tosiasioihin perustuva käsitys maamme hallinnosta ja hallinnon eri haarain toiminnasta tai mahdollisesta toimeentuloon juurtuu kansalaisten tietoisuuteen. Valtiopäiväjulkaisuihin tutustumalla saa todellisimman kuvan maan tärkeimmän itsehallintoelimen, lakeja säätävän eduskunnan toiminnasta. Ainoastaan näistä painetuista valtiopäivä-asiakirjoista tarkalleen näkee, mitä kukin kansan edustaja on valtiopäivillä todella puhunut samoin kuin millä perusteella joku laki on tullut säädetyksi sellaiseksi kuin se on. Sen tähden ei saata olla parempaa keinoa eksyttävän ja intohimoja ärsyttävän puoluekiihkon tyyntämiseksi kuin valmistaa mahdollisimman laajoille kansankerroksille tilaisuutta itse omin silmin lukea ja tutkia valtiopäivätyötä painetuista valtiopäiväjulkaisuista. (Sippola 4.5.1917, kirje.)

12.11.1917 päivätyssä kirjeessä, joka oli osoitettu tiedoksi Koulutoimen Ylihallitukselle, Senaatin kirkollisasiaintoimituskunta päätti myöntyä Limingan kunnan kantakirjaston hoitaja Hannes Lehdon anomukseen saada kirjastolle ilmaiseksi virallisia julkaisuja. Näitä olivat muun muassa Suomen Suuriruhtinanmaan asetuskokoelma vuosilta 1914–1916, Virallinen lehti vuodelta 1917 ja Kruununmetsät vuodelta 1914. (Inkinen & Setälä 12.11.1917, kirje.)

Taulukosta 1 käy ilmi, että vuonna 1914 kirjastossa oli 1075 kirjaa, lainoja annettiin 1850 kappaletta ja lainaajia oli 146. Vuonna 1918 kirjoja oli 1265 kappaletta, eli neljän vuoden aikana kirjojen määrä oli lisääntynyt 190 kappaleella, lainoja annettiin 2214 kappaletta ja lainaajia oli 94.

TAULUKKO 2. Kirjaston tunnuslukuja vuosilta 1914 ja 1918 (VK ja talouskatsaus 1914; VK, 1918)

Vuosi	Kirjoja (kpl)	Lainoja (kpl)	Lainajia (kpl)
1914	1075	1850	146
1918	1265	2214	94

6 LIMINGAN KIRJASTON VAIHEITA ENNEN TOISTA MAAILMANSOTAA

Vuoden 1918 kansalaissota vaikutti kirjastoihinkin. Kansanvalitus- ja kirjastoväki piti sodan syttymisen syynä kansalaiskasvatuksen puutetta. Kun kirjastolehti tauon jälkeen taas ilmestyi, kirjoitti Helle Cannelin (Kannila) kirjastoväen toivovan, että valtio ja kunnat jatkossa ymmärtäisivät kuinka kalliiksi sivistymättömyys käy. Valtion kirjastotoimisto ja Valtion kirjastotoimikunta perustettiin vuonna 1921, ja toimiston päälliköksi nimettiin Helle Kannila, jonka vaikutus maan kirjastotoiminnassa tuli olemaan merkittävä usean vuosikymmenen ajan. Organisaation piirissä työskenteli myös alueellisia kirjastontarkastajia, joiden huolellisen raportoinnin ansiosta voidaan nykyään lukea yksityiskohtaisia aikalaiskertomuksia monen kirjaston toiminnasta. (Eskola 2009, 290–291; Vatanen 2009, 278.) 1920-luvulla kirjastontarkastajia kutsuttiin kirjastoneuvojiksi. Koko maassa toimi yhteensä 5 kirjastoneuvojaa. Pohjois-Suomen piirissä kirjastoneuvojana toimi 1920-luvulla livar Fri, jonka alueena oli Oulun lääni sekä Vaasan läänin eteläinen ja pohjoinen vaalipiiri. (Cannelin 10.12.1922, kirje; Cannelin 12.12.1926, kirje.)

Vuonna 1928 säädetty kansankirjastolaki oli tärkein Suomen yleistä kirjastolaitosta koskeva toimenpide ennen sotia. Seuraavaa lakia saatiinkin odottaa sitten vuoteen 1961 asti. Kansankirjastolaki merkitsi kirjastotoiminnan kunnallistamista Suomessa. Lailla haluttiin vakinaistaa vuonna 1921 aloitettu kirjastojen avustustoiminta valtion taholta sekä jatkaa kirjastojen keskushallinnon toimintaa. Hallituksen vaatima kunnallinen kirjastopakko oli huomattava ero voimassa olleeseen käytäntöön ja aiempiin lakiehdotuksiin. Määräys kirjastopakosta kuitenkin poistettiin eduskuntakäsittelyssä myöhemmin. Uuden kirjastolain myötä kirjastotoimen ylimpänä elimenä oli valtion kirjastotoimikunta, ja toimeenpanevana elimenä oli valtion kirjastotoimisto alueellisine kirjastontarkastajineen. Kunnille määrättiin lain myötä maksettavaksi valtionapua, ehtona oli muun muassa, että kunta käytti kansankirjastotoiminnan tukemiseen vuosittain summan, joka valtionapu mukaan lukien oli vähintään 1 markka asukasta kohti. Kansankirjastolaki merkitsi kirjasto-olojen kaikinpuolista kohentumista ja kunnallisen kirjastotoimen vakiintumista koko maahan. (Puolanne 1994, 36–38.)

Suomessa laskettiin vuonna 1928 olevan 1650 kirjastoa maaseudulla ja 55 kaupungeissa eli yhteensä 1705 kirjastoa. Niistä kuntien omistuksessa oli 62 prosenttia, muita omistajia olivat muun muassa nuorisoseurat, työväenyhdistykset ja muut järjestöt. Kaupungeissa kirjastoja kutsuttiin kaupunginkirjastoiksi, maaseudulla kunnan pääkirjastoa kutsuttiin kantakirjastoksi ja

kylien kirjastoja piirikirjastoiksi. Vuonna 1928 kirjastojen lukumäärä näyttäisi pudonneen lähes puoleen vuodesta 1912, jolloin Keskuskirjastokomitean mietintöä varten oli koottu kirjastotilastoa. Todennäköisesti asian selittää huolellisempi tilastointi kuin se, että toimivien kirjastojen määrä olisi vähentynyt noin selvästi. Kymmenen vuotta myöhemmin, eli vuonna 1938 valtionapua saavia kirjastoja oli 2483 kappaletta. Vuoden 1928 tilasto on sotien välisenä aikana ainoa, johon pyrittiin kokoamaan tiedot kaikista Suomessa toimivista yleisistä kirjastoista, niinpä ei voida sanoa, johtuuko valtionapua saavien kirjastojen määrän kasvaminen kaksinkertaiseksi, vuodesta 1929 vuoteen 1936, uusien kirjastojen perustamisesta vai avustusjärjestelmän tehostumisesta. (Eskola 2009, 291–292.)

Vuoden 1928 kirjastolain mukaan valtionavustuksen määrä oli 50 % kirjaston niin sanotuista todellisista menoista. Pulavuosina 1933 ja 1934 valtionavustuksen määrä oli alennettuna 35 prosenttiin. Vuonna 1935 valtionavustuksen määrä oli 40 prosenttia kirjaston todellisista menoista. Vuoden 1939 lopussa avustusprosentti laskettiin jälleen 35 prosenttiin. Prosentin suuruus ei kuitenkaan ollut se pahin ongelma, vaan avustuksen markkamääräinen katto, 30 000 markkaa vuodessa kuntaa kohden. Tämä raja tuli nopeasti vastaan, jos kunnissa oli vähänkään halua kehittää kirjastoaan. Kirjastoväeltä ja valtion kirjastoviranomaisilta ei puuttunut yritystä parantaa kirjastojen tilannetta. Tammikuussa 1938 ilmestyi painettuna valtion kirjastotoimiston mietintö, jossa muun muassa pyrittiin yleisen keskuskirjaston aikaansaamiseen, mutta hallitus ei ehtinyt käsitellä mietintöä, ennen kuin poliittinen tilanne kiristyi. (Mäkinen 2009e, 311, 317.)

6.1 Kirjasto kansakoulun tyhjässä ”kammarissa” vuosina 1918–1924

Kirjastonhoitaja Hannes Lehdon muutettua Limingasta vuonna 1918, siirrettiin kirjasto hänen kotoaan koululla olleeseen tyhjään ”kammariin”, jossa aluksi kirjaston johtokunnan jäsenet koettivat talkoovoimin hoitaa kirjastoa, mutta kun siihen väsyttiin, piti kirjasto sulkea. Tämä tapahtui vuonna 1919. Virallisia asioita hoiti opettaja Paavo Tapio, mutta kirjaston lainaustoiminta oli lakannut. (Elsilä 1979, 3.)

Vuonna 1922 johtokunta kokoontui jälleen pyytäen kannatusyhdistykseltä avustusta kirjaston kuntoonpanoa varten. Kunta antoi kirjastolle avustusta 2 000 markkaa ja muut varojensa mukaan. Enää puuttui kirjastonhoitaja ja sopiva tila. (Härmä 1977, 8.) Limingan kunnanvaltuusto päätti jälleen marraskuussa 1923 avustaa kirjastoa sen kuntoonpanoa varten 2 000 markalla, ja

seuraavan vuoden alusta avustus oli 2 000 markkaa, joka annettiin koiraverorahoista toistaiseksi jatkuvana (KVp, 23.11.1923).

6.2 Kirjasto Kotirannassa vuosina 1925–1935

Vuonna 1925 eläkkeellä oleva opettaja Katri Tuori tarjoutui hoitamaan kirjastoa omassa talossaan Kotirannassa ehdoilla, jotka hän esitti tarjouksessaan. Tuori halusi, että kirjasto sijaitsee hänen talossaan ja että hän saa järjestää kirjat kantakirjanumeron mukaan avohyllyille, yksikorttijärjestelmää käyttäen. Aiemmin kirjat olivat luokiteltu Deweyn kymmenluokituksen mukaisesti, ja käytössä oli kaksikorttijärjestelmä. Johtokunta hyväksyi tarjouksen, ja kirjastolle laadittiin uudet säännöt. Kirjasto laitettiin kuntoon pääasiassa talkoovoimin. Lainaajille unohtuneet kirjat hankittiin kyläläisiltä takaisin, luetteloiitiin, kunnostettiin ja siistittiin. Etenkin siistiminen oli suuri urakka, kirjat kun desinfioitiin formaliinilampun avulla puhtaiksi. Kotirannassa sijainnut kirjasto avattiin marraskuun lopulla 1925, ja se oli avoinna viisi tuntia viikossa. (Elsilä 1979, 4; TiK, 1925.)

Johtokunta päätti kokouksessaan marraskuussa 1925 esittää valtuustolle, että se hyväksyisi kirjaston uudistetut säännöt ja ottaisi kirjaston kokonaisuudessaan omakseen. Joulukuussa 1925 valtuuston kokous hyväksyi säännöt, ja Limingan kantakirjasto siirtyi edelleen kunnan omaksi. Näin kirjaston asioista päätti yksi taho, kunta, ja kirjaston toiminta saattoi jatkua normaalina ja katkeamatta sen talouden tullessa turvatuksi. (Härmä 1977, 8.)

Kirjaston huone Kotirannassa oli 16,45 m²:n suuruinen. Kirjastonhoitajan mielestä se alkoi olla liian pieni, kun lukijoiden määrä oli lisääntynyt melkoisesti. Tammikuussa 1927 Pohjois-Suomen kirjastoneuvoja livar Fri lähetti kirjastonhoitaja Tuorille kirjeen, jossa hän pyysi täsmennystä kirjaston edellisen vuoden tietoihin, lopettaen kirjeensä lauseisiin: ”Kauniita numeroita lainauksesta. Kunpa joka paikasta tulisi sellaisia.” (Kirje Fri 26.1.1927; Limingan kantakirjaston TK, 1933; Limingan kantakirjaston TK, 1934.) Avohyllyistä kirjastonhoitaja mainitsee, että lainaajat etsivät luettavaa mieluummin kirjahyllyistä kuin kirjaluetteloista. Seurauksena tästä oli usein ikävä epäjärjestys. (Limmingan kantakirjaston TK, 1931.)

Pohjois-Suomen kirjastoneuvoja Fri lähetti toukokuussa 1926 muun muassa Limingan kirjastolle kirjeen, jossa hän kutsui mukaan viikon kestäväälle kirjastokurssille Limingan kansanopistolle.

Ohjausta ja opastusta kirjastonhoidossa sekä muissa kirjastoalaan kuuluvissa asioissa annettiin luentoja ja käytännöllisten harjoitusten muodossa. Kurssit johti maisteri Helle Cannelin, ja kursseille aikovien tuli lukea Cannelinin kirjastonhoidon opas-kirja. (Fri 1.5.1926, kirje.) Limingan kantakirjaston hoitaja Katri Tuori osallistui kyseiselle kirjastokurssille. Hän sai kirjeen hyväksymisestä kurssille Valtion kirjastotoimiston Helle Cannelinilta, joka esitti kirjeessä myös toiveen, että Tuori paikkakuntalaisena suhtautuisi suopeasti kurssin toimintaan ja auttaisi missä apua tarvitaan. (Cannelin 17.5.1926, kirje.) Limingan kansanopistolla järjestettiin kirjastoalan kesäkurseja useampana vuotena. Esimerkiksi kesällä 1931 Valtion kirjastotoimisto järjesti neljä maalaiskirjaston hoitajille tarkoitettua kurssia. Ne pidettiin Limingan kansanopistossa, Porvoon naisopistossa, Huittisten kansanopistossa ja Pitkälähdessä Pohjois-Savon kansanopistossa. Kesällä 1931 Limingan kansanopistossa järjestetystä kurssista sai pätevyyden maalaiskirjaston sivutoimiseen hoitoon. (Cannelin 15.5.1931, kirje.)

Vuoden 1928 ensimmäisen kirjastolain velvoittamana kirjaston johtokunta laati ensimmäisen tulo- ja menoarvionsa kunnanvaltuustolle valtionavun hakemista varten (Elsilä 1979, 4). Ensimmäisen kerran Limingan kantakirjasto sai valtionavustusta vuonna 1926: kirjallisuusavustusta 3 000 markkaa, jakautuen puoleksi tieto- ja kaunokirjallisuuteen ja palkkausavustusta 1 200 markkaa. Seuraavana vuonna kirjasto sai valtionavustusta kirjallisuuteen yhteensä 2 365 markkaa ja palkkausavustusta 1 200 markkaa. Vuonna 1928 kirjallisuusavustusta saatiin 1 865 markkaa ja palkkausavustusta saman verran kuin edellisellä vuonna. (Kirjastojen valtionavustukset 1926; Kirjastojen valtionavustukset 1927; Kirjastojen valtionavustukset 1928.)

Vuonna 1934 johtokunta pohti kirjastontarkastajien kehotusta siirtää kirjaston tilit kunnan tilien yhteydessä hoidettavaksi. Tämä oli kirjastolain edellytys, mutta entinen järjestys päätettiin kuitenkin säilyttää, eli johtokunta valitsi vuotuisen rahastonhoitajan. Vasta parin vuoden kuluttua rahavarojen hoito siirrettiin kunnalle. Samana vuonna kirjaston johtokunta keskusteli useampaan kertaan oman talon ostamisesta kirjastolle, mutta asia jäi mietintään, ja päätös jäi tekemättä. Tuona vuonna otettiin Limingan kantakirjastossa käyttöön myös lainauskirja, jonka avulla oli kirjastonhoitaja Tuorin mukaan helpompi huolehtia lainauksista, mutta lisätyötä se aiheutti. (Elsilä 1979, 4; Limingan kantakirjaston TK, 1934.) Syksyllä 1935 kirjastonhoitaja Tuori ilmoitti 77-vuotiaana olevansa väsynyt hoitamaan kirjastoa ja jättävänsä toimensa vuoden vaihteessa, jolloin kirjasto oli siirrettävä pois Kotirannasta (Elsilä 1979, 4). Taulukosta 2 näemme, että kirjaston kirjojen lukumäärä lisääntyi 10 vuoden aikana 1693 kappaleella. Kirjastossa oli vuonna 1935 3100 kirjaa, lainoja annettiin 3351 kappaletta ja lainaajia oli 268.

TAULUKKO 2. Kirjaston tunnuslukuja vuosilta 1925, 1935 (TiK 1925, Limingan kantakirjaston TK 1935)

Vuosi	Kirjoja (kpl)	Lainoja (kpl)	Lainaaaja (kpl)
1925	1407	-	-
1935	3100	3351	268

Kirjaston tulot olivat 10 vuoden tarkastelujakson (1925–1935) aikana peräisin kunnalta, kannattajayhdistyksen jäseniltä ja valtiolta. Lisäksi pienet, satunnaiset tulot kuten sakkomaksut, lainauslipuista ja lainausmaksuista saadut rahat, toimivat tulon lähteinä. Vuosina 1926 ja 1927 kirjasto peri lainauksesta maksua. Vuonna 1926 lainausmaksuja kertyi 192 markkaa. Seuraavana vuonna lainausmaksuja ei ollut eritelty, mutta yhdessä sakkojen kanssa niitä kertyi 228 markkaa. (Limingan kantakirjaston tilikirja 1925–1935.) Taulukosta 3 näemme, että kirjasto sai vuosien 1925–1935 aikana eniten tuloja vuonna 1931 ja vähiten vuonna 1926. Vuonna 1925 tulot olivat 5400 markkaa ja vuonna 1935 6826 markkaa.

TAULUKKO 3. Kirjaston tulojen kehitys 1925–1935 (Limingan kantakirjaston tilikirja 1925–1935)

Vuosi	Tulot (mk)
1925	5400
1926	3931
1927	4346
1928	5691
1929	7603
1930	7741
1931	7891
1932	7850
1933	7264
1934	6686
1935	6826

6.3 Kirjasto Haapalan talossa vuosina 1936–1938

Kirjastonhoitajan virka julistettiin haettavaksi, ja virkaan valittiin opettaja Kerttu Laine. Hän hoiti kirjastoa aluksi vuokralla olleessa tilassa, Haapalan talossa. (Elsilä 1979, 4.) Talossa oli kirjaston käytössä yksi huone, pinta-alaltaan 28 m². Vuonna 1936 lainausaika muutettiin kahdesta viikosta kolmeen viikkoon. Samalle henkilölle lainattiin kerrallaan vain kaksi kirjaa, ja palautuksen laiminlyönnistä perittiin sakkoa yksi markka kultakin ylimääräiseltä viikolta tai sen osalta. (Limingan kantakirjaston TK, 1936.)

Vuonna 1936 Oulun läänin piirin kirjastontarkastaja Vilho Sive lähetti kirjastonhoitaja Tuorille malliksi Petsamon kunnan kirjastolaitoksen omaisuusluettelon vuoden 1935 toimintakertomuksen täydentämiseksi. Sive kyseli seuraavana kesänä Tuorin seuraajalta, opettaja Laineelta, olikohan asia unohtunut ja pyysi yhä täydentämään vuoden 1935 toimintakertomusta. Kirjastontarkastajan toimialue oli laaja, ja eräs tarkastusmatka Petsamoon koitui Siven edeltäjän, kirjastontarkastaja livar Friin (1869–1931), kohtaloksi. Kirjastomaailmaa järkytti Friin traaginen kuolema, hän oli palaamassa Petsamoon suuntautuneelta tarkastusmatkalta, kun Rovaniemen jälkeen autoa ohjattaessa lautalle, Fri joutui auton alle ja loukkaantui niin pahasti, että kuoli myöhemmin Rovaniemen sairaalassa. Kansanvalistus- ja Kirjastolehdessä oli kolme muistokirjoitusta Fristä, Helle Cannelinin, Frin veljen ja Kalajoen kantakirjaston hoitajan. (Eskola 2009, 301; Sive 23.7.1936, kirje.)

Taulukosta 4 käy ilmi, että kirjastossa oli vuonna 1936 kirjoja 3047 kappaletta, lainoja annettiin 2860 kappaletta ja lainaajia oli 267. Seuraavana vuonna kirjoja oli 3114 kappaletta, lainoja annettiin 2602 kappaletta ja lainaajia oli 272.

TAULUKKO 4. Kirjaston tunnuslukuja vuosilta 1936, 1937 (Limingan kantakirjaston TK 1936, Limingan kantakirjaston TK 1937)

Vuosi	Kirjoja (kpl)	Lainoja (kpl)	Lainajia (kpl)
1936	3047	2860	267
1937	3114	2602	272

7 LIMINGAN KIRJASTON VAIHEITA TOISEN MAAILMANSODAN JÄLKEEN

Maailmansodan alettua vuonna 1939 valtion oli keskitettävä taloudelliset voimavaransa maanpuolustukseen. Rajan läheisyydessä olevien kirjastojen oli keskeytettävä toimintansa, ja muuallakin maassa kirjastoja suljettiin. Hallitus antoi marraskuun 1939 alussa esityksen kansankirjastolain muuttamisesta siten, että valtionavustuksen määrä oli vuoden 1940 alusta pulavuosien tapaan liukuva 35–50 % hyväksytyistä menoista entisen 50 %:n sijasta. Avustuksen suuruudeksi määrättiin 35 % kirjaston hyväksytyistä menoista, ja tämän suuruisena se säilyi vuoden 1944 loppuun asti. Myös virkamatkojen tekemistä rajoitettiin, jolloin kirjastontarkastajien ja kirjastonhoitajien työ vaikeutui. Kirjastojen toiminta oli vaikeaa kaupungeissa pommitusten ja maaseudulla liikekannallepanon takia. Valtion kirjastotoimisto tähdensi, että hankalanakin aikana kirjastojen tuli pyrkiä olla avoinna vaikka vakituinen hoitaja joutuisi sotapalvelukseen, koska ihmiset tarvitsevat rauhattomina aikoina luettavaa. (Mäkinen 2009e, 317–318.) Esimerkiksi Limingassa Ala-Temmeksen piirikirjasto oli suljettuna kirjastonhoitajan rintamapalveluksen vuoksi vuoden verran, kesäkuusta 1941 kesäkuuhun 1942 (Ala-Temmeksen piirikirjaston VK, 1941; Ala-Temmeksen piirikirjaston VK, 1942).

Toinen maailmansota oli huonoa aikaa kirjastoille. Epävarmat ajat, liikekannallepano, taistelut, pommitukset, valtion ja kuntien säästötoimenpiteet, ja ihmisten työn paljous vaikuttivat kirjastojen käyttöön. Sota-aikana ihmisissä virisi lukemisen tarve, kun oikeastaan muuta ajanvietettä ei ollut, kaikki kulutustavarat ja viihdetuotteet puuttuivat valikoimista tai olivat säännösteltyjä. Tanssitkin olivat kielletty. Kirjat olivat kuitenkin säännöstelystä vapaita. Vaikka työtä riitti sota-aikana, jäi silti vapaa-aikaakin, jonka kuluttamiseen ei tosiaan oikeastaan ollut muuta vaihtoehtoa kuin lukeminen. Tähän lukemisen tarpeeseen eivät kirjastot pystyneet tehokkaasti vastaamaan, koska ei ollut varaa. Uusia ja houkuttelevia kirjoja ei kyetty hankkimaan tarpeeksi, ja myös kirjanvalintaperiaatteissa oli jäykkyyttä. Kirjastojen käyttö laski aikana, jolloin ihmiset lukivat enemmän kuin koskaan ennen. Koteihin ostettiin paljon kirjoja, koska niiden hinta oli ”rahan runsauden” vuoksi edullinen. (Mäkinen 2009e, 342, 349.)

Kirjastojen kannalta ilahduttavimpia rauhan merkkejä oli valtionapuprosentin palauttaminen 50 %:ksi vuodesta 1945 alkaen. Tosin ennalleen jäänyt valtionavun määrän katto kuntaa kohden hieman himmensi iloa. Kuten aiemmin on jo mainittu, vuoden 1928 kansankirjastolain markkamääräiset rajat tulivat nopeasti vastaan, mikäli kunnalla oli vähänkin halua kehittää

kirjastoaan. Osa lain puutteista oli selvillä jo lain tultua vahvistetuksi, ja 1930-luvun lopulla aika olisikin jo ollut kypsä kansankirjastolain uudistukselle. Sota kuitenkin pysäytti suunnitelmat, ja uusi kirjastolaki tuli vasta vuonna 1961. Sodan jälkeen maksettiin useiden vuosien ajan sotakorvauksia, jotka Neuvostoliitto määräsi Suomelle vuonna 1944, ja viimeinen erä niistä maksettiin vuonna 1952. Sodan puhkeamisesta huolimatta kirjastonhoitajien valmistuskurssi järjestettiin marraskuussa 1941. Kirjastonhoitajien ammatillisen koulutuksen muuttuminen säännölliseksi herätti toiveita. (Mäkinen 2009e, 315, 341; Kansankirjastolaki 131/1928; Pääkirjoitus 2013, 4K2.) Kirjaston johtokunta kokoontui 1940-luvulla yleensä kerran tai kahdesti vuodessa, mutta marraskuussa 1940 pidetyn kokouksen jälkeen seuraava kokous pidettiin vasta kolmen vuoden kuluttua, marraskuussa 1943. (LKP, 26.11.1940; LKP, 28.11.1940.)

Marraskuussa 1945 Limingan kirjastolautakunta luki Valtion kirjastotoimiston lähettämän kiertokirjeen, joka sisälsi kehotuksen laittaa syrjään sellaiset kirjat, joita Neuvostoliitto voi pitää itselleen vihamielisenä. Valtion kirjastotoimiston määräyksen mukaisesti kirjat siis poistettiin kirjastosta, ja niistä laadittiin luettelo. Poistettujen kirjojen joukossa oli muun muassa Hitlerin Taisteluni sekä Mika Waltarin Neuvostovakoilun varjossa. Toukokuussa 1958 Valtion kirjastotoimiston kiertokirjeessä kehoitettiin Neuvostoliiton vastaisina poistettujen kirjojen palauttamista kirjastoon. Sinetöidyt kirjapaketit avattiin, ja kirjat vietiin takaisin kirjastoon. (LKP, 1.11.1945; LKP, 20.5.1958.)

7.1 Kirjasto kunnantalolla (nykyinen nuorisotalo) vuosina 1938–1955

Elokuun 1938 alusta alkaen kirjasto toimi silloisella kunnantalolla, nykyisellä nuorisotalolla (Elsilä 1979, 4). Kunnantalolta oli saatu 32 m²:n huone kirjaston käyttöön. Kirjasto oli vuonna 1939 avoinna sunnuntaisin 12–14 ja tiistaisin 17–19. Kesällä kirjasto oli avoinna vain tiistaisin 17–19. (Limmingan kantakirjaston TK, 1939.) Marraskuussa 1938, yhtyen kirjastotarkastajan tekemään ehdotukseen, päätti kirjaston johtokunta korottaa kirjastonhoitajan palkan Suomen Kirjastoseuran lokakuussa 1938 ehdottaman normaalipalkan suuruiseksi. (LKP, 30.11.1938.)

Kirjastonhoitaja opettaja Laine tiedusteli 9.8.1938 Oulun piirin kirjastontarkastaja Vilho Siveltä kirjojen säilyttämiseen liittyviä asioita. Kirjastontarkastaja Sive vastasi seuraavanlaisesti:

Arv. kirjeenne 9/8 on joutunut odottamaan vastausta kauan aikaa. Palasin eilen illalla matkalta, jonka aikana kirje oli saapunut. Valitettavasti ohjeeni siten tulevat liian myöhään.

On valla sopivaa, että kirjaston hyllyiltä siirretään varastoon vanhat, kuluneet ja sisällykseltään vanhentuneet kirjat. Yleisenä sääntönä voi pitää, että jälkeen v. 1900 ilmestyneitä kirjoja ei tarvitse säilyttää, vaan loppuunkuluneet voi poistaa sekä hävittää, lukuun ottamatta joitain ensipainoksia, tietokirjoja j.n.e., joilla voi olettaa olevan ”kokoilu-arvoa”. Mutta ennen vuotta 1900 painetuita kirjoja ei hävitetä, vaan ne säilytetään varastossa, ”makasinoidaan”. Paras olisi siis järjestää nekin hyllyille, mutta hyllyjen puutteessa laatikoihinkin. Varasto on sijoitettava mahdollisimman kuivaan paikkaan, jottei kosteus pääse kirjoja vahingoittamaan. Kirjat pannaan järjestykseen, ja säilytetään luetteloissa. Luetteloihin on merkittävä, että kirja on varastossa, jotta kirja tarpeen vaatiessa nopeasti löydetään. Limingan kantakirjasto on tänä vuonna tarkastusvuorossa ja tulen käymään siellä ennen vuoden loppua. Ilmoitan aikanaan tulostani tarkemmin. Jos haluatte, voin varata aikaa useampia päiviä, ja osaltani auttaa kirjavaraston seulonnassa. Mahdollisesti olette kuitenkin jo suorittaneet työn ennen koulun alkua. Olen iloinen siitä, että opintomatkanne onnistui. Syyskuussa olisi tilaisuus taas matkoihin: täällä Torniossa on 11-13/9 kirjastopäivät, ja niitten yhteydessä käyntejä mm. Ruotsin puolen kirjastoissa. Jos vain koulutöiltänne pääsette, tervetuloa! Kunnioittavasti Vilho Sive. (Sive 22.8.1938, kirje.)

Kirjastontarkastaja, reservin luutnantti Vilho Sive oli kirjastoalalla vaikuttaneista merkittävimpiä sankarivainajia jatkosodassa. Hän kaatui Vienan-Karjalassa. (Mäkinen 2009e, 335.) Laine teki opintomatkan, johon Sive viittaa kirjoituksessaan, kesällä 1938 Oulun ja Kuopion läänin kirjastoihin ja sai siihen Kansanvalistusseuralta matka-apurahaa 600 markkaa. Kansanvalistusseuran Niilo Liakka lähetti Laineelle kirjeen, jossa hän ilmoitti, että kultuaan Valtion kirjastotoimiston johtajaa, Kansanvalistusseuran johtokunta oli päättänyt myöntää opintomatkarahan ja huomautti, että Kansanvalistusseuralle tuli lähettää lyhyt matkakertomus kuukauden kuluessa matkan päättymisestä. (Liakka 17.3.1938, kirje.)

1920, 1930 ja vielä 1950-luvullakin ongelmana kirjojen sidonnassa olivat kustantajien heikot kannet, jotka eivät kestäneet kirjastokäytössä. Kirjastojen piti tämän vuoksi itse sitoa kirjat lujiin kansiin. Asiasta käytiin neuvotteluja kustantajien kanssa 1920- ja 1930-luvuilla, ja osa ryhtyikin järjestelmällisesti sitomaan kirjojaan kirjastokansiin, mutta kuitenkin vielä 1950-luvulla tilanne oli suunnilleen sama, jolloin kirjastotoimisto, Kirjastoseura ja kirjastojen edustajat pyrkivät sopimaan kustantajien kanssa uudelleen kirjojen sitomisesta. (Puolanne 1994, 38–39.) Kirjojen sidontaongelmaan törmättiin Limingassa jälleen 1980-luvulla, jolloin kirjastolautakunta keskusteli silloin yleistyneestä ongelmasta, joka oli uusien kirjojen heikko sidonta ja huono kestävyys. Ongelma saatettiin kustantajien tietoon muun muassa maakuntakirjastokokouksen julkilausumalla. (Kiltk, 9.8.1984.)

Lokakuussa 1940 kirjastoon tuli mahdollisuus käyttää käsikirjastoa. Kansanopistolla ja emäntäkoululla oli tuolloin omat kirjastonsa ja useilla kansakouluilla omat oppilaskirjastonsa, ja

myös nuorisosiirtolassa oli oma kirjastonsa. Kunnassa olevien eri kirjastojen ja Limingan kantakirjaston välillä ei kuitenkaan ollut yhteistoimintaa. (Limingan kantakirjaston TK, 1937; Limingan kantakirjaston TK, 1939; Limingan kantakirjaston TK, 1940.)

Talvisodan (30.11.1939–13.3.1940) sytyttyä Suomen ja Neuvostoliiton välille marraskuussa 1939, rajaseudun väestö siirrettiin muualle maahan turvaan. Joulukuussa 1939 Liminkaan saapuivat ensimmäiset evakot. Maalis-huhtikuussa 1940 toisen maailmansodan jatkuessa Sortavalan maalaiskunnasta saapui Liminkaan noin 2700 henkeä, jolloin kunnan väkimäärä kasvoi yli puolella. Osa siirtolaisista tosin sijoitettiin pian muualle, mutta noin 2200 heistä jäi Liminkaan täysin epätietoisena tulevasta kohtalostaan. Näin suuri siirtolaismäärä merkitsi sitä, että kaikki mahdolliset sijoituspaikat oli otettava käyttöön: koulut, talojen pirit ja vapaat kamarihuoneetkin. (Keränen 2003, 157, 160.) Myös jatkosodan jälkeen Liminkaan tuli karjalaisia siirtolaisperheitä, joille annettiin toistakymmentä asutustilaa (Vahtola 1977, 138–139). Kotiseutunsa menettänyttä väestöä palvelevat kirjastot saivat kustannusyhtiö Otavalta tämän 50-vuotispäivän kunniaksi kirjoja valittaviksi erityisestä luettelosta. Limingan kantakirjastokin sai tällaisen lahjoituksen, joka Limingan kirjaston kohdalla sisälsi kirjallisuutta 1 700 markan arvosta ja oli tarkoitettu erityisesti siirtoväelle. (LKP, 26.11.1940; Reenpää 30.10.1940, kirje.) Siirtoväki mainitaan ensimmäisen kerran Limingan kantakirjaston vuoden 1940 vuosikertomuksessa, jolloin kirjastosta oli oikeus lainata maksutta kirjoja Limingan kunnan asukkailla, siirtoväellä sekä opiston ja emäntäkoulun oppilailla. (Limingan kantakirjaston TK, 1940.)

Pidettiin tärkeänä sitä, että sodan takia kotiseuduiltaan pakenemaan joutuneet ja eri puolille maata sijoitettu siirtoväki saivat käyttää sijoituskuntiensa kirjastoja. Moskovan rauhan myötä siirtoväki jäi pysyvästi muuhun Suomeen, jolloin kirjastotoimen tehtäväksi tuli hankkia luettavaa siirtoväelle. Sijoituskuntien kirjastojen oli monin paikoin hankala tyydyttää suurentunutta kysyntää etenkin lasten osalta, kun vielä koulutkin olivat syksyyn 1940 saakka suljettuina. Luovutetulta alueelta kirjastoja ei ehditty evakuoida eikä karjalaisten sijoituskunnissa ollut riittävästi voimavaroja hoitaa yhtäkkisen väestönlisäyksen aiheuttamaa painetta. Kirjastoseura oli asiassa aktiivinen ja anoi Suomen Huollolta avustusta siirtoväen kirjastoja varten. Avusta saatiin, ja sen myötä voitiin lähettää kokoelmia kirjastoille. Osa kokoelmista liitettiin olemassa oleviin kirjastoihin, osa järjestettiin siirtokirjastoiksi. (Mäkinen 2009e, 321–322.) Kirjastojen tuli anoa täydennyskokoelmia Suomen Kirjastoseuralta. Limingan kirjasto sai toukokuussa 1940 Kirjastoseuralta kirjeen, jossa kerrottiin, että kirjastolle oli myönnetty tällainen kokoelma. (Kannila 10.5.1940, kirje.)

Kirjastontarkastaja Sirkka Siven opettaja Laineelle osoittamasta kirjeestä käy ilmi kirjaston silloinen tila:

Tarkastettuani tänään Limingan kantakirjaston, esitän sen monivuotiselle hoitajalle, opettaja Kerttu Laineelle parhaat kiitokset erittäin tunnollisesti ja suurella harrastuksella suoritetusta työstä. Limingan kantakirjastoa voidaan täydellä syyllä pitää Oulun piirin parhaimpiin kantakirjastoihin kuuluvana. (LKP, 4.6.1946.)

Opettaja Laineen muutettua paikkakunnalta, kirjastoa hoitamaan valittiin opettaja Hanna Kylmänen. Hän hoiti tehtävää vuoteen 1955 asti. (Elsilä 1979, 4.)

7.2 Kirjasto kunnantalon alakerrassa vuosina 1955–1969

1950-luku oli Suomessa hyvä kaikenpuolisen kasvun ja kehityksen vuosikymmen. Suomessa oli rauhan aika, vaikka kylmä sota vallitsi maailmalla ja Euroopassa. Elintason nousu ja suuret ikäluokat lisäsivät kulutuskysyntää. Sodanaikainen lukemisenostus jatkui, ja lukemisharrastus oli levinnyt uusiin kansankerroksiin. Suomenkielisen kirjallisuuden merkittävät teokset, kuten Sinuhe ja Tuntematon Sotilas, vaikuttivat varmasti osaltaan lukemisbuumiin, ja myös käännöskirjallisuus monipuolistui. Nämä tekijät selittävät osan lainauksen ennätyskasvusta 1950-luvulla jo ennen vuoden 1961 loistavaa kirjastolakia. Kuten aiemmin on mainittu, valtionapu oli tuolloin matalalla ja sille asetettu raja esti kirjastoja kehittämästä. 1950-luvulla kunnat olivatkin kirjastojen pääasiallisia rahoittajia. Koulutus- ja sivistysmyönteisyys kasvoi voimakkaasti 1950-luvun aikana, mikä tekee ymmärrettäväksi myös kirjastojen suotuisan kehityksen oloissa, joissa valtionavun arvo ei ollut ajan tasalla. (Mäkinen 2009f, 355–356, 359.) 1950-luvun loppuun mennessä jokaisessa kunnassa toimi ainakin yksi kunnallinen kirjasto (Järvelin 2009, 371).

1950-luvun alussa Limingassa ryhdyttiin suunnittelemaan uutta kunnantaloa, ja kirjastolle haluttiin siihen oma huoneisto. Hankittiin piirustukset, ja lupahakemukset lähetettiin Valtion kirjastotoimistolle. Valtiolta saatiin rakennusavustusta 56 m² suuruisen tilan rakentamiseen. Vuonna 1955 kunnantalo sitten valmistui, ja kirjasto muutti omaan huoneistoonsa huhtikuussa 1955. Opettaja Maija Liisa Holappa valittiin kirjastonhoitajaksi, ja seuraavana vuonna hänen muutettuaan pois Limingasta, valittiin kirjastonhoitajaksi opettaja Leo Lehtinen. Vuonna 1956 Lehtinen pyysi kesän ajaksi vapautusta kirjastonhoitajan tehtävistä, mihin kirjastolautakunta suostui sillä ehdolla, että Lehtinen hankkisi itse sijaisen tilalleen. Kirjastolautakunta päätti

esimerkiksi kirjastonhoitajan kesäloman pituudesta, joka vuonna 1958 oli yhden kuukauden mittainen. Lomansa ajankohdan kirjastonhoitaja sai itse määrätä. Kirjasto oli suljettuna kirjastonhoitajan loman ajan. Kolme vuotta aiemmin kirjastolautakunta määritteli kirjastonhoitajan loman pituudeksi kaksi viikkoa, jonka ajankohdan kirjastolautakunta määräsi. Myös tuolloin kirjasto oli suljettuna kirjastonhoitajan loman ajan. (LKP 3.6.1955; LKP, 30.7.1956.) Kun Lehtinen irtisanoutui, etsittiin kirjastoon uutta työntekijää sanomalehti Kalevassa seuraavalla ilmoituksella:

Täten julistetaan Limingan kunnan kantakirjaston hoitajan toimi kansankirjastoista annetun asetuksen 13. pykälän 4. kohdassa säädetyn pätevyyden omaavien henkilöiden hoidettavaksi. Toimi otettava vastaan 1.10.1956. Toimesta maksetaan palkkiona 5790 mk/kk. Pätevien hakijoiden puuttuessa huomioidaan epäpätevät väliaikaisina ja esittäkööt he palkkavaatimuksensa. Hakemukset lähetettävä elokuun 22. päivään mennessä kantakirjaston johtokunnan puheenjohtajalle, os. Liminka. (LKP, 30.7.1956.)

Kirjastoa hoitamaan valittiin opettaja Olli Kuorilehto, joka kuitenkin pyysi eroa toimestaan parin vuoden kuluttua, jolloin kirjastoa alkoi hoitaa opettaja Inkeri Kaartinen. Kaartinen muutti paikkakunnalta vuonna 1960, ja kirjastonhoitajan sivuvirka julistettiin jälleen haettavaksi. Elvi Elsilä valittiin syksyllä 1960 virkaan. (Elsilä 1979, 5; LKP, 11.5.1956; LKP, 25.3.1958.)

Kirjasto oli 1950-luvulla muutaman kuukauden ajan sijoitettuna muualle kuin varsinaiseen toimipaikkaansa. Toukokuussa 1958 Limingan kantakirjaston johtokunnan kokouksessa kunnanesimies ja kirjastontarkastaja esittivät mielipiteensä yhteiskoulun luokan sijoittamisesta kirjastoon. Kirjaston johtokunta päätti yksimielisesti luovuttaa kirjastohuoneen 1.9.1958–31.5.1959 väliseksi ajaksi yhteiskoulun käyttöön. Kirjasto siirrettiin täksi ajaksi samassa talossa olevaan työttömyystoimistoon, joka kunnan puolesta luvattiin yksinomaan kirjaston käyttöön. (LKP, 30.5.1958.)

KUVA 1. Vuonna 1955 valmistunut Limingän kunnantalo (Estormiz 2008, hakupäivä 2.10.2013)

Pääkirjasto oli edelleen avoinna vain neljä tuntia viikossa aina vuoteen 1965 saakka. Vuonna 1962 voimaan tullut uusi kirjastolaki muutti tilanteen, sillä nyt valtio osallistui maalaiskunnissa 2/3 osalla hyväksytyihin menoihin. Kirjastojen toiminta virkistyi tämän lain myötä, kun kirjallisuuden hankinnan määrärahoja, ja kirjastojen aukioloaikoja voitiin lisätä. Vuonna 1966 Limingän pääkirjastokin oli avoinna 10 tuntia viikossa, vuoden 1974 alusta 12 tuntia viikossa, vuoden 1975 alusta 15 tuntia viikossa, vuoden 1976 alusta 16 tuntia viikossa, vuoden 1977 19 tuntia viikossa ja vuoden 1980 alusta 27 tuntia viikossa. (Elsilä 1979, 5.) Vuonna 2013 Limingän kirjasto on avoinna 39 tuntia viikossa (Liminka 2013, hakupäivä 21.8.2013).

Huhtikuussa 1960 pidetyssä kirjaston johtokunnan kokouksessa kirjastontarkastaja Lehväslaiho totesi, että kirjastohuoneisto ja kirjavarat olivat hyvät. Lisäksi kirjastontarkastaja jatkoi, että kirjahyllyistä tuli varastoida sellaiset kirjat, jotka eivät herätä lukijoiden mielenkiintoa, ja varastoiduista kirjoista tuli tehdä merkintä kortistoon. Kirjaston aukioloaikaa tuli Lehväslaihon mukaan pidentää siten, että se on auki kolme kertaa viikossa kaksi tuntia kerrallaan. Kesäaikana tästä voi tehdä poikkeuksen. Tien varteen ja ulko-oven eteen tuli hankkia kirjastoviitta. (LKP, 19.4.1960.)

Kunnantalon alakerran tilat olivat käyneet ahtaiksi, koska niissä oli tilaa vain noin 8000 nidettä varten. Niteitä Limingän kirjastossa oli tuolloin jo yli 11 000. Limingän silloinen kunnanjohtaja Kangas ideoi kunnantalon kolmannessa kerroksessa sijainneen entisen painisalin käytön kirjastoksi. (Kalajoki 1992, 4.)

Huhtikuussa 1969 kirjastolautakunta hyväksyi uuden kirjastohuoneiston ja tilasi sinne uutta kalustoa. Kirjastolautakunta päätti kutsua kunnanvaltuuston, kunnanhallituksen ja kirjastolautakunnan tupaantuliaiskahville, kun kirjasto oli muuttanut uusiin tiloihin. Tupaantuliaiskahvit juotiin heinäkuussa 1969. (Kiltk, 28.4.1969; Kiltk, 5.7.1969.)

7.3 Kirjasto kunnantalon yläkerrassa vuosina 1969–1979

Kirjasto sijaitsi kolmannessa kerroksessa, jolloin rappusten lukumäärälläkin oli merkityksensä. Kouluhallituksen tarkastaja kävi paikan päällä tarkastamassa tilat, ja ne hyväksyttiin kirjastokäyttöön. Muutto 182 m²:n tiloihin tapahtui vuonna 1969, jolloin kirjasto oli sijainnut kunnantalon alakerrassa yhdeksän vuoden ajan. (Kalajoki 1992, 4.)

Maakuntakirjaston edustaja kävi Limingan kirjastossa tarkastamassa paikkoja. Tällöin hän ihmetteli Keltaisen kirjaston kirjojen kuluneisuutta, johon Limingan kirjaston ensimmäinen johtaja, Elvi Elsilä, kertoi selitykseksi, että taidekoululla on oppineita. (Kalajoki 1992, 4.) Limingan kansanopiston (taidekoulun) rehtorina toimi vuosina 1953–1990 Rolf Siilasvuo (Limingan kansanopisto 1993, 178). Taidekoulun pitkäaikainen johtaja Siilasvuo kävi monta kertaa kirjastossa vaatimassa levyjen ja levysoitinten hankkimista kirjastoon, koska taidekoululaiset kulkivat heillä (Siilasvuon kotona) ”tie sonnalla kuuntelemassa musiikkia”. Tämä ilmeisesti välillä rasitti Siilasvuota, mutta niihin olosuhteisiin ei Elsilä kuitenkaan hankkinut Siilasvuon kaipailemia levyjä ja soittimia. (Kalajoki 1992, 4.)

Kulttuurilautakunta ehdotti, että pääkirjastoon kerättäisiin Liminka-aiheista kirjallisuutta ja lehtileikkeitä, ja huhtikuussa 1973 kirjastolautakunta päätti perustaa kulttuurilautakunnan ehdotuksesta kotiseutukokoelman. Syyskuussa 1973 Limingan kirjastolautakunnan kokouksessa esitettiin määrärahaa musiikkilaitteiston hankkimiseksi. Samassa kokouksessa hyväksyttiin myös musiikkikirjallisuuden hankinnat. (Kiltk, 6.4.1973; Kiltk, 13.9.1973.)

Lokakuussa 1975 kirjastolautakunnan kokouksessa luettiin Oulun lääninhallituksen kirjelmä, jossa kerrottiin muun muassa lainausjärjestelmän muuttamisesta Detroit-korttijärjestelmään. Kirjastolautakunta totesi, että Detroit-korttijärjestelmä aiheuttaisi paljon käsityötä ja olisi siten aikaa vievää toimintaa. Tästä syystä kameralainauksen tehokkuutta ja kustannuksia pohdittiin. Kameralainaukseen siirtymisestä päätettiin ottaa selvää ja palata asiaan myöhemmin. (Kiltk,

9.10.1975.) Käytössä oleva lainausjärjestelmä eli niin sanottu yksikorttijärjestelmä päätettiin helmikuussa 1978 yksimielisesti muuttaa yleisesti käytössä olevaksi Detroit-korttijärjestelmäksi. Oulun työvoimatoimistolta anottiin työllistämistukea kuuden kuukauden ajalle yhden nuoren henkilön palkkaamista varten. Työtehtävänä olisi Limingan kirjaston lainausjärjestelmän muuttamisesta aiheutuvat rutiiniluonteiset konekirjoitustyöt ja muut toimenpiteet. Limingan työvoimatoimisto osoitti tehtäviin neljä nuorta. Työn edistyi hyvin, sillä toukokuussa ainoastaan osa pääkirjaston lastenkirjoista ja lainassa olevista kirjoista oli käsittelemättä, Ala-Temmeksen sivukirjaston kirjat olivat käsiteltävinä, ja vain Tupoksen sivukirjaston kirjoja ei ollut ollenkaan käsitelty. (Kiltk, 16.2.1978; Kiltk, 25.5.1978.) Työllisyysvaroilla palkattujen työttömien nuorten puolipäivätyönä, maaliskuun alusta elokuun loppuun, suoritettiin pää- ja sivukirjastojen kirjojen kortitus ja pussitus sekä pääkirjaston lainauskorttien loppuun kirjoitus. Lainaus uudella Detroit-korttijärjestelmällä aloitettiin elokuun 15. päivänä 1978. Vanha yksikorttijärjestelmä toimi palautuksien osalla kuitenkin vielä kauan. (Kiltk, 31.8.1978.)

Limingan 500-vuotisjuhlien kunniaksi vuonna 1977 kirjastossa järjestettiin yleisötilaisuus, johon kutsuttiin puhumaan museoviraston valtakunnallisissa perinnekilpailuissa menestynyt opettaja P. Kytökorpi. Lisäksi tehtiin kirjanäyttely Lampi-museoon liminkalaisten kirjailijoiden Heikki Toppilan, Juhana Kokon ja Kaarlo Kramsun tuotannoista. Näyttelyssä oli mukana myös muuta Liminka-aiheista kirjallisuutta sekä lehtileikekokoelmat neljän vuoden ajalta. (Kiltk, 3.11.1977.)

1970-luvun lopulla kirjasto sai tiedustelun liittyen kunnassa sijaitsevan virastotalon saneeraukseen. Kirjastolautakunta vastasi tiedusteluun, että koska kirjaston sijainti kolmannessa kerroksessa tuottaa vammaisille ja vanhuksille vaikeuksia käyttää kirjastoa, olisi tutkittava mahdollisuuksia sijoittaa kirjasto alakertatilaan. Ellei tällaista tilaa löydy, tulisi ryhtyä suunnittelemaan hissien hankkimista kirjaston kulkuyhteyksien helpottamiseksi. (Kiltk, 25.8.1977.) Toukokuussa 1978 neuvoteltiin kunnan päättäjien, kirjastolautakunnan puheenjohtajan ja varapuheenjohtajan, kirjastonhoitajan, Rakennusvoiman edustajien ja suunnittelija arkkitehti Juntusen kanssa vapaina olevista liiketiloista virastotalossa ja niiden käyttämisestä kirjaston tarpeisiin. (Kiltk, 8.5.1978; Kiltk, 25.5.1978.) Lokakuussa 1978 kirjastolautakunta käsiteli uuden kirjastohuoneiston suunnittelua. Ennen kokouksen alkua kirjastolautakunta tutustui Kempeleen kunnan pääkirjastoon. Arkkitehti Juntunen selosti lautakunnalle suunnitelmaa ja toivoi mielipiteitä kirjaston perusratkaisusta ja kalusteista. (Kiltk, 26.10.1978.)

Pääkirjaston uuteen huoneistoon päätettiin hankkia musiikkikirjastolaitteet toukokuussa 1979. Saman vuoden elokuussa kirjastolautakunta tutustui Oulunsalon pääkirjaston musiikkilaitteisiin, jotka todettiin sopiviksi mallina käytettäväksi laitehankinnoissa. Kirjastolautakunta tutustui myös Limingan yläasteen ja lukion kielistudioon lehtorin opastuksella, ja näin saatiin opastusta musiikkilaittehankintoihin. Uuteen toimitilaan päätettiin hankkia kilpailutuksen jälkeen Carelia- ja Aalto-kalusteet. (Kiltk, 17.5.1979; Kiltk, 6.9.1979.) 1970-luvulla noin puolet yleisten kirjastojen pääkirjastotiloista uusiutui (Mäkinen 2009g, 430).

Elokuussa 1978 kirjastolautakunnassa oli esillä kunnankirjastonhoitajan pääviran ja kirjastoapulaisen pääviran perustamisesitys. Opetusministeriön antaman päätöksen perusteella kunta oli oikeutettu perustamaan valtionapuun oikeuttavan kirjastonhoitajan pääviran ja kirjastoapulaisen pääviran kutakin kunnan koko kirjastolaitoksen 20 000 vuosilainausta kohti. Kun Limingan kirjastolaitoksen vuosilainaus oli vuonna 1973 22 239 kirjaa, seuraavana vuonna 26 200 kirjaa, vuonna 1975 30 199 kirjaa, vuonna 1976 35 463 kirjaa ja vuonna 1977 41 604 kirjaa, niin oli vakuuttavasti todistettu lainauksen kohoava suuntaus ja siten pysyvä oikeus saada valtionapua palkkausmenoihin. Kahden päävirkaisten työntekijän turvin kirjaston aukiolo-tunteja voitiin lisätä nykyisestä 19 viikkotunnista aina 32 viikkotuntiin ja siten huomattavasti parantaa kirjastopalveluja. Kirjastolautakunta esitti, että kunnanvaltuusto perustaisi Liminkaan vuoden 1979 alusta alkaen kunnankirjastonhoitajan pääviran ja kirjastoapulaisen pääviran. (Kiltk, 31.8.1978.)

Helmikuussa 1979 kirjastolautakunta päätti uudistaa elokuussa 1978 tekemänsä päätöksen kunnankirjastonhoitajan ja kirjastoapulaisen päävirkojen perustamisesta. Kunnankirjastonhoitajan päävirkaan valittavan kelpoisuusehdot määriteltiin kirjastoasetuksessa, ja kirjastoapulaisen kelpoisuusehtoina oli keski- tai peruskoulun suoritus ja kirjastotyökokemus. (Kiltk, 14.2.1979.) Vuonna 1969 päätoimisia kunnankirjastonhoitajia oli maaseudulla vain suurimmissa kunnissa, vuonna 1981 jo kahdessa kolmasosassa maaseutukunnista, eli melkein jokaisessa yli 3000 asukkaan kunnassa oli päätoiminen kirjastonhoitaja (Mäkinen 2009g, 429–430).

Kunnankirjastonhoitajan virka perustettiin, ja virkaa haki kolme henkilöä, joista kirjastolautakunta päätti yksimielisesti esittää kirjastonhoitaja Elvi Elsilää kirjastonhoitajan päätoimiseen virkaan valittavaksi. Elsilä otti kirjastonhoitajan päätoimisen viran vastaan joulukuussa 1979. Myös kirjastoapulaisen virka perustettiin, ja kunnanhallitus antoi syyskuussa 1979 kirjastolautakunnalle tehtäväksi julistaa kirjastoapulaisen virka haettavaksi. Virka oli haettavana kunnan ilmoitustaululla

ja Rantalakeus-lehdessä. Hakijoita oli neljä, joista virkaan valittiin yksimielisesti M. Kangas, ja hän otti viran heti vastaan. (Kiltk, 3.10.1979; Kiltk, 10.12.1979.)

Taulukosta 5 käy ilmi, että kymmenessä vuodessa, vuodesta 1969 vuoteen 1979, jolloin kirjasto sijaitsi kunnantalon yläkerrassa, kirjojen, lainojen ja lainaajien määrät kasvoivat huomasti. Lainat ja lainaajien määrä yli kaksinkertaistuivat kymmenessä vuodessa. Vuonna 1979 hyllyissä oli kirjojakin melkein kaksinkertainen määrä verrattuna kymmenen vuoden takaiseen tilanteeseen.

TAULUKKO 5. Kirjaston tunnuslukuja vuosilta 1969, 1979 (Limingan kunta, kirjastolaitoksen tilastotietoja)

Vuosi	Kirjoja (kpl)	Lainoja (kpl)	Lainaaaja (kpl)
1969	11633	16350	660
1979	21531	42370	1416

7.4 Kirjasto virastotalossa vuosina 1980–2012

KUVA 2. Virastotalo (Ihalainen 2013)

Kirjasto muutti virastotaloon 15.12.1979. Avajaisjuhlaan 6.1.1980 osallistui noin 200 vierasta. Samalla vietettiin Limingan kirjastolaitoksen 130-vuotisjuhlaa. Avajaisjuhlassa oli monenlaista ohjelmaa, muun muassa taide- ja kirjanäyttely, musiikkiesityksiä Liminka-triolta, tervehdyspuhe kunnanjohtaja Kankaalta, runon lausuntaa opettaja Osvald Rahkoselta, juhlapuhe opetusministeri Kalevi Kivistöltä, historiikki kirjastonhoitaja Elvi Elsilältä ja Liminka-kantaatti ääninauhalta. Asiakkaille kirjasto avasi ovensa 7.1.1980. (Kiltk, 3.10.1979; Kiltk, 10.12.1979.)

Ensimmäisenä aukiolopäivänä kirjastossa kävi 230 asiakasta, ja lainoja annettiin 536 kappaletta. Aluksi kirjastolle oli virastotalosuunnitelmissa varattu 600 m²:n tilat. 1970-luvun lopun talouden laskusuhdanne koitui Limingan kirjaston onneksi, sillä kaksi liikeyritystä joutui perumaan rakenteilla olleesta virastotalosta varaamansa 600 m²:n tilat. 600 m²:n kirjastotilas suunnitelmia jouduttiin kuitenkin muuttamaan, koska alkuperäisten suunnitelmien mukaan osastoihin jaetut kirjastotilat olisivat vaatineet viiden työntekijän palkkausta, ja lisäksi kirjasto sai valtionavun vain

340 neliölle. Kirjasto muutti sitten alkuperäistä suunniteltua pienempiin tiloihin. (Kalajoki 1992, 5; Ihalainen 1995, 289; Kiltk, 24.1.1980.)

KUVA 3. Virastotalon kirjasto (Ihalainen 2013)

7.4.1 Outi-kirjastot, yhteistyö alkaa

Heinäkuussa 1986 kirjastolautakunta käsitteli kirjastoautomaatiota, joka Oulun seudulla tulisi mahdolliseksi, kun Valtion tietokonekeskus hankkisi siihen tarvittavat laitteistot. Haukipudas, Ii, Kempele, Kiiminki, Muhos ja Oulunsalo suunnittelivat liittyvänsä kirjastoautomaation yhteiskäyttöön. Limingan kirjastonkin suositeltiin liittyvän mukaan jo alkuvaiheessa, vaikka järjestelmän käyttöönotto siirtyisi myöhempään. Näin kirjasto saisi jo valmisteluvaiheessa koulutusta ja kokemuksia järjestelmästä. Järjestelmään siirtyminen vaatisi runsaasti valmistelutyötä. (Kiltk, 31.7.1986.)

Kirjastoautomaation ja tietopalvelujärjestelmien suunnittelua varten pyydetty tarjoukset käsiteltiin kirjastoissa, ja Haukiputaan kunnan kutsumana kokoontui Oulun ympäristön kahdeksasta

kunnasta joulukuussa 1986 neljä kunnanjohtajaa, neljä taloussihteeriä, ATK-asiantuntija ja kaksitoista kirjastonhoitajaa keskustelemaan tarjouksista. Valtion tietokonekeskuksen (VTKK) tarjouksen katsottiin olevan paras. Limingan kirjastolautakunta esitti Limingan kunnanhallitukselle, että tämä hyväksyisi kunnan liittymisen Valtion tietokonekeskuksen ylläpitämään Oulun ympäristökuntien tietojärjestelmään (OUTI) ja tekemään sopimuksen VTKK:n kanssa vuonna 1988 käyttöön otettavasta järjestelmästä. Limingan kunta allekirjoitti sopimuksen Valtion tietokonekeskuksen kanssa toukokuussa 1987. (Kiltk, 13.1.1987; Kiltk, 30.6.1987.)

Maaliskuussa 1987 kirjastolautakunnalle esitettiin raportti 16.3.1987 pidetystä kokouksesta, jossa olivat läsnä Valtion tietokonekeskuksen edustaja sekä yhdeksän kirjastonhoitajaa. Haukipudas, Ii, Kempele, Kiiminki, Liminka, Muhos, Oulunsalo ja Vihanti päättivät liittyä Oulun ympäristökuntien kirjastoautomaatiojärjestelmään. Rekisterien teko oli tuolloin käynnissä kaikissa muissa kunnissa paitsi Oulunsalossa, Limingassa ja Vihannissa. Valtion tietokonekeskus tilasi tietokoneet, järjesti Oulussa koulutustilaisuuden sekä toimitti ja asensi päätteet kirjastoihin. Päätteessä oli OMK:n rekisteri magneettinauhana, ja siihen kirjattiin kirjaston kokoelmat ja siirrettiin Valtion tietokonekeskuksessa olevaan tietokoneeseen. Sen jälkeen Valtion tietokonekeskus toimitti kirjojen tarrat kirjastoon, ja Oulun yliopistollisesta keskussairaalaista tilattiin väestörekisterissä olevat kuntalaisten tiedot. Lainaajakortit tulostettiin kirjastolle tarroina. Tarrat ajettiin laminointilaitteella lainauskorteiksi tai käytettiin muovikoteloita. (Kiltk, 19.3.1987.)

Limingan kirjasto sai joulukuussa 1987 tietokoneen ja kirjarekisteriä ryhdyttiin tekemään. Kesäkuussa 1988 kirjastotoimen johtaja selosti lautakunnalle kirjastoautomaation tilannetta. Osallistujakuntia oli tuolloin yhdeksän, Vaalan liittyttyä mukaan. Myöhemmin Outi-kirjastokimppaan liittyi myös Ruukki. (Kiltk, 11.2.1988; Kiltk, 16.6.1988.)

Vuonna 1990 Limingan kirjastossa olivat käytössä kaikki Outi-kirjastojärjestelmään kuuluvat ohjelmat, ja sen sanottiin huomattavasti parantaneen asiakaspalvelua laajentuneen aineistorekisterin ansiosta. Limingan kirjaston omaan kokoelmaan nähden asiakkailta oli nyt käytössään yli kymmenkertainen kokoelma. Kaikki teokset voitiin paikantaa ja pyytää sähköpostitse lainaksi. Palvelun parantumisen myötä lainausten määrät kasvoivat noin 11 %. (TT, 1990.)

Vuonna 1991 Outi-kirjastoverkkoon kuuluvat kunnankirjastot saivat Suomen Kirjastoseuran jakaman Mikko Mäkelä-palkinnon, joka jaetaan tunnustuksena ja huomionosoituksena

kirjastoalalla tehdystä pitkäaikaisesta tai muuten ansiokkaasta työstä. Outi-kirjastokimppa oli ensimmäinen usean kirjaston yhteinen ATK-verkko Suomessa, ja tämä esimerkki rohkaisi muita kirjastoja suunnittelemaan ja toteuttamaan vastaavanlaisia hankkeita. Innostuksen voi sanoa levinneen nopeasti koko maahan, kun tuloksia Outi-kirjastokimpan toimimisesta alkoi tulla. (Suomen kirjastoseura, kirje.)

Vuonna 1992 Outi-järjestelmä täydentyi parilla tärkeällä lisäyhteydellä, kun Outi sai selailuyhteydet sekä Oulun kaupunginkirjasto-maakuntakirjaston kokoelmiin että Oulun yliopiston kirjaston kokoelmiin (TK, 1992). Lokakuussa 2006 Outi-kirjastokortin käyttö mahdollistui Oulun kaupunginkirjasto-maakuntakirjastossa (TK, 2006). Oulun, Haukiputaan, Kiimingin, Oulunsalon ja Yli-lin kuntaliitoksen myötä päätettiin liittää OUTI-kirjastojen sekä Oulun kaupunginkirjaston tietokannat yhteen ja muodostaa yhteinen verkkokirjasto, joka jatkaa OUTI-kirjastojen nimellä. Yhteinen kirjastoverkko on ollut kirjaston asiakkaiden käytössä vuoden 2012 alusta lähtien. (Lindberg, P. 2013, hakupäivä 11.10.2013.)

7.4.2 1980-luku virastotalossa

Keväällä 1981 Limingan kunnan pääkirjastossa järjestettiin monia taidenäyttelyitä. Vuoden 1981 toimintakertomuksen mukaan kirjallisuuspiiri kokoontui kirjastossa vuoden aikana 15 kertaa, osallistujia oli yhteensä 250 henkilöä, ja kirjanäyttelyjä pidettiin yksi kappale, nuorisokirjallisuudesta. Kirjastossa järjestettiin myös klassisen musiikin luento ja äänilevykonsertteja, joihin osallistui 27 henkeä. Taidenäyttelyjä oli seitsemän kappaletta, Snellman-kiertonäyttelyssä kävijöitä oli 730, ja Limingan vanhojen tilakarttojen näyttelyssä oli 880 kävijää. Kirjaston ryhmäesittelyjä oli seitsemän, joissa kävi 105 henkilöä. (Kiltk, 28.1.1981; TK, 1981; Kiltk, 18.2.1982.)

1980-luvulla kirjaston henkilökunta osallistui muun muassa kirjaston käytön opetus-kurssille, kirjastolautakuntien koulutuspäiville ja ATK-sovellukset kirjastossa- kurssille. (Kiltk, 10.6.1982; Kiltk, 14.10.1982.) Vuonna 1983 pääkirjaston oheistoimintoja olivat taidenäyttelyt, kirjanäyttelyt, kirjastoesittelyt, kirjaston käytön opetukset, kirjallisuuspiiri sekä äänitekonsertit klassisen musiikin esittelemiseksi. (Kiltk, 3.2.1983.)

Elokuussa 1980 Koskelankylän siirtokirjakokoelman hoitaja ilmoitti lopettavansa kokoelman hoitamisen ja tilojensa käytön kirjakokoelmana vuoden vaihteessa kysynnän vähäisyyden vuoksi. Asiakkaat nimittäin odottivat joukkoliikennejärjestelyjä päästäkseen hakemaan lukemista suuremmasta kirjakokoelmasta eli pääkirjastosta. Eräs kuntalainen teki vuonna 1981 kirjastolautakunnalle aloitteen kirjastoautotoiminnasta. Pohdittuaan asiaa lautakunta päätti, ettei kirjastoautotoimintaa aloiteta. Kirjastoautotoiminnan sijaan kirjastolautakunta halusi kehittää joukkoliikennettä siten, että aluksi kerran tai kaksi lukukaudessa voitaisiin sivukylien asukkaille tarjota kuljetusta keskustaan eri hallintokuntien järjestämiin tilaisuuksiin, joko busseilla tai taksilla. Jos tällainen aluksi harvoin tapahtuva kuljetustoiminta alkaisi kiinnostaa, voisi siitä kehittyä säännöllinen kulkutapa. Kirjastopalvelujen tarjoaminen joukkoliikenteen keinoin asiakkaita kuljettamalla olisi edullisempaa kuin kirjojen kuljettaminen kirjastoautolla. Kirjastolautakunta päätti tehdä asiasta aloitteen kunnanhallitukselle. (Kiltk, 28.8.1980; Kiltk, 27.8.1981; Kiltk, 18.11.1981.)

Helmikuussa 1982 perustettiin kirjastoamanuenssin virka. Virka julistettiin haettavaksi saman vuoden kesäkuussa. Ilmoitus haettavasta virasta oli kunnan ilmoitustaululla, Rantalakeuslehdessä, Kirjastolehdessä, Kalevassa, Kansantahdossa, Liitossa ja Pohjolan työssä. Virkaan saapui kaksi hakemusta, joista toinen, humanististen tieteiden kandidaatin tutkinnon suorittanut Outi Härmä, täytti virkaan vaadittavat kelpoisuusehdot, ja hänet valittiin yksimielisesti. Härmä otti viran vastaan syyskuussa 1982. (Kiltk, 18.2.1982; Kiltk, 10.6.1982; Kiltk, 5.8.1982, Kiltk, 14.10.1982.)

Heinäkuussa 1983 kirjastoapulainen pyysi eroa virastaan, ja virka julistettiin haettavaksi. Kelpoisuusvaatimuksena virkaan oli kirjastoasetuksen mukaisesti kauppaoppilaitoksessa suoritettu kirjastoalan opistoasteen ammatillinen koulutus tai opetusministeriön hyväksymä muu kelpoisuus. Kirjastoapulaisen virkaa haki kahdeksan henkilöä, joista neljä täytti virkaan vaadittavat kelpoisuusehdot. T. Ruotsi valittiin, ja hän otti viran vastaan marraskuussa 1983. (Kiltk, 14.7.1983; Kiltk, 1.9.1983; Kiltk, 16.11.1983.)

Huhtikuussa 1983 kirjastolautakunnan puheenjohtajan aloitteesta keskusteltiin kirjastossa pidetystä taidekoulun kevätnäyttelystä, josta oli tullut kielteistä palautetta puheenjohtajalle. Lautakunta päätyi keskustelussaan tulokseen: ”annetaan kaikkien kukkien kukkia”, eli taidenäyttelyitä ei sensuroida vaan luotetaan taidekoulun opettajien arvostelukykyyksiin asiassa. (Kiltk, 28.4.1983.)

Oulussa järjestettiin valtakunnalliset kirjastopäivät kesällä 1983, ja Oulun kaupunginkirjasto-
maakuntakirjasto tiedusteli mahdollisuutta tutustua Liminkaan kirjastopäivien yhteydessä.
Kirjasto, Aappola (Abraham Ojanperän muistokoti), Lampi-museo, rantatiemaisema, kirkko ja
kansanopisto olisivat tutustumisen kohteina. Kulttuurilautakunta lupasi hoitaa asiaan liittyvät
käytännön järjestelyt. Kirjastolautakunta hyväksyi tutustumisen kirjastoon, ja 150 kirjastopäivien
osanottajaa vieraili Limingassa kesällä 1983. (Kiltk, 2.12.1982.)

Marraskuussa 1984 kirjastolautakunnan kokouksessa käsiteltiin äänilevyjen lainausta, jota
asiakkaat tiedustelivat jatkuvasti. Klassisen musiikin äänilevyjen lainaus päätettiin aloittaa vuoden
1985 alusta. Kirjastolautakunta päätti suunnitelmaesityksessä vuosille 1984–1988 esittää
määrärahaa videokasettien hankkimista varten vuodelle 1985. Kuitenkin, videokasettien
hankintaa oli lykättävä, kunnes siihen saatiin valtionapua. (Kiltk, 9.8.1984; Kiltk, 15.11.1984.)

Helmikuussa 1985 Limingan vuodeosaston pyynnöstä perustettiin vuodeosastolle
siirtokirjakokoelma siellä hoidettavien vuodepotilaiden lukutarpeiden tyydyttämiseksi. Kirjojen
lainaamisen ja kuljettamisen hoiti henkilöstö ilman lisäkustannuksia oman työn ohella, ja toiminta
aloitettiin heti. Eräs kirjastolautakunnan jäsen ehdotti helmikuussa 1985, että lapsille
järjestettäisiin satutunteja. (Kiltk, 14.2.1985.) Seuraavana vuonna satutunteja järjestettiin kolme
kappaletta, joihin osallistui 164 henkilöä (Kiltk, 19.3.1987).

1980-luvulla kirjastossa oli töissä useampia työllisyysvaroin palkattuja henkilöitä. Huhtikuussa
1986 tuli voimaan uusi kirjastolaki sekä -asetus, jotka velvoittivat kuntia kirjastonhoitajan virkojen
nimikkeiden muuttamiseen. Elvi Elsilästä tuli täten kirjastotoimen johtaja, ja
kunnankirjastonhoitajan virka lakkautettiin. Samoin kirjastoamanuenssin virka lakkautettiin, ja
tilalle perustettiin kirjastonhoitajan virka, johon siirrettiin kirjastoamanuenssi Outi Härmä. Myös
kirjastoapulaisen virka lakkautettiin, ja tilalle tuli kirjastovirkailijan virka. Kirjastoapulainen T.
Ruotsi siirrettiin kirjastovirkailijaksi. Toinen kirjastovirkailijan virka oli haettavana vuoden 1986
loppuun mennessä, ja virkaa haki viisi henkilöä. Virkaan valittiin A. Teerikangas tammikuussa
1987. (Kiltk, 23.10.1986; Kiltk, 13.1.1987.) Vuonna 1987 joka toinen liminkalainen kävi kirjastossa
18 kertaa ja teki noin 40 lainausta vuodessa. Aukiolotuntia kohden pääkirjastossa tehtiin 40
lainaa, Alatemmeksellä 13 ja Tupoksessa 26 lainaa. (Kiltk, 11.2.1988.)

Kirjasto sai vuonna 1987 lisätilaa 101 m². Pääkirjaston hyötypinta-ala oli 340 m², kun
valtionosuuteen oikeuttava hyötypinta-ala oli 420 m². Tilat olivat käyneet ahtaiksi toiminnan

kasvaessa vuosi vuodelta. Lisätilaa tarvittiin, koska haaveissa oli perustaa lehtien lukusali, jonka yhteydessä toimisi myös kahvio. Lisätilaa tarvittiin myös kotiseutuarkistolle sekä lautakunnalle ja kerhoille tarvittiin toimisto- ja kokoustilaa. (Kiltk, 19.3.1987.) Kunnanvaltuusto hyväksyi toukokuussa 1987 kunnanhallituksen esityksen liiketilojen ostamisesta, ja noin 100 m² uusista tiloista käytettiin kirjaston laajentamiseen. Kirjastoon saatiin näin ollen järjestettyä muun muassa lehtien lukusali. Vuoden 1986 kuntasuunnitelmaan sisältynyt kirjaston lisätilan tarve saatiin näin täytetyksi. (Kiltk, 30.6.1987.) Joulukuussa 1987 lisätilaa valmistui siis 101 m², joka jakautui seuraavasti: lainausosaston kertomakirjallisuus 60,54 m², työhuone 15,05 m² sekä kokous-, kerho- ja kotiseutuarkistotila 24,12 m². Tammikuussa 1988 Oulun lääninhallitus hyväksyi lisätilan kirjastotiloiksi. Kunnanhallitus ja kunnanvaltuusto kutsuttiin tutustumaan kirjastoon ja sen uuteen lisätilaan. (Kiltk, 11.2.1988.)

Limingan kunta osallistui hallintokokeiluun vuoden 1989 alusta lähtien. Tämä merkitsi kirjastolaitoksen osalta sitä, että se kuului virasto-organisaatiossa sivistysosastoon ja luottamushenkilöorganisaatiossa kulttuurilautakunnan alaisuuteen vuoden 1989 alusta lukien. Kirjastolautakunta lakkasi näin ollen olemasta. 8.12.1988 pidetty kokous oli siis kirjastolautakunnan toimikauden ja koko toiminnan viimeinen. Kokouksessa kirjastotoimen johtaja kiitti lautakuntaa myönteisestä ja tuloksia tuottaneesta suhtautumisesta kirjastoon, joka tuli toimineeksi Limingassa 140 vuotta. Kirjastolautakunnan puheenjohtaja piti puheen, jossa hän korosti poliittisten päättäjien perusjärjestöissään tehtävän työn tärkeyttä kirjastolaitoksen tarpeiden huomioimisessa. Toivottiin, että uusi kulttuurilautakunta tulisi toimimaan kirjastolaitoksen edut huomioiden. (Kiltk, 8.12.1988.)

7.4.3 1990-luku virastotalossa

Lamautiset- palsta tuli Kirjastolehteen 1990-luvun alussa. Laman myötä kirjastoja suljettiin, määrärahoja leikattiin ja henkilökuntaa vähennettiin eikä avoimia paikkoja täytetty. Valtio käytti vuonna 1991 kirjastojen toimintakuluihin 143,8 miljoonaa euroa kun vuonna 2001 käytettiin 84,5 miljoonaa euroa. On kuitenkin otettava huomioon, että vuonna 1991 kunnan tuli käyttää valtionosuus kirjastomenoihin, kun taas vuonna 2001 kirjastojen valtionosuus oli vain yksi kuntien valtionosuuden kokonaisuudesta, ja sen käyttämistä vahdittiin vain arvioinnin kautta jälkikäteen. Nämäkin seikat huomioon ottaen ero on hätkähdyttävä, kymmenessä vuodessa laskua on syntynyt 41,3 %. Kirjastojen toimintaa on toki tehostettu, koska vuosien 1991 ja 2001 välillä

kirjaston käyttö kasvoi vaikka määrärahat vähenivät. Osa rahoituksen hävikistä onkin todellisia leikkauksia, mutta osa selittyy myös toiminnan tehostumisella. Laman aikana ihmiset käyttivät paljon kirjastoa. (Mäkinen 2009g, 441.)

Kirjaston henkilökunta osallistui monenlaisiin koulutuksiin 1990-luvulla, muun muassa musiikkiluetteloinnin aluekoulutukseen, elämää luokkakäynteihin- seminaariin, kirjamesuille Turussa, ja käytiinpä Oulussa kulttuurimatkillakin. Kirjastossa oli muun muassa taidenäyttelyitä, satutunteja, Talavivalakia-yökirjasto, kirjallisuusiltoja ja siellä esitettiin filmejä sekä esiteltiin vanhuksille kirjastolaitosta vanhustentalolla. (TT, 1990; TT, 1991.)

Vuonna 1990 Limingan kirjaston tarkoituksena oli yleisen sivistystarpeen ja lukuhalun tyydyttäminen. Tavoitteena kirjastolla oli lapsen, nuoren ja aikuisen monipuolinen kehittyminen sekä hyvän elämisen laadun mahdollistaminen. Pääkirjasto oli auki 35 tuntia viikossa, Tupoksen ja Ala-Temmeksen kouluilla toimivat lainausasemat yhdeksän tuntia viikossa. Lainausasemat hoidettiin pääkirjastosta käsin. Kirjastolla oli käytössään Outi-järjestelmä sekä tietokanta KDOK-Minttu. Aukiolotunteja kohden lainoja annettiin pääkirjastossa 43, Ala-Temmeksellä 22 lainaa ja Tupoksessa 28 lainaa. Pääkirjastossa oli kävijöitä 60960. Vuonna 1990 Limingan kirjastolla oli 45823 kirjaa, 2223 äänitettä, joista 77 videokasettia. Videolainaus aloitettiin maaliskuussa 1990, ja saman vuoden toukokuussa otettiin myös sähköposti käyttöön Outi-kirjastojen ja Valtion tietokonekeskuksen välillä. Tuolloin tehtiin myös ensimmäinen tiedonhaku KDOK-Mintusta. Joulukuussa 1990 käyttöön otettiin ELVI-sähköposti. Kirjastossa työskenteli kirjastotoimenjohtaja, kirjastonhoitaja sekä kaksi kirjastovirkailijaa ja osa-aikainen siivoaja. Vuonna 1992 kirjasto alkoi käyttää siivouksen ostopalveluja oman siivoajan sijasta. (TT, 1990; TA, 1993.)

Toukokuussa 1991 Yleisradion televisio uutiset haastatteli Limingan kirjastotoimenjohtaja Elsilää valtionosuusuudistuksen vaikutuksista kirjastoihin ja kuvasi kirjaston toimintaa. Haastattelu esitettiin uutislähetyksissä. (TT, 1991.) Vuoteen 1992 saakka kunnallisille kirjastoille maksettiin kirjastojen käyttökustannusten valtionosuutta, joka tuli käyttää nimenomaan kirjastotoimintaan, eli valtionosuus oli "korvamerkittyä" rahaa, ja sen käyttöä kontrolloitiin. Vuosina 1979–1992 käyttökustannusten valtionosuus oli 51–86 %. Vuoteen 1996 asti kirjastojen valtionosuus oli 57 % käyttökustannuksista, sen jälkeen kunnan rahoitusosuus opetustoimen ja kirjaston laskennallisista käyttökustannuksista oli yhteensä 43 %. Valtionosuutta ei enää myönnetty kirjastoille suoraan, vaan kunta sai itsenäisesti päättää, kuinka paljon ne rahoittavat kirjastojen toimintaa. Prosenttiosuus on ohjeellinen, ja aika ajoin valtiovalta arvio, kuinka paljon kunnat

käyttävät kirjastoihin ja tarkentaa valtionosuuden laskentaperusteita. Mikäli kunta ei sijoita kirjastoonsa, valtio voi vähentää omaa osuuttaan kirjastojen menoista. Tietävästi tätä ei ole vielä tapahtunut. Kirjastoille nykyajan ”korvamerkittyä” rahaa ovat projektirahat eli harkinnanvaraiset täsmäavustukset. (Mäkinen 2009g, 433, 439, 444.)

Kirjastotoimen johtaja Elsilän jäätyä eläkkeelle huhtikuussa 1992, hänen tilalleen tuli kirjastonhoitaja Härmä. Kirjastonhoitajan virka lakkautettiin samalla. Limingan kirjasto jatkoi tästä eteenpäin kolmen henkilön voimin. Se merkitsi kasvavia työpaineita. 1990-luvun alun laman iskiessä kirjastotoimen menot muutenkin karsittiin. Kirjaston aukioloaikoja jouduttiin tästä syystä supistamaan talvella kaksi tuntia ja kesällä kuusi tuntia. Yllättäen aukioloaikojen supistumisesta huolimatta lainausluvut kasvoivat, tosin lainausasemien lainausluvut pienenevät. Pääkirjaston pyörittäminen kolmen hengen voimin onnistui, mutta sen sijaan lainausasemien hoitoon vakituista henkilökuntaa ei voitu irrottaa, joten niiden hoito oli ongelmallista ja jatkuvassa epävarmuuden tilassa. Pääkirjaston pelastukseksi koitui kirjaston tietojärjestelmä. Esimerkiksi vuonna 1993 lainoja oli 29007 kappaletta henkilötyövuotta kohden. Vuonna 1992 satutunnit lopetettiin vähäisen käytön vuoksi. Resurssiensa mukaan kirjasto koetti laajentaa toimintaansa myös kirjaston ulkopuolelle, esimerkiksi terveyskeskuksen eri pisteisiin toimitettiin kirjoja, ja yhteistyössä sosiaalitoimen kanssa selvitettiin, millaisia kirjaston käyttötarpeita vanhuksilla oli. (TK, 1992.)

Vuonna 1993 kirjasto pääsi hyvin asettamiinsa tavoitteisiin. Ainoastaan aineistomäärärahan tavoite jäi täyttymättä. Kirjastossa kuitenkin pyrittiin korvaamaan määrä laadulla. Asetetut tavoitteet kirjojen lukumäärästä, lainaajien, vuosilainojen ja lainojen määrä asukasta kohden toteutuivat. Myös henkilöstömenot asukasta kohden olivat tavoitteen mukaisia. Kirjasto oli vuonna 1993 erityisen ylpeä siitä, että aineisto saatiin lainauskuntoon 1,5 viikossa. Lehtien osalta kirjasto teki vuonna 1993 asiakaskyselyn, johon vastasivat pääasiassa nuoret, ja kyselyn perusteella kirjastolle hankittiin seuraavaksi vuodeksi noin 10 uutta lehteä. (TK, 1993.)

Kirjaston painopistealueena vuosina 1993 ja 1994 oli ATK-järjestelmän version uudistaminen sekä kokoelmatyö ja asiakaspalvelu. Pallaskirjastoversion vaihdos sujui hyvin, ja uusien tietoliikenneyhteyksien myötä ennen niin tutut linjakatkokset jäivät historiaan. Toimintaa rationalisoi myös luettelointitietojen saanti konekielisenä Kirjastopalvelulta. Kylätoimikunnat alkoivat huolehtia lainausasemien toiminnasta, mikä vapautti henkilöstön kokonaan pääkirjaston palveluun. Vuonna 1995 kirjasto panosti erityisesti lapsiin ja ympäristökasvatukseen. Kirjastossa järjestettiin paljon oheistapahtumia lapsille sekä hankittiin runsaasti lastenkirjallisuutta. Lisäksi

kirjastossa annettiin kirjaston käytön opetusta lapsille, ja kirjasto osallistui myös muun muassa savuton nuori- kampanjaan. Eniten mielenkiintoa ympäristökasvatuksen saralla herätti kunnan osayleiskaavan esilläolo kirjastossa. (KL, 1993–1995.)

Vuonna 1994 kirjaston tavoitteena oli antaa virikkeitä ja elämyksiä, tukea koulutusta ja tiedonhankintaa samoin kuin antaa avaimia maailman hahmottamiseen ja omaehtoiseen kasvuun, näin torjuen henkistä lamaa. Kokoelmatyössä kiinnitettiin tarkemmin huomiota kokoelmien monipuolisuuteen, aineistohankinnan oikeaan kohdentumiseen ja kaunokirjallisuuden sisällönkuvailuun. Sisällönkuvailun avulla palvelua pyrittiin parantamaan lähinnä tuomalla kirjallisuuden laji esille hyllyjärjestystä muuttamalla, erottaen suosituimmat romaaniryhmät omiksi kokonaisuuksiksi, esimerkkinä sotaromaanit ja tieteiskirjallisuus. Asiakaspalvelussa keskityttiin ystävällisyyteen, tehokkuuteen ja asiantuntemukseen. Vuonna 1994 lainoja tehtiin 29873 kappaletta vakinaista henkilötyövuotta kohden läänin keskiarvon ollessa 25903 lainaa. Tämä kertonee osaltaan siitä, että kirjaston resurssit olivat kohtuulliset ja myös henkilökuntaa motivoivat. (TK, 1994; KT, 1994.)

Vuonna 1995 kirjaston tavoitteena oli antaa virikkeitä, tietoa ja elämyksiä avaimeksi maailman hahmottamiseen ja omaehtoiseen kasvuun, kasvattaa ihmisiä kulttuuritahtoon ja ympäristöarvojen omaksumiseen. Toiminta-ajatuksena oli tyydyttää yleistä sivistyksen, tiedon ja virkistykseen tarvetta sekä tukea opiskelua ja omaehtoista tiedon hankintaa sekä kirjallisuuden ja taiteen harrastusta. Kirjasto sai 1990-luvulla asiakkailta positiivista palautetta, asiakkaat kiittivät niin ystävällistä ja joustavaa palvelua kuin asiantuntemustakin. (TK, 1995.)

Vuoden 1996 painopistealueina olivat tietohuolto ja kokoelmatyö. Tietoyhteiskunnan rakentaminen eteni huimaa vauhtia, ja tiedon hallinnan merkitys myönnettiin myös silloisen hallituksen ohjelmassa, jonka keskeisiä tavoitteita oli erityisen tietoyhteiskuntastrategian luominen. Kirjastolla oli strategiassa oma tärkeä asemansa. Tuona vuonna Internetin käyttö Suomessa oli maailman huipputasoa suhteutettuna asukasluukuun. Kansalaisten taidot tietotekniikan saralla olivat siis huomattavat. Yhdenvertaisen tiedonsaannin periaatteen mukaisesti kirjastoille oli osoitettu velvoite palvelun tarjoamiseksi kuntalaisille. Tuona vuonna kokeiltiin aukioloa lauantaina, minkä arveltiin nostaneen lainauslukuja edelliseen vuoteen verrattuna 6,6 %. Pääosa kirjaston lainoista oli kirjalainoja, 76,3 %. (KVltk, 10.4.1997; TA, 1996.)

Vuonna 1997 kirjastolaitoksen johtoajatuksena oli palvelujen laadun tarkastelu. Selvitysmies Koski kirjasi kirjastopalvelut peruspalveluiden joukkoon, mikä velvoitti palvelujen laadun arvioimiseen. Näin ollen lääninhallitukset antoivat poliittisille päättäjille arvionsa peruspalveluiden toteutumisesta, eli kirjasto sai itsearvioinnin lisäksi kehittämisensä avuksi myös ulkopuolisen asiantuntija-arvion. Vuoden 1997 tavoitteina olivat maksuttomuus sekä aineistohankinnan monipuolisuus, ja kirjastoaineiston tuli myös vastata asiakkaiden tarpeita. Näitä tavoitteita mitattiin muun muassa valtakunnallisilla aukiolotilastoilla ja lainausluvuilla. (TK, 1997.)

Vuonna 1998 kirjaston tavoitteena oli tarjota laadukasta palvelua asiakkailleen monipuolisilla kokoelmilla, ajanmukaisilla palveluilla, kokoelmien hyvällä saavutettavuudella, ystävällisellä asiakaspalvelulla ja ajanmukaisilla tiloilla. Kirjastoon saatiin Internet-yhteydet kotimaan yhteyksineen vuonna 1998. Valtakunnallisiin tilastoihin verrattuna Limingan kirjaston henkilöstömenot olivat vuonna 1998 huomattavasti alle keskiarvon, kun taas aineiston hankintaan oli riittävästi määrärahoja. Kirjat saatiin lainattavaan kuntoon nopeasti, kun noin 80 % kirjoista oli lainattavana kahden viikon sisällä taloon tulosta. Lainaus kasvoi hieman edelliseen vuoteen nähden, vaikka valtakunnallisesti lainaus olikin hieman laskussa laman väistyttyä. Kuitenkin lama vaikutti yhä kirjaston toimintaan, ja esimerkiksi vuonna 1998 kirjastotoimen tuli kunnan talouden tasapainottamiseksi säästää aineistomäärärahoista sekä postikuluista. Seuraavana vuonna säästöt kohdistuivat aineistomäärärahoihin. Asiakaspalaute oli vuonna 1998 myönteistä, ja kiitoksia saivat sekä kokoelmat että palvelut. (TK, 1998; KVltk, 14.4.1998; KVltk, 7.7.1999.)

Vuonna 1999 Limingan kirjaston erityisinä tavoitteina olivat aineistohankinnan monipuolisuus ja oma kotisivu. Internet-kotisivut jäivät kuitenkin sinä vuonna vielä haaveeksi, mutta aineistohankinnan monipuolisuus toteutui. Paavo Lipposen toisen hallituksen ohjelmassa todettiin kirjastojen olevan yksi kansallisen sivistys- ja kulttuuritarjonnan peruspilareista, joka tukee koko väestön sivistymispyrkimyksiä. Myös kuntalaiset kokevat kirjaston tärkeäksi osaksi elämäänsä, onhan suomalaisten kirjastojen käyttö maailmanlaajuisestikin huippuluokkaa. Kokonaislainaus oli Limingassa vuonna 1999 18 lainaa asukasta kohti. Lainoista valtaosa (66,3 %) oli kirjalainoja. Yli puolet lainoista oli tietokirjoja, mikä kertonee muun muassa siitä, että kirjastoa käytettiin paljon oppimisen tukena. Lehti- ja videolainat saivat molemmat 10 %:n osuuden. Kirjastolain velvoittama arviointityö lähti vuonna 1999 käyntiin koeluontoisesti. Opetusministeriö laati kokeilumittariston, jonka mukaan Limingan kirjaston tilanne näytti toiminnan kannalta hyvältä, mutta resursoinnissa oli parantamisen varaa. (TK, 1999.)

Opetusministeriön vähimmäistavoite: Liminka

• lainaus 18 lainaa/as	18
• käynnit 10/asukas/vuosi	13,4
• lainaajat 45 % asukasluvusta	47,9
• kirjahankinta 300kpl/1000 as	318,5
• Muu hankinta 50kpl/1000 as	67,3
• hlökunta 1 hlötyövuosi/1000 as	0,5
• toimintamenot asukasrakenneryhmän mukaan (201 mk/as)	197,31 mk

Kirjasto teki itsearviointin pohjaksi vuonna 1999 asiakaskyselyn, joka kattoi niin kokoelmat, palvelut, laitteet kuin tilatkin. Kyselystä kävi ilmi, että korkeimman yksittäisestä muuttujasta annetun arvosanan kirjasto sai henkilökunnan palvelusta: 76,8 % kuntalaisista antoi joko erittäin hyvän tai hyvän arvosanan henkilökunnalle. Aikuisista 66,6 % oli tyytyväisiä kirjakokoelmiin, lapsista vastaava luku oli 57,6 %. Eniten tyytymättömiä oltiin videokokoelmiin, luultavimmin siksi, että asiakkaat olisivat halunneet enemmän viihde-painotteisia kasetteja, kun taas kirjasto painotti videoiden valinnassa enemmän elokuvakasvatuksellisia ja laadullisia kriteerejä. Aineiston sijoitteluun ja opasteiden selkeyteen tuli myös kiinnittää jatkossa enemmän huomiota. Aikuisista valtaosa piti kirjaston aukioloaikoja riittävinä, mutta nuorisosta yli viidenneksen mielestä Limingan kirjaston aukioloaikoja tulisi lisätä. Havaittu trendi vahvistui: aikuisten kirjastonkäyttö painottui yhä perinteiseen lainaustoimintaan ja lehtien lukuun, kun taas nuoriso käytti kirjastossa innolla Internetiä. Nuorilla innokas kirjastonkäyttö tarkoitti päivittäistä kirjastokäyntiä kun taas ahkerilla aikuisilla kirjastonkäyttäjillä kerran viikossa tapahtuvaa käyntiä. Kyselyyn vastanneista 84 % antoi kirjastolle yleisarvosanaksi kiitettävän. (TK, 1999.)

7.4.4 2000-luku virastotalossa

2000-luvulla pidettiin tärkeänä sitä, että kirjastojen kehittäminen saatiin mukaan hallitusohjelmaan. Nykyajan politiikka on hallitusohjelman toteuttamista. Jos asiaa ei mainita hallitusohjelmassa, sitä on vaikea saada etenemään, ainakin niin, että sen toteuttamiseen saataisiin rahoitus. (Mäkinen 2009g, 446.)

2000-luvun alussa kirjaston toiminta-ajatuksena oli monipuolisia sisältöjä ja ajantasaisia palveluja tarjoamalla antaa asiakkailleen avaimia maailman hahmottamiseen, elämänhallintaan,

virikistäytymiseen ja omaehtoiseen kasvuun. Asiakaspalvelun arvoina olivat asiakasläheisyys, asiantuntemus ja luotettavuus. Kokoelmien ja palvelujen arvoina olivat monimuotoisuus, moniarvoisuus, laaja-alaisuus, ajantasaisuus ja ”kestävä kehitys”. Vuonna 2000 Kirjastossa oli seitsemän tietokonetta Internet-yhteyksineen, neljä henkilökunnan käytössä ja kolme asiakkaiden käytössä. Lisäksi asiakkaita varten oli myös kopiokone. Organisaatorakenteessa kirjasto kuului sivistyspalvelujen päävastuualueeseen toimien kulttuuri- ja vapaa-aikalautakunnan alaisuudessa. Kirjastossa työskenteli kaksi kirjastovirkailijaa ja kirjastotoimenjohtaja. Kirjasto tarjosi seuraavia palveluja asiakkailleen: lainauspalvelut, kaukopalvelu, Internet-palvelut, tietopalvelut, käsikirjasto, lehtisali, kopiopalvelut, puhelinpalvelu, poistomyynti, käytön opastus, tiedottaminen (uutuusluettelot), kotiseutuaiheisten lehtileikkeiden keruu, varaston ylläpito, taidenäyttelyt ja yleisötilaisuudet. (KVItk, 20.2.2001.)

Kirjaston toimintaa ohjasivat kirjastolaki- ja asetus, kunnalliset säädökset ja ohjeet, Opetus- ja kulttuuriministeriön ohjeet sekä kirjaston omat säännöt. Omina vahvuuksinaan kirjasto piti tuolloin maksuttomuutta, verkottumista (Outi, pallas, muut kirjastot), monipuolisia palveluja, laajaa asiakaspohjaa, pätevää sekä motivoitunutta ja pitkälti itseohjautuvaa henkilöstöä. Lisäksi kirjastossa vallitsi positiivinen työilmapiiri, kirjasto sijaitsi keskeisellä paikalla, pysyi budjetissaan, ja toteutti valtakunnallista seurantaa. Kirjastolaitoksen palvelukuva oli hyvä ja reagoitiherkkyys nopea. Heikkouksina puolestaan koettiin tilojen ahtaus, liiallinen vaatimattomuus, henkilöstön ja aukioloaikojen vähäisyys sekä tiedonkulun ongelmat. Mahdollisuuksina nähtiin tietoyhteiskunta, elinikäisen koulutuksen vaatimus, vapaa-ajan lisääntyminen, koulutustason nousu, päätösvallan siirtyminen kuntiin, uusi kirjastolaki, perustuslaki ja kunnan asukasrakenne. Kunnassa oli paljon nuoria ja koulutettuja ihmisiä, sekä se oli muuttovoittokunta. Uhkina pidettiin päätösvallan siirtymistä kuntiin tai miten käy, jos päättäjät eivät käytä kirjastoa? Taloudellisen vaikuttavuuden mittarin puute oli myös uhkaava tekijä. Entä jos sivistystehtävä unohtuisi tietoyhteiskunnassa tai mitä tapahtuu kuntataloudessa? Maksuttomuuden poiston vaatimukset, EU, tekijänoikeus, audiovisuaalisen kulttuurin ”rynnäkö” (häviääkö kirja?) ja uuslukutaidottomuus koettiin myös uhkina. (KVItk, 20.2.2001.)

Limingan kirjasto teki vuonna 2000 perusselvityksen toiminnastaan. Oulun läänin kirjastot olivat tuolloin avoinna keskimäärin 374 tuntia vuodessa, Limingassa vastaava luku oli 341 tuntia. Aukiolotunnit henkilötyövuotta kohden kuitenkin ylittivät läänin keskiarvon ja olivat resursseihin nähden yläkantissa. Vuonna 2002 kirjastoon tuli uusi virka, ja aukioloaikoja lisättiin, mutta jotta Opetusministeriön suositus henkilöstön määrästä täyttyisi, tarvittiin vuonna 2002 tulleen viran

lisäksi vielä yksi virka lisää. Aineistohankinnat ylittivät Opetusministeriön suosituksen. Tekninen infrastruktuuri oli kunnossa, kaikki kirjastorutiinit hoituivat koneellisesti. Kirjasto sijaitsi ihanteellisesti keskellä kylää, ja aineistohankinta oli turvattu rahallisesti valtakunnan keskiarvoa suuremmalla panostuksella. Fyysinen kirjastoverkko oli harva. Kunnan asukkaista lainaajia oli 46 %, kun valtakunnallinen keskiarvo oli 45 %. Todellisuudessa Limingan kirjaston lukema oli kuitenkin korkeampi, sillä useassa perheessä lainattiin yhdellä kortilla. Satutunteja ei pidetty, koska kokemus oli osoittanut, että niistä huolehtivat riittävästi muut tahot. Vuonna 2003 satutunteja kuitenkin järjestettiin yhteistyössä kulttuuritoimen kanssa. Näyttelytoiminta jäi vähäiseksi näyttelytilan puutteen vuoksi. Kirjasto keskittyi laadukkaiden peruspalvelujen tarjontaan sähköiset palvelut mukaan lukien. Tiivistäen perusselvityksestä vuodelta 2000 käy ilmi, että pääkirjaston osalta asiat olivat kunnossa; toiminnan keskeiset tehokkuutta ja taloudellisuutta osoittavat mittarit olivat valtakunnallista keskiarvoa paremmat. Ainoastaan resursointi oli valtakunnallista keskiarvoa heikompi, mutta uuden viran myötä tilanne hieman parani. Vuonna 2001 kirjastolle saneerattiin jälleen 100 m² lisätilaa kirjaston seinän takana sijaitsevasta kunnan omistamasta liiketilasta. Saneerauksen ansiosta kirjasto ylsi Opetusministeriön ohjearvoon tiloja koskien. Toiminnallisena puutteena voi kuitenkin nähdä sen, ettei tilaa alun perin suunniteltu kirjastokäyttöön. Kunnassa laitettiin vuoden 2000 lopulla vireille uusi kirjastotalohanke. (PS, 2000; TK, 2003.) Vuosi 2001 oli siis kirjastolle oikea riemuvuosi, kirjasto sai 100 neliötä lisätilaa, lainaus kasvoi reippaat 15 % ja vuoden 2002 budjettiin kirjattiin uusi virka (TK, 2001).

Vuonna 2001 Ala-Temmeksen lainausaseman toimintaa ylläpitänyt kylätoimikunta ilmoitti lopettavansa lainauspisteen toiminnan vähäisen käytön vuoksi. Koululaisten kirjastopalvelut kuitenkin turvattiin, ja lastenkirjakokoelmia kartutettiin opettajien hoitaessa lainauksen. Muutoksen myötä tarroitettu aineisto palautui pääkirjastoon. Vanhempi, tarroittamaton aineisto kaupattiin, ja kylätoimikunta perusti niistä saaduilla varoilla Lakeuden koulun stipendirahaston. (KVltk, 12.9.2001.)

Vuonna 2002 kirjastolle tuli toiminta-ajatuksen ja tavoitteiden lisäksi myös visio: ”Kirjasto on kuntalaisten henkinen dynamo.” Tavoitteina oli laatutyön jatkaminen, nyt kohteena oli kokoelmatyö, erityisesti aineistopoistot. Kokonaislainaus nousi edellisvuodesta, asukasta kohti lainoja tehtiin edellisvuotta enemmän, ja kirjastokäynnit olivat edellisvuoden tasoa. (TK, 2002.) Vuonna 2003 lainausluvut jatkoivat kasvuaan, kävijämäärät nousivat, ja aukioloaikoja lisättiin. Panostus lapsiin kannatti, sillä myös lasten lainausten määrä nousi, melkein 16 %. (TK, 2003.)

Vuodesta 2002 alkaen Limingan kirjastossa on tehty systemaattista itsearviointia, ja vuodesta 2004 alkaen kirjasto on arvioinut toimintaansa erityisen arviointiraportin avulla. Limingan kirjaston arviointisuunnitelma muodostuu kahdesta osasta: vuosittaisesta perusarviosta ja sitä täydentävästä, tiettyyn kirjastopalvelujen osa-alueeseen kohdistuvasta arvioinnista. (AS, 2004; Kummala-Mustonen 2006, 2.)

Vuonna 2004 tekemässään asiakaskyselyssä kirjasto sai yleisarvosanaksi 9,1. Henkilöstön palvelualltius, jota asiakkaat pitivät tärkeimpänä, sai arvosanan 9. Vähiten tyytyväisiä oltiin videokokoelmaan ja Internet-palveluihin; videokokoelma saisi asiakkaiden mielestä olla viihteellisempi, Internet-palveluissa oli ongelmia, ja lisäksi asiakkaat halusivat muun muassa Internet-yhteydet ulkomaille. (TK, 2004.)

Vuonna 2005 kirjaston tavoitteina olivat kokoelmahuollon systematisointi, kuntalaisten tietohuollon turvaaminen ja kirjakokoelman riittävä uusiutuminen. Poistoja alettiin tehdä järjestelmällisesti, kun aiemmin poistojen tekeminen oli satunnaista. Internet-palvelut kohentuivat edellisvuodesta kun käyttöjärjestelmää vaihdettiin. Kirjastopoliittiseen laatuohjelmaan kirjattu tavoite (400 kirjaa/1000 asukas) toteutui, ollen 403,6 tuhatta liminkalaista kohden. Tavoite oli valtakunnallinen, kirjastopoliittiseen ohjelmaan kirjattu laatusuositus, jonka yksi tavoite oli turvata kirjan asema mediayhteiskunnassa. Vuonna 2005 Limingan kirjaston lainoista 67 % oli kirjalainoja. (TK, 2005.)

Joka vuosi järjestettävä, lasten ja nuorten kulttuuri viikko (LAKU) kuuluu perinteisesti kirjaston ohjelmaan. Vuonna 2006 LAKU-viikon aikana Limingassa oli paljon tapahtumia, muun muassa kirjailijavierailuja, näyttely, elokuvaesityksiä, satunurkkausta ja musapäivät. LAKU:n järjestämiseen osallistuivat kaikki kulttuuri- ja vapaa-aikalautakunnan tulosyksiköt. Kirjasto järjesti LAKU-viikolla My Little Pony- näyttelyn ja sananjalkaseikkailun. Koko 2000-luvun ajan kirjasto panosti erityisesti lasten kirjastopalveluihin, mitkä ovat Limingassa avainasemassa, onhan lasten osuus kunnassa merkittävä. Esimerkiksi vuonna 2006 lasten lainausten osuus kokonaislainauksesta oli 54 %. Varsinaisen kirjastotoiminnan ohella lapsille tarjottiin myös satutunteja, tiedonhakukilpailuja ja kirjavinkkausta. Kirjaston 150-vuotistaivalta juhlittiin marraskuussa 2006, ja silloin lapsille järjestettiin nukketatteriesityksiä. Syyskuussa 2006 kirjastoon avattiin kahdeksan työaseman opiskelutila, bittiparkki. Asiakaspalvelu koheni myös uuden mobiili-palvelun ansiosta, kun varatun teoksen saapumisilmoitus oli mahdollista saada tekstiviestinä. Toinen parannus oli hyllyvarauksen mahdollistuminen eli nyt asiakas pystyi

tekemään varauksen hyllyssä olevaan aineistoon, kun aiemmin varauksen tekeminen oli mahdollista vain lainassa olleeseen aineistoon. Kirjasto tarjosi palvelujaan kirkonkylän ja Tupoksen lisäksi myös Rantakylän, Ala-Temmeksen ja Ketunmaan kouluilla kirjavinkkauksen muodossa. (TK, 2006.)

Vuonna 2007 lainausluvut kasvoivat hieman maltillisemmin, vain reilun prosentin edellisvuoteen verrattuna. Osasyynä kasvuvauhdin pysähtymiseen arveltiin olevan korkeasuhdanteen, minkä kokemus on osoittanut näkyvän kirjastokäytön laskevana trendinä. Käyntien lukumäärä tosin kohosi edellisvuodesta lähes 5 %, mikä kertoo siitä, että kirjastoa käytettiin ahkerasti myös muuhun kuin lainaustoimintaan. Kirjastossa käytiin muun muassa lukemassa lehtiä, surffattiin netissä ja vierailtiin satutunneilla. Pääkirjastossa tehdyn asiakaskyselyn tulokset olivat hyviä. (TK, 2007.)

Suomen kulttuurirahasto käynnisti Kirjatalkoot vuosille 2008–2010. Näiden vuosien aikana Kulttuurirahaston tukea ohjattiin kuntien kirjastojen kirjahankintojen lisäämiseen yhteensä 3,5 miljoonaa euroa. Jotta tukea saisi kaikkina kolmena vuotena, oli kunnan lisättävä omia kirjahankintamäärärahoja. Ensimmäisenä tukivuotena 2008 kirjastolle jaettiin rahaa sen perusteella, kuinka paljon ne olivat käyttäneet rahaa vuosien 2005–2006 aikana kirjahankintoihin. Limingan kunnan osalta tämä summa oli 39 623 euroa, ja tuki tästä oli 5 % eli 982 euroa. Tuen saannin edellytyksenä oli, että kirjahankintojen määrä ei laske vuoden 2008 tasosta. Kahtena seuraavana vuonna tukea saivat ne kunnat, jotka päättivät lisätä kirjahankintojaan. Maksimituen saivat ne kunnat, jotka päättivät lisätä kirjahankintojaan vuoden 2008 tasosta 10 %:lla tai enemmän. Tuen määrä oli puolet lisäyksestä, kuitenkin enintään 5 % vertailutason vuosiosiosta. Limingan kirjasto päätti osallistua Kirjatalkoiisiin. (KVIItk, 23.4.2007.)

Kirjatalkoiden taustalla oli huoli suomalaisen lukemisen ja kirjallisuuden tilasta, ne olivat konkreettinen reaktio laskevaan lukuhaluun. Kehityksen kannalta Kirjatalkoot olivat oikeastaan vastavirtaan soutamista, ja kirjastojen piirissä ehkä mietittiinkin kiihkeämmin, miten vastata digitalisoitumisen haasteisiin. Joka tapauksessa Kirjatalkoot osoittivat sen, että kirjastoa pidetään keskeisenä kansallisen kulttuurin instituutiona. (Mäkinen 2009g, 452–453.)

Vuonna 2008 kirjastoa kehitettiin lähipalveluna, laaja-alaisena, moniarvoisena ja verkottuneena sivistys- ja kulttuurilaitoksena. Palvelurakennemuutoksessa Outi-yhteistyö jatkui, ja sitä syvennettiin seutuyhteistyön suuntaan. Resursointia pyrittiin nostamaan läänin pienimmistä

vastaamaan kasvavan kunnan palvelutarpeita. Valtakunnallisen trendin mukaisesti lainausluvut laskivat, mutta Limingassa ne nousivat. Lainaus kasvoi vuonna 2008 edellisvuoteen verrattuna noin 4 % ja käynnit 6 %. Vuonna 2008 kokonaislainauksesta 56 % oli lasten tekemiä. (TK, 2008.) Vuonna 2009 ”viriteltiin” yhteistyötä pohjoisten kirjastojen kanssa vieraillemalla Kemin, Tornion ja Haaparannan kirjastoissa (TK, 2009).

Vuonna 2010 Limingan kirjasto aloitti toimintansa myös sosiaalisessa mediassa. Uuden kirjastorakennuksen suunnittelu aloitettiin. (TK, 2010.) Kirjasto- ja kulttuurijohtaja Nevala aloitti työnsä vuoden 2011 alussa Härmän jäätyä eläkkeelle. Vuonna 2011 kirjastossa järjestettiin monenlaisia tapahtumia, muun muassa Pop, poetry & ping pong- tapahtuma ja Taiteilua-tapahtuma, kirjastopalveluihin varattiin 0,5 lisätyövuotta, ja uuden kirjaston rakentaminen aloitettiin keväällä. Uuteen kirjastoon suunniteltiin muun muassa itsepalvelutoimintoja. (TK, 2011.) Kirjoja Limingan kirjastossa oli tuolloin 52 761 kappaletta (Taulukko 6). Taulukosta 6 käy ilmi, että toimiessaan virastotalossa kirjaston kirjamäärä kaksinkertaistui ja vuonna 2011 kirjoja lainattiin melkein kolminkertainen määrä vuoteen 1980 verrattuna. Myös lainaajien määrä kasvoi samalla aika välillä, 1883 lainaajasta 4130 lainaajaan. 1980-luvulla 48,5 % liminkalaisista käytti kirjastoa, ja vuonna 2011 vastaava luku oli 45,7 %. Taulukosta 6 käy ilmi, että vuodesta 1980 vuoteen 2011 kirjojen ja lainaajien määrät yli kaksinkertaistuivat, ja annettujen lainojen määrä kasvoi 2,5-kertaiseksi.

TAULUKKO 6. Kirjaston tunnuslukuja vuosilta 1980, 2011 (Limingan kunta, kirjastolaitoksen tilastotietoja; Opetus- ja kulttuuriministeriö, kulttuuriyksikkö, Suomen yleisten kirjastojen tilastot, hakupäivä 2.10.2013)

Vuosi	Kirjoja (kpl)	Lainoja (kpl)	Lainaaaja (kpl)
1980	23328	49412	1883
2011	52761	130357	4130*

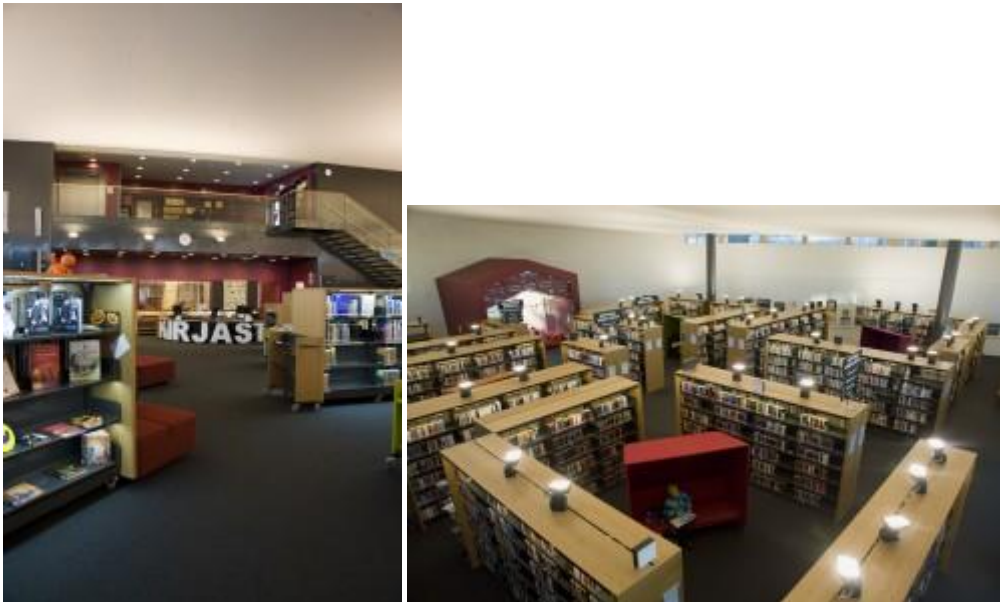
*) Tämä luku sisältää muidenkin aineistojen kuin kirjojen lainaajia.

7.5 Kirjasto omassa rakennuksessaan vuodesta 2012–

KUVA 4. Limingan uusi kirjastotalo (Kamula 2013, hakupäivä 25.10.2013)

Kirjaston rakentaminen käynnistyi keväällä 2011 Opetus- ja kulttuuriministeriön valtionosuuspäätöksen varmistuttua, ja kirjasto valmistui kesäkuussa 2012. Valtionosuus, 1 560 000 euroa, saatiin jälkirahoitteisena. Kirjaston hyötyala on 1308 m² ja bruttoala 1419 m², ja kokonaiskustannukset olivat 3 197 187 euroa. Kirjaston kokonaiskustannusarvio oli 2,9 miljoonaa euroa. (Limingan kunta 2013d, hakupäivä 18.10.2013.)

KUVA 5 & 6. Limingan uusi kirjasto (Kamula 2013, hakupäivä 25.10.2013)

Muutto uuteen kirjastotaloon tapahtui kesäkuussa 2012, ja uuden kirjaston avajaisia vietettiin 2.7.2012. Limingan kirjasto haluaa olla kaikkien kuntalaisten yhteinen olohuone. Siellä voi tehdä paljon muutakin kuin lukea kirjoja, esimerkiksi tavata ystäviä, lukea päivän lehden tai käyttää tietokonetta. Kirjastossa on panostettu monikäyttöisyyteen, mukavuuteen ja avaruuteen. Osa kirjahyllyistä on siirrettäviä, joten tilaa järjestyy tarvittaessa isompiinkin tapahtumiin. Kirjastossa järjestetään muun muassa taidenäyttelyitä, konsertteja, keskustelutilaisuuksia, kirjailijavierailuja ja teatteriesityksiä. Kirjastossa on rauhallisia lukusoppeja, ja kirjaston pehmeät säkkituolit voi siirtää mieleiseensä paikkaan. Siellä on myös lainausautomaatti. Kirjaston tietokoneluokkaa kuntalaiset voivat veloituksetta käyttää esimerkiksi koulutustilaisuuksiin tai kokouksiin. (Kangas 2013, hakupäivä 8.10.2013; Nevala 13.9.2013, sähköpostiviesti; Nevala 16.10.2013, sähköpostiviesti.) Limingan kirjastotalo vihittiin käyttöön lokakuussa 2012. Tilaisuus oli kaikille avoin, ja siellä oli monenlaista ohjelmaa, muun muassa kulttuuri- ja urheiluministeri Paavo Arhinmäen juhlapuhe. (Kaleva 2012, hakupäivä 8.10.2013.)

Vuonna 2012 Limingan kirjaston kokonaislainaus oli 31 657 lainaa henkilötyövuotta kohden, kun Pohjois-Pohjanmaan maakunnassa vastaava luku oli viime vuonna 25 755 ja koko maassa 22 419. Henkilötyövuosia kirjastossa oli viime vuonna seitsemän, joista kirjaston palkkaamia kirjastoammattilaisia viisi ja puoli. Kirjasto käyntejä maksoi Limingassa vuonna 2012 3,65 euroa, kun Pohjois-Pohjanmaan maakunnan keskiarvo oli 5,46 euroa ja koko maan 5,98 euroa. Henkilöstökulut asukasta kohden olivat Limingassa viime vuonna 25,27 euroa, Pohjois-Pohjanmaan maakunnan keskiarvo oli 30,30 euroa ja koko maan 32,49 euroa. Henkilötyövuosia Limingassa oli 0,6 tuhatta asukasta kohden, kun muualla maakunnassa vastaava luku oli 0,77 ja koko maassa 0,79. Opetusministeriön yleisten kirjastojen laatusuositus edellyttää, että henkilöstön määrä on vähintään 0,8–1 henkilötyövuotta tuhatta asukasta kohden. Lainan hinta Limingassa oli viime vuonna 1,76 euroa, kun keskimäärin maakunnassa vastaava luku oli 2,78 euroa ja koko maassa 3,33 euroa. Hyötypinta-alaa löytyy uuden rakennuksen myötä riittävästi, 163,68 m² tuhatta asukasta kohden, maakunnan keskiarvon ollessa 98,67 m² ja koko maan 93,37 m². (Nevala 16.10.2013, sähköpostiviesti; Opetus- ja kulttuuriministeriö, hakupäivä 17.10.2013.)

Taulukon 7 luvuista käy ilmi, että Limingan kirjaston hankinnat suhteutettuna asukasluvuun olivat vuonna 2012 selvästi suuremmat kuin muualla maassa. Tämä selittyy sillä, että kirjasto on muuttanut uusiin, isompiin tiloihin, jolloin hankintoja on tehty tavallista enemmän. Tosin vuonna 2011 hankinnat olivat myös valtakunnallista tasoa suuremmat, mutta hieman pienemmällä erotuksella. Myös poistoja tehtiin vuonna 2012 enemmän verrattuna maan keskiarvoon.

Kokonaislainaus on hieman maan keskitasoa korkeampi. Uusi, vetovoimainen kirjasto on oletettavasti houkutellut yli puolet kuntalaisista lainaamaan kirjastosta. Asukaslukuun suhteutetut fyysiset käynnit kirjastossa olivat maan keskitasoa.

TAULUKKO 7. Limingan kirjaston tunnuslukuja vuodelta 2012 verrattuna Pohjois-Pohjanmaan maakunnan ja koko maan vastaaviin lukuihin

Tunnusluku	Liminka	Pohjois-Pohjanmaa	Koko maa
Hankinnat/(asukasluku/1000)	721,52	412,81	367,63
Kokonaislainaus/asukasluku	19	19,84	17,67
Poistot/kokoelmat	8,79 %	7,90 %	6,61 %
Fyysiset käynnit/asukasluku	9,17 %	10,10 %	9,83 %
Lainajia/asukasluku	51,07 %	40,69 %	38,53 %

Taulukosta 8 nähdään, että kirjaston kokoelmat ovat olleet viimeisen 10 vuoden aikana suunnilleen 60000 kappaletta. Kirjastossa työskentelee nykyään alan ammattilaisia 5,5 henkilötyövuoden edestä, ja vuonna 2012 aukiolotunteja oli 2408, fyysisiä käyntejä 84000 kappaletta, ja kirjaston toimintakulut olivat hieman yli 306 000 euroa.

TAULUKKO 8. Tilastotietoa Limingan kirjastosta vuosilta 1999–2012

Vuosi	Kokoelmat	Pinta-ala	Toimintakulut (€)	Kirjastoammattil.	Aukiolotunteja	Fys. käyn.
2012	60063	1500	306747,65	5,5	2408	84000
2011	58234	584	333238,68	4,5	1924	89354
2010	60605	584	323362	4,5	1924	88410
2009	61154	584	323305	4,5	1924	98935
2008	61635	584	302648	4,4	1924	99354
2007	60673	584	291587	4,4	1924	93709
2006	58506	584	275600	4	1924	89520
2005	57482	584	278403	4	1924	87213
2004	55889	584	271000	4	1924	84018

2003	54422	584	253700	4	1924	86229
2002	51566	584	217009	3	1924	80010
2001	55437	584	203798	3	1924	79232
2000	60985	584	186352,22	3	1924	78966
1999	59529	584	185343,09	3	2124	75773

Vuonna 2013 Limingan kirjasto sai ystävyyskirjaston Irlannista. Meath Country libraries on Outi-kirjastokimpan tapainen 11 kirjaston yhteistyöorganisaatio. Kirjastot sijaitsevat Dublinin läheisyydessä. Kirjastonhoitaja Näätänen vieraili heidän luonaan, ja kirjasto järjesti myös Nable Sister Libraries-päivänä heidän kunniakseen irlantilaisen kirjallisuuden näyttelyn ja irlantilaisen musiikin konsertin. (Nevala 7.11.2013, sähköpostiviesti.) Limingan kirjastoon on esteetön pääsy, ja esimerkiksi kaikki Limingan kunnassa järjestettävät äänestykset pidetään kirjaston tiloissa. Limingan kirjaston päätarkoitus on tarjota ihmisille tietoa ja elämyksiä, sekä tasa-arvoista pääsyä nykyaikaisen tietoyhteiskunnan palveluiden ääreen. (Nevala 16.10.2013, sähköpostiviesti.)

8 KIRJASTOSTA VASTAAVAT HENKILÖT 1960–

Kuten aiemmin on jo mainittu, huhtikuussa 1986 tuli voimaan uusi kirjastolaki sekä -asetus, joiden myötä Limingan kirjastossa työskentelevien nimikkeet muuttuivat. Kunnilla oli siirtymäsäännöksen mukaan asetuksen voimaan tulosta vuosi aikaa vaihtaa kirjastonhoitajien virkojen nimikkeet. Kunnankirjastonhoitajan virka lakkautettiin, ja tilalle perustettiin kirjastotoimen johtajan virka. Kunnankirjastonhoitaja Elvi Elsilä siirrettiin perustettuun kirjastotoimen johtajan virkaan 23.10.1986. Tässä virassa hän toimi vuoteen 1992 asti, jonka jälkeen kirjastotoimen johtajaksi tuli Outi Härmä. Hän toimi kirjaston johtajana vuoteen 2010 asti, jonka jälkeen kirjastotoimen johtajan tehtävänimike ja toimenkuva vaihtuivat. Uudesta johtajasta, Janne Nevalasta, tuli kirjasto- ja kulttuurijohtaja. (Kiltk, 23.10.1986; KL, 1992; Nevala 13.9.2013, sähköpostiviesti.)

8.1 Elvi Elsilä

Vuonna 1929 syntynyt Elvi Elsilä muutti Liminkaan perheensä kanssa Tyrnävältä. Hän oli 17-vuotiaana aloittanut Tyrnävällä oman työnsä ohella kirjaston hoitamisen. Elvin ensimmäinen työpaikka oli kansanhuollon toimistoapulaisena, sitten hän siirtyi sosiaalisihiteeriksi ja lastenvalvojaksi. Yhdeksän vuoden ajan hän hoiti oman työnsä ohella Tyrnävän kirjastoa. Liminkaan muutettuaan Elvi kiinnostui avoimena olevasta kirjastonhoitajan paikasta. Hän sai paikan ja aloitti työt vuonna 1960. 1970-luvulla kirjaston kehitys eteni vauhdilla. Päätoimisen kirjastonhoitajan raja täyttyi, kun lainauksia oli noin 20 000 vuodessa. Päätoiminen virka perustettiin, ja siihen täytyi olla tietty pätevyys. Elsilällä sitä ei ollut, joten se täytyi hankkia. Hän kävi Outi Härmän kanssa Oulun yliopistossa kesäyliopiston kurssina kirjastotieteen approbaturin. Kun peruskurssi meni läpi, Elsilä jatkoi opintojaan. Hän suoritti Cum laude approbaturin, sosiaalipolitiikan ja valtio-opin approbaturit sekä lopuksi tentti lukion. Loppupaperit Elsilä sai vuonna 1978. Sitten Elsilä anoi valtioneuvostolta poikkeuslupaa harjoittaa kirjastonhoitajan päävirkaa. Pätevyys ikään kuin räätälöitiin Elsilälle. Elsilän aikana kirjasto kehittyi huomasti, yksikorttijärjestelmää käyttävästä 8000 niteen kirjastosta ATK-ajan 46 000 niteen kirjastoksi. Vuoteen 1978 saakka käytössä oli yksikorttijärjestelmä, sitten otettiin käyttöön Detroit-korttijärjestelmä ja vuonna 1989 ATK. Kameravaihe jäi kokonaan välistä. Elsilä antaa vaatimattomasti kaiken kunnian kirjaston kehittymisestä kunnalle ja kirjastolautakunnalle: ”Kunta on tehnyt kaiken, antanut mahdollisuudet. Minä olen tehnyt vain mitä on käsketty. En minä ole

syllinen kirjastolaitoksen kehittämiseen.” Toki hän myöntää itsekin kirjaston asioita ajaneensa. V. Piiparille, joka oli sekä kirjastolautakunnan puheenjohtaja että kunnanhallituksen jäsen, Elsilä sanoi monta kertaa: ”muista, että sinä olet kirjastolautakunnan edustaja kunnanhallituksessa, eikä päinvastoin.” Puhuttu sana häviää, kirjoitettu säilyy, näin lukee Elsilän läksiäislahjaksi saamassaan ex libriksessä. (Kalajoki 1992, 3–5; Ihalainen 1995, 290.)

8.2 Outi Härmä

Vuonna 1947 syntyneen Outi Härmän ensimmäinen kosketus Limingan kuntaan työpaikkana oli 1970-luvun alussa, kun hän toimi jonkin aikaa ensimmäisenä perhepäivähoidonohjaajana. Härmä oli harjoittelijana Oulun kaupunginkirjastossa kun kuuli, että Limingan kirjastossa tarvitaan apua. Talvisin hänellä oli joitakin sijaisuuksia, ja kesäisin hän lomitti Elsilää. Jonkin aikaa Härmä toimi myös Kempeleen kirjastossa. Kun Liminkaan tuli kirjastoamanuenssin paikka auki 1980-luvun alussa, Härmä haki paikkaa ja sen sai. Outi Härmä on koulutukseltaan humanististen tieteiden kandidaatti ja oli näin ollen pätevä kirjastoamanuenssin virkaan. Hän on suorittanut myös kirjastotieteen Cum laude approbaturin Oulun yliopistolla. Limingan kirjaston historiassa tapahtui 10 vuodessa merkittäviä asioita: muutto kunnantalon vintiltä virastotalolle vuonna 1980, kirjastonhoitajan sivuviran muuttaminen päätoimiseksi ja kolmen muun viran perustaminen, tietokoneiden tulo sekä Elvin poisjäänti. Härmän mukaan lyhyessä ajassa tapahtui niin paljon, että jos joku sanoisi hänelle: ”sinä hoidat joskus Marsissa kirjastoa”, niin hän ei uskaltaisi sanoa: ”en varmasti!” Härmä jäi eläkkeelle kirjastotoimen johtajan virasta vuonna 2010. (Ihalainen 1995, 291; Kiltk, 5.8.1982.)

8.3 Janne Nevala

Taivalkoskella vuonna 1966 syntynyt Janne Nevala siirtyi Limingan kunnan palvelukseen Kempeleen kirjastosta. Koulutukseltaan hän on filosofian maisteri Oulun yliopistosta, pääaineena englannin kieli. Kirjasto- ja kulttuurijohtajan vastuualueena on pääasiassa kirjastotyö, mutta myös kunnan muu kulttuuri- ja vapaa-aikatoiminnan (liikuntatoimi, nuorisotoimi, musiikkiopisto ja kansalaisopisto) johtaminen kuuluu kirjasto- ja kulttuurijohtajan toimenkuvaan. (Nevala 13.9.2013, sähköpostiviesti.)

Nevala tuli taloon vaiheessa, jossa uuden kirjastotalon suunnittelu oli jo varsin pitkällä. Uuden kirjaston myötä otettiin käyttöön lainausautomaatti, sekä mahdollisuus korttimaksuihin. Uusi rakennus lisäsi myös entisestään kirjaston mahdollisuuksia toimia monipuolisena kulttuurikeskuksena. Tiloissa ja pihamaalla on järjestetty muun muassa katuteatteria, taidenäyttelyitä, konsertteja, vaalipaneeleja, tanssiesityksiä, pihakirppistä, taimienvaihtopäiviä, sirkusta, kirjailijavierailuja ja kuntonyrkkeilyohjausta. (Nevala 13.9.2013, sähköpostiviesti.)

Kirjasto on ollut vahvasti mukana perinteisessä Lastenkulttuuriviikossa, jonka ohjelmaan on kuulunut pääasiassa kirjailija- ja teatterivieraita. Viime vuosina myös lasten omaa osuutta on pyritty nostamaan esille esimerkiksi kaikille koululaisille suunnatun Limingan Talentit- kisan myötä. Toinen merkittävä kyläjuhla on kolmepäiväinen Taiteilua-tapahtuma, joka järjestettiin vuonna 2013 kolmatta kertaa. Vaatimattomasta alusta tapahtuma on kasvanut noin 1500 henkeä tavoittavaksi valtakunnallisestikin merkittäväksi kulttuuritapahtumaksi, jonka tarkoituksena on tuoda esille liminkalaista kulttuurihistoriaa, nykyajan osaamista, sekä ennen kaikkea houkutella kuntalaisia osallistumaan koko kylän kulttuurijuhlaan. (Nevala 13.9.2013, sähköpostiviesti.)

Kirjaston puolella merkittävimpiä uudistuksia oli Oulun kaupunginkirjasto-maakuntakirjaston liittyminen OUTI-kimppaan vuonna 2012. Iso tekijä toi mukanaan haasteita, mutta myös paljon mahdollisuuksia, joiden tavoitteina on tarjota kuntalaisille entistä parempia kirjastopalveluja. Seuraava iso askel on siirtyminen uuteen kirjastojärjestelmään. Päätöksiä tehdään vuoden 2014 aikana. (Nevala 13.9.2013, sähköpostiviesti.)

8.4 Elvi Elsilän ja Outi Härmän haastattelu 30.8.2013

Haastattelu Limingan kirjastossa 30.8.2013, paikalla olivat Elvi Elsilä, Outi Härmä ja Sari Martinkauppi. Yksityiskohtaisempi haastattelu löytyy liitteistä (LIITE 2). Outi Härmä kertoo, oltuaan eläkkeellä lähes kolme vuotta, että aika on kulunut hyvin. Hän sanoo käyttävänsä kirjastoa aina kun on Suomessa, talvisin hän yleensä matkustelee ulkomailla. Hänen mielestään uusi kirjastorakennus on ”taivas” verrattuna entiseen eli virastotaloon. Elvi Elsilä mainitsee, että hän olisi mielellään nykyisessä kirjastorakennuksessa töissä, kunhan vain osaisi käyttää nykyaikaisen kirjaston työvälineitä. Härmäkin on lupautunut olemaan apuna hätätilanteen sattuessa, kun ilmeisesti kirjastojärjestelmä PallasPro on vielä samanlainen kuin Härmän aikoina. (Elsilä 30.8.2013, haastattelu; Härmä 30.8.2013, haastattelu.)

8.4.1 Työskentely kirjastossa

Härmä muistelee, kun hän vuonna 1992 ”tuli Elviksi” eli kirjastotoimen johtajaksi, niin hän aina aluksi mietti: ”miten Elvi tekisi, ja miten Elvi oli tehnyt, ja sitten hän tajusi, että mää on Ode, ja mun täytyy tehdä tämä omalla tavallani ja luottaa itteeni.” Elsilä kertookin, pieni pilke silmäkulmassaan, antaneensa Härmälle ohjeistuksen lähtiessään eläkkeelle: ”Elä kysy keltään, tee aina niin kuin ite haluat.” Härmä kertoo, että Elsilän jäätyä eläkkeelle ja käydessä kirjastossa asiakkaan ominaisuudessa, Elsilä oli pyytännyt kertomaan jotain ikävää, jotta ei tulisi ikävä takaisin töihin. Härmä kertoo ATK:n tulon olleen viimeisen 30 vuoden aikana se suurin murros, joka muutti asiat, ja kirjastotyön luonnekin muuttui, se ei ollut enää niin sanotusti ”näpertelyä.” Ennen ATK:ta ei Härmän mielestä oikeastaan voinut edes puhua asiakaspalvelusta. ATK:n tulo ja kaikista ”nippelihommista” eroon pääsy mahdollisti sen, että kirjasto pystyi tosissaan panostamaan asiakaspalveluun ja on panostanutkin. Palvelut ovat Elsilän mukaan monipuolistuneet. (Elsilä 30.8.2013, haastattelu; Härmä 30.8.2013, haastattelu.)

Työyhteisö tuntui Elsilän mielestä vähän niin kuin perheeltä eikä hän muista yhtään riitaa koko työuransa aikana Limingan kirjastossa. Härmäkin muistelee työyhteisön olleen sopuisa. (Elsilä 30.8.2013, haastattelu; Härmä 30.8.2013, haastattelu.) Hän ei kuullut kertaakaan lausetta:

Ei kuulu mulle tai en tee. Ja jos joku sairauskin tuli, niin sitä oli ihan pistoksissa, että miten minä voin jäädä pois, kun ne joutuvat siellä pärjäämään ilman yhden henkilön työpanosta. Ei se, että minä olen niin arvokas, vaan kun yksi työpanos on pois, ja kun muutenkin oli läänin heikoin resursointi. (Härmä 30.8.2013, haastattelu.)

Kaikilla oli Härmän mielestä korkea työmoraali, jos vaikka olikin pientä vatsakipua aamulla, niin töihin sitä tultiin. Ainakin hänen aikanaan Limingan kirjasto oli pieni ja silloin sitä tunsi asiakkaansa ja se oli ihanaa, mukavaa työtä. (Härmä 30.8.2013, haastattelu.)

Härmä kertoo, että syyllisyydentuntoiset kuntalaiset lähestyivät häntä toisinaan kirjaston ulkopuolella: ”mää en oo vieläkään palauttanut sitä ja sitä kirjaa.” ”Jaa no tuota, voisithan nää tuoda sen, sitten kun muistat,” Härmä kertoo yleensä vastanneensa tällaisiin tunnustuksiin. Elsilän hyvää muistia kirjastoasioissa ihmeteltiin: eräs oppilas kyseli erästä teosta lainaan, jolloin Elsilä oli vastannut: ”se lähti eilen lainaan.” Elsilä kertoo vielä vuosienkin päästä jonkun

ihmetelleen: "miten sinä saatoit muistaa sellaisen asian?" Opiskelua pyrittiin tukemaan, ja Härmän mukaan myös lapset olivat tärkeitä kirjaston asiakkaita. Lapsien kanssa oli muutenkin mukava työskennellä, he kun olivat niin rehellisiä. Eräänä kertana, kun Härmä piti lapsille kirjavinkkausta, ja yhden lapsen viitatessa, Härmä ajatteli innostuneena: "no nyt on kirjavinkkaus tehonnut hyvin!" Lapsi kun kertoo asiansa, niin hän kysyykin: "minne avainnippu on?" Härmällä roikkui nimittäin avainnippu kaulassa. Kirjavinkkauksen loppuvaiheessa Härmä kysyi lapsilta: "jatkanko vielä vinkkausta"? Jolloin puolet lapsista huusi vastauksena: "elä enää jatka!" Ja toinen puoli huusi: "jatka, jatka!" (Elsilä 30.8.2013, haastattelu; Härmä 30.8.2013, haastattelu.)

8.4.2 Kunnan ja kirjaston väliset suhteet

"Tuntui, että aina "nipistettiin", ja sen ymmärsi, vaikkei hyväksynytäkään. Jos jonkun henki menee tai jotain tämmöistä." Härmää oli kuohuttanut melkeinpä koko 90-luvun ajan se, että valtionosuus kirjastolle oli suurempi mitä kirjasto sai. Korvamerkittyä rahaa ei enää ollut. Kun kunnassa tuli vapaus päättää, mihin kirjastolle tarkoitettu valtionosuus menee, kaikki raha ei aina tullutkaan kirjastolle. Härmä suomii hieman itseään, että ehkä hän on ollut liian kiltti kunnanpäättäjä kohtaan, kun ei ole käynyt heille karjumassa ja huutamassa. Jotenkin hän aina ajatteli, sekin on Elvin peruja, että tosiasiat esitetään, ja sitten on valtuuston asia päättää, mitä se tekee. (Härmä 30.8.2013, haastattelu.)

Uuden kirjastorakennuksen pystyyn nousu tuntui Härmästä uskomattoman hienolta, sitä kun oli mietitty jo 1990-luvulta alkaen. Härmä kertoo kunnanjohtajan ymmärtäneen kirjastotilojen merkityksen. Kunnanjohtaja alkoi ahkerasti ajaa kirjaston asiaa; uusi kirjastorakennus tuli saada. Lisäksi kunnanvaltuuston puheenjohtaja oli myös innokas uuden kirjastorakennuksen puolestapuhuja. Aluksi uusi kirjastorakennus oli tarkoitus sijoittaa koulun taakse, jolloin Härmä kirjoitti kuntaan:

Sitä ei kyllä voi sinne laittaa koska: a) siitä tulee levoton paikka, kun se on koulun yhteydessä, ja b) se helposti leimautuu pelkästään koulun kirjastoksi. Kun kirjasto on levoton, vanhemmat ihmiset eivät uskalla tulla sinne, ja muutenkin tuonne koulun taakse piiloon kirjastoa ei kannata sijoittaa.

Tässäkin asiassa kunnanjohtaja onneksi sattui olemaan samaa mieltä Härmän kanssa, ja kirjasto rakennettiin nykyiselle paikalleen, keskeiselle ja näkyvälle paikalle Limingan keskustaa. Härmä ja Elsilä kertovat, että kirjastorakennus itse on tärkeä kohde ilmeisesti myös arkkitehdille. Härmän

mielestä Limingan kirjaston suunnitellut arkkitehti oli ”aivan mahtava, aina kysyi ja kävi katsomassa kaikkea ja ideoi.” Kirjaston työntekijät tekivät listan, mitä kaikkea he uusilta tiloilta haluaisivat, ja Härmä kertoo halunneensa lapsille majoja, jolloin arkkitehti keksi tästä, että laitetaan kirjat aiheryhmittäin looseiksi, siinä on majoja lapsille. Arkkitehti kuunteli toiveita. Härmällä ja arkkitehdillä synkkasi Härmän mukaan ”aivan hirveän hyvin yhteen.” Härmä kertoo, että uuden kirjaston avajaisissa olo oli kuin Liisalla ihmemaassa. Sekä Elsilä että Härmä olivat molemmat kutsuvieraina paikalla. (Elsilä 30.8.2013, haastattelu; Härmä 30.8.2013, haastattelu.)

8.4.3 Toiveita kirjaston tulevaisuudesta

Härmä toivoisi henkilöstö resursointiin löytyvän enemmän varoja. Henkilökuntaa tarvittaisiin lisää. Härmä sanoo, että hänen aikanaan, vaikka muuten olikin niukkuutta, niin aineistomääräraha oli riittävä, ja kaikki keskeisimmät teokset pystyttiin hankkimaan. Elsilä kertoo, että kyllä hänen elinaikanaan ei tarvitse enää muuta tapahtua. Kysyessäni, mitä Limingan kirjastosta tulee mieleen, Elsilä vastaa kirjastotyön olleen hänelle elämäntapa. Härmälle kirjasto on koko elämä. (Elsilä 30.8.2013, haastattelu; Härmä 30.8.2013, haastattelu.)

9 JOHTOPÄÄTÖKSET

Yleisten kirjastojen historia Suomessa on pitkä ja monivaiheinen. 1800-luvun kirjastotoiminnan alun vaikeiden vuosikymmenten jälkeen kirjasto kehittyi hyvin pitkälti, koska valtio näki kirjastot tarpeellisiksi ja alkoi vuodesta 1921 alkaen tukea kirjastojen toimintaa. Vuonna 1928 maahamme tuli ensimmäinen kansankirjastolaki, jonka myötä valtionavustukset vakiintuivat. Limingan kirjasto sai ensimmäisen valtionavustuksensa vuonna 1926.

Limingan kirjaston ensimmäinen ”siemen” eli 23 nidettä lähetettiin Liminkaan vuonna 1849 pohjalaisen osakunnan toimesta. Tämän kirjaston toiminnasta ei kuitenkaan ole tarkempaa tietoa, ja ilmeisesti se hävisi melko pian syntymänsä jälkeen. Seuraavan kerran kirjastotoimintaa ”viritteli” vuonna 1856 J. Rännäri. Tätä vuotta pidetään nykyään Limingan kirjaston perustamisvuotena. Kirjasto on toiminut vuosien saatossa useissa eri paikoissa, muun muassa yksityisten luona, kansakoululla, kunnantalolla, virastotalossa ja vuodesta 2012 alkaen vihdoin omassa, uudessa nimenomaan kirjastoksi rakennetussa rakennuksessa. Kirjastoa ovat hoitaneet yksityiset henkilöt, seurakunnan kappalainen, opettajat sekä vuodesta 1960 alkaen kirjastoalan ammattilaiset. Tosin opettajien koulutukseen sisältyi myös opetusta kirjastojen hoidosta, joten hekin olivat aikansa kirjastoalan ammattilaisia.

Vuonna 1912 kirjastoa varten perustettu kannattajayhdistys rahoitti kirjaston toimintaa aktiivisesti vielä 1930-luvullakin. Yleisen kirjaston yhtenä tunnusmerkkinä pidetään avohyllyjä, jollaisiin kirjat järjestettiin Limingassa ensimmäisen kerran vuonna 1913 eli paria vuotta aiemmin kuin Liminkaa lähimpänä olevassa kaupungissa, Oulussa. Avohyllyjen idea tuli Suomeen Amerikasta. Suomessa kirjastot saivat muutenkin vaikutteita American Public Library Movementilta.

Limingan kirjasto on kehittynyt vuonna 1856 perustetusta 114 niteen kirjastosta nykyajan tarpeita vastaavaksi monipuoliseksi kulttuurilaitokseksi. Marraskuussa 2006 Limingan kirjasto juhli 150-vuotista taivaltaan. Kirjaston kehittymiseen ovat vaikuttaneet erityisesti muun muassa poliittinen päätöksen teko sekä kunnissa että valtion tasolla, sodat, taloussuhdanteet ja ”ruohonjuuri tasolla” kirjastohenkilökunnan aktiivisuus ja ammattitaito, sekä ennen kaikkea myös se, että kirjasto on toiminnassaan ottanut mahdollisuuksiensa mukaan myös asiakkaidensa mielipiteet ja toiveet huomioon. Käyttäjien mielipiteillä on luonnollisesti suuri merkitys kirjaston palveluja ja toimintaa kehitettäessä. On hyvä arvioida, miten asiat ovat tällä hetkellä, ja mihin suuntaan niitä lähdetään

kehittämään. 1990-luvun lopulla voimaan tullut uusi kirjastolaki velvoitti kirjastoja arvioimaan toimintaansa. Toisaalta taas, vaikka kirjastohenkilökunta olisikin aloitteellinen omien asioidensa ajamisessa, heidän kätensä ovat monessa tapauksessa sidotut, mikäli rahoitus ei järjesty. Toki, on asioita, jotka järjestyvät ilman suurempaa taloudellista panostusta.

Limingassa kirjastotoiminnan alun vuosikymmenistä alkaen pääsääntöisesti käytössä ollut yksikorttijärjestelmä muutettiin vuonna 1978 yleisesti käytössä olleeseen Detroit-korttijärjestelmään, joka vaihtui 1980-luvun lopulla ATK:n tulon myötä Pallas-järjestelmäksi. Nykyään käytössä on tästä edistyneempi versio, PallasPro. PallasPro on vaihtumassa uuteen kirjastojärjestelmään, ja päätöksiä asiasta tehdään todennäköisesti vuoden 2014 kuluessa. Liminkaan perustettiin vuonna 1979 päätoimiset kunnankirjastonhoitajan ja kirjastoapulaisen virat. Vuoden 1986 uusi kirjastolaki- ja asetus velvoittivat kuntia kirjastonhoitajien virkojen nimikkeiden muuttamiseen, jolloin Elvi Elsilästä tuli ensimmäinen kirjastotoimen johtaja, ja kunnankirjastonhoitajan virka lakkautettiin sekä myös muita muutoksia virkojen nimikkeissä tehtiin. 1980-luvun lopulla Limingan kirjasto liittyi Suomen ensimmäiseen kirjastokimppaan, Outiin. Outi-kirjastokimppa ja ATK tehostivat kirjaston toimintaa merkittävästi ja paransivat huomattavasti asiakaspalvelua, mikä näkyikin muun muassa kohonneina lainauslukuina.

1990-luvulla kirjastoon tuli Internet kotimaan yhteyksineen ja seuraavalla vuosikymmenellä saatiin Internet yhteydet ulkomaille. Nykyään kirjastosta löytyy asiakkaiden käyttöön muun muassa tietokoneita, luonnollisesti Internet-yhteydellä varustettuna, kopiokone, skanneri ja nyrkkeilyssäkki. Nyrkkeilyssäkki on mielestäni osoitus kirjastotoiminnan luonteen muuttumisesta; kirjasto on monipuolinen laitos. Kirjastossa voi ylläpitää ja vaalia sekä henkistä että fyysistä hyvinvointia: mieltä voi vahvistaa aivojumpalla hyvän kirjan parissa, ja kehoa voi vahvistaa nyrkkeilyssäkkiä iskemällä. Nykyään kirjastossa saa pitää meteliäkin, kuten iskut nyrkkeilyssäkkiin osoittavat, mutta tälle toiminnalle on varattu oma tilansa, joten edelleen myös rauhallista tilaa kirjastosta löytyy sitä kaipaaville. Enää kirjasto ei kuitenkaan ole stereotyyppisen ajattelutavan mukaisesti paikka, jossa ”hyssytellään” vähäisimmästäkin äänestä. Limingan kirjasto haluaa olla kaikkien kuntalaisten yhteinen olohuone.

Valtionosuuden ”korvamerkitty” osuus kirjastoille jäi 1990-luvun alussa historiaan, ja kunnat saivat itse päättää, kuinka paljon varoja ne kirjastojen toimintaan ohjaavat. Tämän pelättiin heikentävän kirjastojen rahoitusta. Samaan aikaan lama koetteli yhteiskuntaa, ja näin ollen myös kirjastoa yhteiskunnan osana. Limingan kirjastostakin lakkautettiin tuolloin yksi virka säästösyistä, kun

Elsilä jäi eläkkeelle. Säästökohteita haettiin myös muun muassa kirjallisuusmäärärahoista. Laman aikana ihmiset käyttivät paljon kirjaston palveluita ja paradoksaalista kyllä, määrärahojen vähetessä, kirjaston käyttö lisääntyi. Palvelut tehostuivat ATK:n tulon myötä, ja näin saatiin aikaan luonnollisia säästöjä, mikä osaltaan selittää sen, että kirjastoa käytettiin enemmän, vaikka niihin panostettiin rahallisesti vähemmän kuin aikaisemmin.

Limingan kunnan väkiluku on kasvanut voimakkaasti 2000-luvulla, ja lasten ja nuorten osuus väestöstä on ollut merkittävä parin viimeisen vuosikymmenen ajan. Limingan kirjasto onkin panostanut kunnan väestörakenteen mukaisesti etenkin lasten- ja nuorten kirjastopalveluihin, unohtamatta kuitenkaan ikäihmisiä. Nykyään kirjastot kamppailevat toisenlaisten ongelmien kanssa kuin esimerkiksi aikana ennen Internetiä. Ihmisten vapaa-ajasta käydään kiivasta kamppailua, ja valitettavan usein esimerkiksi Internet syrjäyttää perinteisen kirjan. Kirjastoilla ei kuitenkaan ole mennyt ”sormi suuhun” tällaisessakaan tilanteessa, vaan haasteisiin on pyritty vastaamaan. Tässä tapauksessa osoitus siitä on e-kirja, joita Limingan kirjastostakin saa lainaksi Outi-verkkokirjaston kautta. Kirjasto mielletään usein itsestään selväksi yhteiskunnan osaksi, sitä se ei kuitenkaan kaikille maailmassa ole. Kirjastoa pidetään nykyään yhtenä keskeisimmistä kansallisen kulttuurin instituutioistamme. Limingan uusi kirjastorakennus on yksi osoitus kirjastojen arvostuksesta. Saamme olla ylpeitä hienosta kirjastolaitoksestamme. Kirjastojen merkitys ymmärretään, ja niiden toimintaa pyritään kehittämään määrätietoisesti ja asiakaslähtöisesti. Kirjasto on selvinnyt monista haasteista ja on selvää, että niitä kirjasto tulee kohtaamaan myös tulevaisuudessa, mutta toivottavasti menneisyyden kokemukset toimivat rohkaisevina esimerkkeinä haasteiden edessä.

10 POHDINTA

Sain idean kirjastohistoriallisesta opinnäytetyöstä, kun opettajamme mainitsi asiasta luennollaan keväällä 2013. Olin jo aiemmin miettinyt, kun Liminkaan valmistui ensimmäinen oma kirjastorakennus kesällä 2012, että olisi mielenkiintoista tietää enemmän Limingan kirjaston vaiheista. Nämä kaksi asiaa yhdistyivät sitten luontevasti opinnäytetyöksi. Minulla oli pari opinnäytetyöideaa jo ennen tätä kirjastohistoriallista opinnäytetyötä, mutta ne eivät niin sanotusta ottaneet ”tulalta alleen.”

Työni tavoite oli siis selvittää Limingan kirjaston syntyvaiheet, ja miten kirjasto on kehittynyt alkuajoistaan sekä mitkä ovat olleet merkittävimmät tapahtumat Limingan kirjaston historiassa. Limingan kirjaston historia on pitkä, joten työn rajaus tuli tehdä huolellisesti. Näin jälkikäteen ajateltuna en ehkä onnistunut aiheen rajauksessa niin hyvin kuin olisi pitänyt. Minun olisi ehkä kannattanut rajata työni aihe vähän tarkemmin, esimerkiksi keskittyä enemmän vaikka kirjaston palvelujen kehittymiseen, koska oli hieman hankala hahmottaa, mitä kaikkea tietoa minun tulisi ottaa lähdemateriaalista mukaan työhöni, aineistoa kun oli niin runsaasti. Päätin kuitenkin rajata Limingan kirjastolaitokseen kuuluvat Ala-Temmeksen ja Tupoksen sivukirjastot työn ulkopuolelle, ja päätin esittää kirjaston vaiheet yhteiskunnallinen konteksti huomioiden. Lisäksi näkökulmana on kirjaston sijainti. Mielestäni tämä oli toimiva ratkaisu, mutta kuten jo aiemmin mainitsin, olisin ehkä voinut vielä rajata aihetta tarkemmin, ja keskittyä enemmän esimerkiksi palvelujen näkökulmaan. Lopputulos on kuitenkin mielestäni ihan järkevä kokonaisuus.

Työni on historiallis-kvalitatiivinen tutkimus, jossa olen käyttänyt tutkimusmenetelminä historiallista analyysia ja lähdekritiikkiä. Näiden avulla olen pyrkinyt saamaan vastauksen tutkimusongelmiini.

Käytettävien lähteiden valinta ei ollut helppo tehtävä, kun aineistoa oli niin paljon, ja piti koettaa valita se aineisto, mikä on relevanttia tutkimuskysymysten kannalta. Haastattelu tilanne kahden entisen johtajan kanssa oli mielenkiintoinen. Sain koululta lainaksi nauhurin haastattelua varten, ja sen käyttöä piti harjoitella etukäteen. Onneksi nauhuri osoittautui helppokäyttöiseksi. Toivoisin, että olisin osannut ottaa haastattelu tilanteesta vähän enemmän irti, kun tuntui, että esittämäni kysymykset olisivat voineet olla hieman syvällisempiäkin. Tosin kyseessä oli vain yksi haastattelukerta, joten ehkä kysymykset olivat niin syvällisiä kuin tässä tapauksessa oli

mahdollista. Syvähaastattelu on sitten asia erikseen. Haastattelutilanne oli erittäin mukava ja antoisa. Olisin ehkä voinut toimittaa haastateltavilleni haastattelukysymykset etukäteen. Itseasiassa tämä juolahti mieleeni vasta haastattelun jälkeen. Olisivatko vastaukset olleet erilaisia, mikäli haastateltavat olisivat pohtineet kysymyksiä ja vastauksia etukäteen? Todennäköisesti. Olen kuitenkin tyytyväinen haastattelusta saamaani antiin. Toki olisin antanut kysymykset etukäteen, jos haastateltavat olisivat niitä pyytäneet.

Pieni ristiriita esiintyy lähteenä käyttämäni Werkon teoksen ja aiemmin tehtyjen historiikkien välillä. Werkko kertoo, että Limingan provasti ja tohtori I. Bergh olisivat kirkonkokouksessa vuonna 1875 esittäneet, että kirjasto saatetaan ”virkeämpään vaikutukseen”, ja kirjasto olisi asetettava kansakoulun yhteyteen opettajan hoidettavaksi. Werkon mukaan vuoden 1876 alkupuolella tämä tuuma ei ollut vielä ”tosi-toimessa.” Aiemmin tehdyssä historiikissa mainitaan, että kirjasto muutti jo vuonna 1871 kansakoulun tiloihin opettajan hoiviin. Tässä historiikissa ei ole tekstiviitteitä, mutta lähteet on mainittu historiikin lopussa, joten seuraava Limingan kirjaston historia-teoksen tekijä voi halutessaan alkaa selvittää tätä epäkohtaa käymällä Elsilän tekemän historiikin lähteet tarkasti läpi. Otsikkona minulla on työssäni ”Kirjasto kansakoululla vuosina 1871–”, jätin siis päättymisvuoden laittamatta, koska se on epäselvä. Itseasiassa näiden asioiden valossa myös vuosi 1871 on epävarma. Kävin Limingan kirkkoherranvirastossa tutkimassa kirkonkokouksen pöytäkirjaa vuodelta 1875, mutta valitettavasti asia ei kuitenkaan selvinnyt. Kirkon kokouksia pidettiin kyseisenä vuonna useita, ja olisi vaatinut paljon aikaa käydä läpi vuoden 1875 pöytäkirjat yksityiskohtia myöten. Käsialat vaihtelivat, ja ne olivat minulle hieman vaikeasti tulkittavia. Kävimme kuitenkin kursorisesti Limingan kirkkoherranviraston toimistosihteerin kanssa läpi pöytäkirjat 1870-luvun alkupuolelta, eikä Werkon mainitsemia asioita löytynyt. Aikaa olisi saanut kulumaan loputtomasti myös muiden kirkon ja lisäksi kunnan pöytäkirjojen parissa. Aika ei kuitenkaan riitä kaikkeen, ja tutkimus on jossain vaiheessa lopetettava.

Marraskuussa 2006 Limingan kirjasto juhli 150-vuotista taivaltaan joten tästä päätellen kirjaston syntymävuotena pidetään nykyään vuotta 1856. Ilmeisesti kirjasto on kuitenkin jossain vaiheessa pitänyt perustamisvuotenaan myös vuotta 1849, jolloin pohjalainen osakunta lähetti 23 nidosta Liminkaan, koska kirjasto juhli 130-vuotista taivaltaan virastotaloon muuton yhteydessä 6.1.1980, ja 140 vuotta kirjastolle tuli täyteen erään pöytäkirjan mukaan vuonna 1989. Ilmeisesti on käynyt niin, että Elsilän ollessa kirjaston johtajana, kirjaston perustamisvuotena pidettiin vuotta 1849, ja

hänen seuraajansa Härmän tultua johtajaksi vuonna 1992, kirjaston perustamisvuotena on pidetty vuotta 1856.

Jatkotutkimusaiheita ajatellen Limingan kirjastolaitoksesta löytyisi mielenkiintoisia uusia tutkimusaiheita, kuten esimerkiksi Tupoksen ja Ala-Temmeksen sivukirjastojen kehitys. Valtion kirjastotoimistosta voisi löytyä kirjastotarkastajien tekemiä tarkastusraportteja, joiden uskoisin olevan hyödyllisiä lähteitä kirjastohistoriallista tutkimusta tehtäessä.

Ehdotin jossain vaiheessa ohjaavalle opettajalleni, että nimeäisin työni seuraavanlaisesti: Limingan kirjaston historiaa ja historiikka vuosilta 1849–2012. Opettajani oli kuitenkin sitä mieltä, että kyseessä on historia-teos. Mielestäni työssäni on mukana myös monia historiikille ominaisia piirteitä, kun olen käsitellyt joitakin asioita niin yksityiskohtaisesti, mutta kaiketi tämä ominaisuus löytyy myös historia-teoksista. Työstäni löytyy pieniä ja mielenkiintoisia kirjasto sivuavia seikkoja, kuten kirjaston johtokunnan puheenjohtajan vangitseminen syksyllä 1917, joka ei varsinaisesti kirjastoon liity, mutta halusin kuitenkin ottaa tämän tarinan mukaan työhöni elävöittämään sitä. Olisin halunnut työhöni mukaan kuvan jokaisesta rakennuksesta, jossa kirjasto on sijainnut. Käytettävä aika ja kuvien tekijänoikeudet tulivat kuitenkin tässä vastaan. Mielestäni pysyin hyvin työlleni asettamassani aikataulussa, ja omasta mielestäni työni selvittää hyvin Limingan kirjaston syntyvaiheet, sen kehityksen ja siihen vaikuttaneet merkittävimmät tekijät, ja näin ollen pidän työtäni onnistuneena. Tosin aiheen rajauksen olisin voinut tehdä hieman tarkemmin. Rajauksen lisäksi tärkeää on päättää, kuinka paljon lähdemateriaalia haalii luettavakseen.

Työn tekeminen oli äärimmäisen opettavaista ja haastavaa. Aluksi minun oli hieman vaikea hahmottaa, miten työtä tulisi lähteä tekemään, ja teinkin alussa paljon turhaa työtä. Tuo ”turhan työn”- vaihe oli kuitenkin hyödyllinen, koska se auttoi minua kokonaisuuden hahmottamisessa. Kannattaa asettaa itselleen tavoite, että tekee joka päivä jotain opinnäytetyön hyväksi. Itse pidin viikonloput pääsääntöisesti vapaana opinnäytetyön tekemisestä. Olin siinä mielessä onnellisessa asemassa, että pystyin keskittymään pelkästään opinnäytetyöni tekemiseen. Minulla kun ei ollut töitä syksyn 2013 aikana, jona pääsääntöisesti työtäni tein. En ole opiskellut historiaa, joten tällaisen työn tekeminen oli minulle aivan uutta. Tämän kokemuksen myötä uskoisin, että seuraavassa vastaavanlaisessa työssä osaan paremmin hahmottaa työn kokonaisuuden ja sen, miten tällaista työtä on järkevintä tehdä. Opinnäytetyön tekeminen kehitti itsekuria ja kasvatti itseluottamusta: minä selvisin tästä urakasta.

LÄHTEET

Ahola, H. & Laine, L. 2013. Oulun seutu ja li selvityksiin. Kaleva 115 (236), 3.

Ala-Temmeksen piirikirjaston vuosikertomukset: 1941, 1942. Liminka.

Arviointisuunnitelma. Kirjasto. 2004. Liminka.

Autio, S., Katajala-Peltomaa, S. & Vuolanto, V. 2001. Johdanto. Teoksessa S. Autio, S. Katajala-Peltomaa & V. Vuolanto (toim.) Historioitsijan arki ja tutkimuksen prosessi. Tampere: Osuuskunta Vastapaino, 9–14.

Autio, S., Katajala-Peltomaa, S. & Vuolanto, V. 2001. Ongelma, oivallus ja onnistumisen ilo. Teoksessa S. Autio, S. Katajala-Peltomaa & V. Vuolanto (toim.) Historioitsijan arki ja tutkimuksen prosessi. Tampere: Osuuskunta Vastapaino, 145–155.

Cannelin, H. Kirjastotoimen johtaja. Valtion kirjastotoimisto. Kiertokirje kirjastoille v. 1923 valtionavustuksesta y. m. Kirje. 10.12.1922. Liminka.

Cannelin, H. Kirjastotoimen johtaja. Valtion kirjastotoimisto. Kiertokirje kirjastoille v. 1927 valtionavustuksesta y. m. Kirje. 12.12.1926. Liminka.

Cannelin, H. Kirjastotoimen johtaja. Valtion kirjastotoimisto. Kirje. 17.5.1926. Liminka.

Cannelin, H. Kirjastotoimiston johtaja. Valtion kirjastotoimisto. Kiertokirje kunnille ja kirjastoille kesän 1931 kirjastokursseista. Kirje. 15.5.1931. Liminka.

Elsilä, E. 1979. Limingan kirjastolaitoksen historiikki 1849–1979. Tekijän hallussa.

Elsilä, E. Eläkkeellä oleva Limingan kirjastotoimen johtaja. 2013. Haastattelu Limingan kirjasto 30.8.2013. Tekijän hallussa.

Eskola, E. 2009. Yleisten kirjastojen toiminta maailmansotien välisenä aikana. Teoksessa I. Mäkinen (toim.) Suomen yleisten kirjastojen historia. Helsinki: BTJ, 290–310.

Estormiz. 2008. Liminka Townhall 20081012. Hakupäivä 2.10.2013
http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Liminka_Townhall_20081012.

Fri, I. Pohjois-Suomen Kirjastoneuvoja. Valtion kirjastotoimisto. Limingan kunnan kirjastonhoitajalle. Kirje. 1.5.1926. Liminka.

Fri, I. Pohjois-Suomen kirjastoneuvoja. Valtion kirjastotoimisto. Kirje. 26.1.1927. Liminka.

Hietala, M. 2001. Mitä tutkia ja miten? Teoksessa S. Autio, S. Katajala-Peltomaa & V. Vuolanto (toim.) Historioitsijan arki ja tutkimuksen prosessi. Tampere: Osuuskunta Vastapaino, 15–28.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. 15. uudistettu painos. Helsinki: Tammi.

Häkli, E. Suomalaiset – kirjan kansa? Teoksessa M. Kivelä (toim.) Kirja Suomessa 500 vuotta. Helsinki: Suomalaisen kirjan 500-vuotisjuhlatoimikunta, 33–42.

Härmä, O. 1977. Limingan kunnan kantakirjaston vaiheet 1849–1925. Proseminariesitelmä. Kirjastotiede ja informatiikka. Oulu: Pohjois-Pohjanmaan kesäyliopisto.

Härmä, O. Eläkkeellä oleva Limingan kirjastotoimen johtaja. 2013. Haastattelu Limingan kirjasto 30.8.2013. Tekijän hallussa.

Ihalainen, M. 1995. Kunnan väkeä. Liminka: Limingan kunta.

Ihalainen, M. 2013. Virastotalo. Liminka. Tekijän hallussa.

Ihalainen, M. 2013. Virastotalon kirjasto. Liminka. Tekijän hallussa.

Inkinen, A. & Setälä, E. Suomen senaatin kirkollisasiaintoimituskunta. Kirje. 12.11.1917. Liminka.

Järvelin, I. 2009. 1950-luku: kehityksen vuosikymmen vanhentuneesta laista huolimatta. Teoksessa I. Mäkinen (toim.) Suomen yleisten kirjastojen historia. Helsinki: BTJ, 367–383.

Kalajoki, J. 1992. Syytön tai syyllinen. Kirjastokiikari 1992 (2), 3–6.

Kaleva. 2012. Limingan kirjastotalon vihkiäiset. Hakupäivä 8.10.2013
<http://www.kaleva.fi/menot/tapahtuma/limingan-kirjastotalon-vihkiaiset/540156/>.

Kamula, A. 2013. Limingan kirjasto. Hakupäivä 25.10.2013
<http://kirjastolehti.fi/artikkelit/artikkeli/154/uudet-kirjastotilat/>.

Kananen, J. 2008. Kvali: kvalitatiivisen tutkimuksen teoria ja käytänteet. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 93.

Kangas, J. 2012. Uusi kirjasto kerää kiitosta. Kaleva 2.7.2012. Hakupäivä 8.10.2013
<http://www.kaleva.fi/uutiset/oulu/uusi-kirjasto-keraa-kiitosta/598313/>.

Kannila, H. Varapuheenjohtaja. Suomen kirjastoseura. Kirje. 10.5.1940. Liminka.

Kansankirjastolaki 20.4.1928/5§.

Kansanvalistusseura. 2013. Kirjastoja ja kansankirjastoja. Hakupäivä 24.10.2013
<http://www.kansanvalistusseura.fi/fi/historia/kirjastoja-kansankirjastoja>.

Katajala, K. 1990. Historiikinkirjoittajan opas. Helsinki: Suomen historiallinen seura & Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Keränen, P. 2003. Tuulimaa Limingan kotiseutukirja. Liminka: Limingan kunta ja Opetusministeriö.

Kirjastojen valtionavustukset 1926. Helsinki: Raittiuskansan kirjapaino osakeyhtiö.

Kirjastojen valtionavustukset 1927. Helsinki: Raittiuskansan kirjapaino osakeyhtiö.

Kirjastojen valtionavustukset 1928. Helsinki: Raittiuskansan kirjapaino osakeyhtiö.

Kirjastolaitos 1993–1995. Liminka.

Kirjastolautakunta. Pöytäkirja 1977. Liminka.

Kirjastolautakunta. Pöytäkirjat 1962–1976. Liminka.

Kirjastolautakunta. Pöytäkirjat 1978–1984. Liminka.

Kirjastolautakunta. Pöytäkirjat 1985–1988. Liminka.

Kirjastotoimi 1994. Liminka.

Kulttuuri- ja vapaa-aikalautakunta. Pöytäkirjat 1997–1999, 2001, 2007. Liminka.

Kummala-Mustonen, M. 2006. Limingan kirjaston kuntakäynti. Muistio. Oulun lääninhallitus sivistysosasto. Liminka.

Kunnanvaltuuston kokous. Pöytäkirja. 1923. Liminka.

Kuusanmäki, J. 1994. Kunnalliset asiakirjat. Teoksessa E. Orrman & E. Pispala (toim.) Suomen historian asiakirjalähteet. Porvoo: Kansallisarkisto & WSOY, 215–228.

Liakka, N. Kansanvalistusseura. Kirje. 17.3.1938. Liminka.

Limingan kansanopisto. 1993. Matrikeliossa Kansanopiston toimisto. Teoksessa R. Siilasvuo (toim.) Vanha opisto – uusi koulu. Oulu: Kirjapaino Osakeyhtiö Kaleva.

Limingan kantakirjaston johtokunnan kokousten pöytäkirjat vuodesta 1938–1962. Liminka.

Limingan kantakirjaston tilikirja 1925–1935. Liminka.

Limingan kantakirjaston toimintakertomus vuosilta: 1931, 1933, 1934, 1936, 1937, 1939, 1940.
Liminka.

Limingan kunta, kirjastolaitoksen tilastotietoja. 1969. 1979. 1980. Liminka.

Limingan kunta. 2013a. Limingan historiaa. Hakupäivä 13.8.2013
http://www.liminka.fi/sivu/fi/matkailijalle/limingan_historiaa53/.

Limingan kunta. 2013b. Hallinto ja organisaatio. Hakupäivä 29.8.2013
http://www.liminka.fi/sivu/fi/kuntainfo/hallinto_ja_organisaatio/.

Limingan kunta. 2013c. Kirjasto. Hakupäivä 21.8.2013
<http://www.liminka.fi/sivu/fi/asukkaalle/kirjasto/>.

Limingan kunta. 2013d. Limingan kunta Tasekirja 2012. Hakupäivä 18.10.2013
<http://www.liminka.fi/tiedostot/Hallinto-osasto/Tasekirja2012.pdf>.

Lindberg, P. OUTI-kirjastojen toimintakertomus 2012. Hakupäivä 11.10.2013
http://www.ouka.fi/c/document_library/get_file?uuid=b81f40e3-b316-414c-95c7-7eb9d9efa1d4&groupId=78400.

Meriranta, M. 1984. Valistuksellisen kirjavalintamme juuret. Kirjavalintakysymykset
Kansanvalistusseuran kansankirjastotoiminnassa 1874–1918. Helsinki: Kirjastopalvelu.

Mäkinen, I. 2009a. Kirjastot ennen kansallisuusaatetta: yleisten kirjastojen esihistoria 1800-luvun
alkuun. Teoksessa I. Mäkinen (toim.) Suomen yleisten kirjastojen historia. Helsinki: BTJ, 13–72.

Mäkinen, I. 2009b. 1800-luvun alkupuoli: kohti kansankirjastoja. Teoksessa I. Mäkinen (toim.)
Suomen yleisten kirjastojen historia. Helsinki: BTJ, 73–135.

Mäkinen, I. 2009c. Pitäjänkirjastojen läpimurto. Teoksessa I. Mäkinen (toim.) Suomen yleisten
kirjastojen historia. Helsinki: BTJ, 136–150.

Mäkinen, I. 2009d. Kirjasto fennomaanien kansansivistysohjelmassa. Teoksessa I. Mäkinen (toim.) Suomen yleisten kirjastojen historia. Helsinki: BTJ, 151–213.

Mäkinen, I. 2009e. Kirjastot sodassa, sota kirjastoissa. Teoksessa I. Mäkinen (toim.) Suomen yleisten kirjastojen historia. Helsinki: BTJ, 311–354.

Mäkinen, I. 2009f. 1950-luvun perintö. Teoksessa I. Mäkinen (toim.) Suomen yleisten kirjastojen historia. Helsinki: BTJ, 355–366.

Mäkinen, I. 2009g. Yleinen kirjasto hyvinvointiyhteiskunnassa 1960-luvun alusta vuosituhannen vaihteeseen. Teoksessa I. Mäkinen (toim.) Suomen yleisten kirjastojen historia. Helsinki: BTJ, 384–453.

Nevala, J. Kirjasto- ja kulttuurijohtaja, Limingan kunta. Re: Opinnäytetyö. Sähköpostiviesti k0masa00@students.oamk.fi 7.11.2013.

Nevala, J. Kirjasto- ja kulttuurijohtaja, Limingan kunta. Re: Opinnäytetyö. Sähköpostiviesti k0masa00@students.oamk.fi 16.10.2013.

Nevala, J. Kirjasto- ja kulttuurijohtaja, Limingan kunta. Re: Tietoja oppariin. Sähköpostiviesti k0masa00@students.oamk.fi 13.9.2013.

Niemelä, I. 2013. Abraham Ojanperä, hänen testamenttinsa ja Aappolansa, Hakupäivä 18.10.2013 <http://www.kirjastovirma.net/liminka/ojanpera>.

Opetus- ja kulttuuriministeriö, kulttuuriyksikkö. 2013. Suomen yleisten kirjastojen tilasto. Hakupäivä 2.10.2013 <http://tilastot.kirjastot.fi/fi-FI/vuositilastot.aspx>.

Opetus- ja kulttuuriministeriö, kulttuuriyksikkö. 2013. Suomen yleisten kirjastojen tilastot. Hakupäivä 17.10.2013 <http://tilastot.kirjastot.fi/fi-fi/perustilastot.aspx?AreaKey=Y2012T2N425>.

Oulun kaupunki. 2003. Oulun kaupunginkirjaston historiaa. Hakupäivä 11.9.2013 <http://oulu.ouka.fi/kirjasto/historia/>.

Perusselvitys. Limingan kunnankirjasto 2000. Liminka.

Puolanne, I. 1994. Kirjastonhoitajuus elämäntyönä – kirjastonhoitaja Kaija Salmen elämäntarina. Kirjastotieteen ja informatiikan pro gradu –tutkielma. Oulu: Oulun yliopisto.

Pääkirjoitus. 2013. Hox! Kaleva 115 (272), 4K2.

Reenpää, K. Toimitusjohtaja. Kustannusosakeyhtiö Otava. Kirje. 30.10.1940. Liminka.

Sippola, W. Johtaja, Suomen senaatin kirjasto ja kustannustoimisto. Ohjeet, miten kuntain ylläpitämiin kantakirjastoihin on ilmaseksi haluttaessa pyydettävä: a) Virallisia julkaisuja ja b) Valtiopäiväjulkaisut. Kirje. 4.5.1917. Liminka.

Sive, V. Oulun läänin piirin kirjastontarkastaja. Valtion kirjastotoimisto. Kirje. 23.7.1936. Liminka.

Sive, V. Oulun piirin kirjastontarkastaja. Valtion kirjastotoimista. Kirje. 22.8.1938. Liminka.

Suomen kirjastoseura. Mikko Mäkelä-palkinnon 1991 myöntämisperusteet. Kirje. Liminka. (Ei lähettäjää eikä kirjeen päiväystä).

Talousarvio. Kirjasto 1993, 1996. Liminka.

Tilikertomus Limingan kunnan kantakirjaston toiminnasta v. 1925. Liminka.

Toimintakertomukset. Kirjastolaitos. 1981–1982, 1992–1995, 1997–1999, 2001–2011. Liminka.

Toimintatilasto. Kunnan kirjastolaitos 1990, 1991. Liminka.

Wahlroos, L. 2000. Opas historiakirjan tekijälle. Helsinki: Oy Finnlectura Ab.

Vahtola, J. 1977. Liminkalaisten historiaa. Teoksessa S. Korte (toim.) Liminka 1477–1977. Liminka: Limingan kunta ja seurakunta, 77–296.

Vatanen, P. 2009. Modernin suomalaisen kirjastoliikkeen synty. Teoksessa I. Mäkinen (toim.) Suomen yleisten kirjastojen historia. Helsinki: BTJ, 223–289.

Werkko, K. 1879. Tietoja ja mietteitä Suomen kansa- ja lastenkirjastoista ynnä lukuyhdistyksistä ja luennoista vuoteen 1875. Jyväskylä.

Vuosikertomus ja talouskatsaus Limingan kunnan kantakirjaston toiminnasta v. 1914. Liminka.

Vuosikertomus Limingan kunnan kantakirjaston toiminnasta kalenterivuonna 1918. Liminka.

Ylä-Kotola, M. 2013. Kolonialisaatio, maailmanyliopisto ja tieteellinen kritiikki. Kaleva 115 (271), 4K2.

Tässä on esitetty käytettyjen arkistomateriaalien tekstiviitteiden lyhennemerkinnot.

AS + vuosi = Arviointisuunnitelmat

LKP + pvm ja vuosi = Limingan kantakirjaston johtokunnan kokousten pöytäkirjat

KVltk + pvm ja vuosi = Kulttuuri- ja vapaa-aikalautakunnan pöytäkirjat

Kiltk + pvm ja vuosi = Kirjastolautakunnan pöytäkirjat

KL + vuosi = Kirjastolaitos

KT + vuosi = Kirjastotoimi

KVp + pvm ja vuosi = Kunnan valtuuston kokouksen pöytäkirjat

PS + vuosi = Perusselvitykset

TA + vuosi = Talousarviot

TK + vuosi = Toimintakertomukset

TiK + vuosi = Tilikertomukset

TT + vuosi = Toimintatilastot

VK + vuosi = Vuosikertomukset

Haastattelu Limingan kirjastossa 30.8.2013, paikalla olivat Elvi Elsilä, Outi Härmä ja Sari Martinkauppi. Outi Härmä kertoo, oltuaan eläkkeellä lähes kolme vuotta, että aika on kulunut hyvin. Hän sanoo käyttävänsä kirjastoa aina kun on Suomessa, talvisin hän yleensä matkustelee ulkomailta. Hänen mielestään uusi kirjastorakennus on ”taivas” verrattuna entiseen eli virastotaloon. Elvi Elsilä mainitsee, että hän olisi mielellään nykyisessä kirjastorakennuksessa töissä, kunhan vain osaisi käyttää nykyaikaisen kirjaston työvälineitä. Härmäkin on lupautunut olemaan apuna hätätilanteen sattuessa, kun ilmeisesti kirjastojärjestelmä PallasPro on vielä samanlainen kuin Härmän aikoina. (Elsilä 30.8.2013, haastattelu; Härmä 30.8.2013, haastattelu.)

Vuonna 1987 tehtiin Pallas-kirjastojärjestelmän tulon liittyvät rekisterit, jonka Härmä kertoo olleen ”kauheata aikaa, sitä kun työn ohella tehtiin, niin siinä oli kova homma.” Härmä muistelee viettäneensä unettomia öitä, kun luuli hävittäneensä kaikki siihen mennessä tehdyt rekisterit, ja oli soitellut hädissään ympäri maata. Härmä kertoo murehtineensa asiaa kotonaankin, ja muistaa miehensä sanoneen: ”jos sinunlaisellesi ”tekniikan ihmelapselle” annetaan jotakin tehtävää, niin on kyllä sen systeemin toimittajan vika jos ei ole varmentanut.” Silloin oli kesä ja VTKK:lla (Valtion tietokonekeskus) ihmiset olivat lomilla, ja ilmeisesti kesälomittajat kehottivat Härmää tarkistamaan, ovatko kirjastolla tietokoneen johdot seinässä, ja nehan olivat. Kun VTKK:n vakituinen väki palasi lomilta töihin, niin lopulta kävi ilmi, että VTKK:lla oli ollut se piuha irti, jonka vuoksi tehdyt rekisterit eivät näkyneet. Vihanti aloitti Pallas-kirjastojärjestelmän käytön ensimmäisenä. Outi-järjestelmä eli Oulun ympäristökuntien tietojärjestelmä oli ensimmäinen kimppekirjasto Suomessa. Härmä muistelee ollessaan Mikkelissä kirjastoasioihin liittyvässä kokouksessa, jossa kaikki olivat sanoneet: ”ei onnistu, se menee heti jumiin kun te aloitate, mikään ei käsittele semmoisia massoja.” Vaan ne olivat ”linjajumeja”, joita alussa esiintyi. Härmä muisteleeekin sanoneensa: ”linjakatkojen aikana mennään pöydälle makaamaan, ja sanotaan, että kirjastonhoitaja jumissa, odottakaa vähän aikaa, kyllä me tästä toetaan.” (Härmä 30.8.2013, haastattelu.)

Härmä muistelee, kun hän vuonna 1992 ”tuli Elviksi” eli kirjastotoimen johtajaksi, niin hän aina aluksi mietti: ”miten Elvi tekisi, ja miten Elvi oli tehnyt, ja sitten hän tajusi, että mää on Ode, ja mun täytyy tehdä tämä omalla tavallani ja luottaa itteeni.” Elsilä kertookin, pieni pilke silmäkulmassaan, antaneensa Härmälle ohjeistuksen lähtiessään eläkkeelle: ”Elä kysy keltään, tee aina niin kuin ite haluat.” Härmä kertoo, että Elsilän jäätyä eläkkeelle ja käydessä kirjastossa

asiakkaan ominaisuudessa, Elsilä oli pyytänyt kertomaan jotain ikävää, jotta ei tulisi ikävä takaisin töihin. Härmä kertoo ATK:n tulo olleen viimeisen 30 vuoden aikana se suurin murros, joka muutti asiat, ja kirjastotyön luonnekin muuttui, se ei ollut enää niin sanotusti ”näpertelyä.” Ennen ATK:ta ei Härmän mielestä oikeastaan voinut edes puhua asiakaspalvelusta. ATK:n tulo ja kaikista ”nippelihommista” eroon pääsy mahdollisti sen, että kirjasto pystyi tosissaan panostamaan asiakaspalveluun ja on panostanutkin. Palvelut ovat Elsilän mukaan monipuolistuneet. (Elsilä 30.8.2013, haastattelu; Härmä 30.8.2013, haastattelu.)

Työyhteisö tuntui Elsilän mielestä vähän niin kuin perheeltä eikä hän muista yhtään riitaa koko työuransa aikana Limingan kirjastossa. Härmäkin muistelee työyhteisön olleen sopuisa. (Elsilä 30.8.2013, haastattelu; Härmä 30.8.2013, haastattelu.) Hän ei kuullut kertaakaan lausetta:

Ei kuulu mulle tai en tee. Ja jos joku sairauskin tuli, niin sitä oli ihan pistöksissä, että miten minä voin jäädä pois, kun ne joutuvat siellä pärjäämään ilman yhden henkilön työpanosta. Ei se, että minä olen niin arvokas, vaan kun yksi työpanos on pois, ja kun muutenkin oli läänin heikoin resursointi. (Härmä 30.8.2013, haastattelu.)

Kaikilla oli Härmän mielestä korkea työmoraali, jos vaikka olikin pientä vatsakipua aamulla, niin töihin sitä tultiin. Ainakin hänen aikanaan Limingan kirjasto oli pieni ja silloin sitä tunsii asiakkaansa ja se oli ihanaa, mukavaa työtä. (Härmä 30.8.2013, haastattelu.)

Härmä kertoo, että syllisydentuntoiset kuntalaiset lähestyivät häntä toisinaan kirjaston ulkopuolella: ”mää en oo vielääkään palauttanut sitä ja sitä kirjaa.” ”Jaa no tuota, voisithan nää tuoda sen, sitten kun muistat,” Härmä kertoo yleensä vastanneensa tällaisiin tunnustuksiin. Elsilän hyvää muistia kirjastoasioissa ihmeteltiin: eräs oppilas kyseli erästä teosta lainaan, jolloin Elsilä oli vastannut: ”se lähti eilen lainaan.” Elsilä kertoo vielä vuosienkin päästä jonkun ihmetelleen: ”miten sinä saatoit muistaa sellaisen asian?” Opiskelua pyrittiin tukemaan, ja Härmän mukaan myös lapset olivat tärkeitä kirjaston asiakkaita. Lapsien kanssa oli muutenkin mukava työskennellä, he kun olivat niin rehellisiä. Eräänä kertana, kun Härmä piti lapsille kirjavinkkausta, ja yhden lapsen viitatessa, Härmä ajatteli innostuneena: ”no nyt on kirjavinkkaus tehonnut hyvin!” Lapsi kun kertoo asiansa, niin hän kysyykin: ”minne avainnippu on?” Härmällä roikkui nimittäin avainnippu kaulassa. Kirjavinkkauksen loppuvaiheessa Härmä kysyi lapsilta: ”jatkanko vielä vinkkausta”? Jolloin puolet lapsista huusi vastauksena: ”elä enää jatka!” Ja toinen puoli huusi: ”jatka, jatka!” (Elsilä 30.8.2013, haastattelu; Härmä 30.8.2013, haastattelu.)

Silloin kun Elvi aloitti työt Limingan kirjastossa vuonna 1960, hän muovitti kirjat kotonaan, ja laittoi ne muutenkin lainauskuntoon. Sisätöistä ei silloin vielä maksettu. Elsilä kertoo tämän olleen hänen harrastuksensa. Elsilän aviomies Ahti kantoi kirjat kotoa kirjastoon. Kirjakauppa toi kirjat Elsilän kotiin, ja hän luetteloi ne siellä, leimasi, muovitti, ja Ahti kantoi sylissään kirjalaatikon kunnantalolle. Elsilä kertoo miehensä lukeneen rouvansakin puolesta, hän saattoi lukea parikin kirjaa illassa. Elsilä muistelee työuransa aikana hänen oman lukemisensa olleen pääosin kursorista, jotta osasi suositella asiakkaille kirjoja. Elsilä kertoo vuoden 1962 kirjastolain olleen pelastus kirjastoille, muun muassa siksi, kun valtiolta alkoi tulla asukasluvun mukaan korvamerkittyä rahaa kirjastolle. Elsilän jäädessä eläkkeelle kirjastosta, kävi kirjastotoimen väki istuttamassa hopeakuusen hänen kesämökkillensä Ala-Temmekselle. (Elsilä 30.8.2013, haastattelu; Härmä 30.8.2013, haastattelu.)

Elsilä antoi minulle kirjallisen haastattelun, jonka kertoo olleen sekä syvä että hyvä, ja sieltä löydän monia häneen liittyviä seikkoja. Härmälle kirjasto on ollut ihan pienestä asti hirveän tärkeä asia, ja oikeastaan siitä lähti ajatus kirjastoalalle hakeutumisesta. Kirjasto on ollut hänelle ”äiti, isä, psykologi, pelle ja kaikkea mahdollista.” Härmä on Oulusta kotoisin ja muistelee Oulun Ainolassa toiminutta kirjastoa, jossa muun muassa vanhojen kirjojen tuoksut olivat aivan ihania, oma elämyksensä. (Elsilä 30.8.2013, haastattelu; Härmä 30.8.2013, haastattelu.) Kirjasto on Härmän mielestä paljon enemmän kuin pelkkä lainaamo:

Koska minä ainakin oon saanut kirjastosta suurin piirtein suurimman osan elämään tarvittavat palikat. Kirjaston sisällöt ovat kauhean tärkeitä. Aineisto kirjastossa on monipuolista ja pystyt katselemaan vapaasti kirjastossa, siellä ei sensuroida. Kuvitelkaapa semmoinen tilanne, että ku te tuutte kirjastoon, niin siinä on pyssymies jo ovella heti vastassa. Sitten kun te menisitte sisälle, niin teille annetaan lappu, johon pitää kirjoittaa, että mitä haluat, ja sitten pitäisi vielä perustella, että miksi sää haluat. Missään ei ole avohyllyjä. Demokratia on meille niin luontaista, että sitä pitää itsestäänselvyytenä. (Härmä 30.8.2013, haastattelu.)

Kun Elvi oli ainoa kirjaston työntekijä kunnantalolla sijainneessa kirjastossa, Härmä muistelee auttaneensa Elviä järjestelemällä hyllyt, ja eräs asiakas kommentoi uutta järjestystä: ”täällä on kaikki ihan järjestyksessä, koko löytämisen ilo on pilattu!” Härmä oli hyvin syyllisenä jossakin nurkassa: ”niinpä...” Härmä kertoo: ”tämmöisessä isossa laitoksessa on niin monenlaisia mielipiteitä, ja se on toimittava sillä tavalla, että tämä tuntuu minusta hyvältä, ja tämän tehtyäni voin katsoa itseäni peilistä, ja tällä suunnitelmalla mennään.” Härmä kertoo, että 1990-luvulla ruvettiin hyvin voimallisesti tekemään työtä lasten kanssa, oli kirjastokäyntejä ja kirjavinkkauksia

lapsille, ja pystyi panostamaan asiakaspalveluun. Yleisökoneet tulivat, ja ne olivat enimmäkseen nuorten käytössä. (Härmä 30.8.2013, haastattelu.)

”Tuntui, että aina ”nipistettiin”, ja sen ymmärsi, vaikkei hyväksynytäkään. Jos jonkun henki menee tai jotain tämmöistä.” Härmää oli kuohuttanut melkeinpä koko 90-luvun ajan se, että valtionosuus kirjastolle oli suurempi mitä kirjasto sai. Korvamerkittyä rahaa ei enää ollut. Kun kunnassa tuli vapaus päättää, mihin kirjastolle tarkoitettu valtionosuus menee, kaikki raha ei aina tullutkaan kirjastolle. Härmä suomii hieman itseään, että ehkä hän on ollut liian kiltti kunnanpäättäjiä kohtaan, kun ei ole käynyt heille karjumassa ja huutamassa. Jotenkin hän aina ajatteli, sekun on Elvin peruja, että tosiasiat esitetään, ja sitten on valtuuston asia päättää, mitä se tekee. (Härmä 30.8.2013, haastattelu.)

Uuden kirjastorakennuksen pystyyn nousu tuntui Härmästä uskomattoman hienolta, sitä kun oli mietitty jo 1990-luvulta alkaen. Härmä kertoo kunnanjohtajan ymmärtäneen kirjastotilojen merkityksen. Kunnanjohtaja alkoi ahkerasti ajaa kirjaston asiaa; uusi kirjastorakennus tuli saada. Lisäksi kunnanvaltuuston puheenjohtaja oli myös innokas uuden kirjastorakennuksen puolestapuhuja. Aluksi uusi kirjastorakennus oli tarkoitus sijoittaa koulun taakse, jolloin Härmä kirjoitti kuntaan:

Sitä ei kyllä voi sinne laittaa koska: a) siitä tulee levoton paikka, kun se on koulun yhteydessä, ja b) se helposti leimautuu pelkästään koulun kirjastoksi. Kun kirjasto on levoton, vanhemmat ihmiset eivät uskalla tulla sinne, ja muutenkin tuonne koulun taakse piiloon kirjastoa ei kannata sijoittaa.

Tässäkin asiassa kunnanjohtaja onneksi sattui olemaan samaa mieltä Härmän kanssa, ja kirjasto rakennettiin nykyiselle paikalleen, keskeiselle ja näkyvälle paikalle Limingan keskustaa. Härmä ja Elsilä kertovat, että kirjastorakennus itse on tärkeä kohde ilmeisesti myös arkkitehdeille. Härmän mielestä Limingan kirjaston suunnitellut arkkitehti oli ”aivan mahtava, aina kysyi ja kävi katsomassa kaikkea ja ideoi.” Kirjaston työntekijät tekivät listan, mitä kaikkea he uusilta tiloilta haluaisivat, ja Härmä kertoo halunneensa lapsille majoja, jolloin arkkitehti keksi tästä, että laitetaan kirjat aiheryhmittäin looseiksi, siinä on majoja lapsille. Arkkitehti kuunteli toiveita. Härmällä ja arkkitehdillä synkkasi Härmän mukaan ”aivan hirveän hyvin yhteen.” Härmä kertoo, että uuden kirjaston avajaisissa olo oli kuin Liisalla ihmemaassa. Sekä Elsilä että Härmä olivat molemmat kutsuvieraina paikalla. (Elsilä 30.8.2013, haastattelu; Härmä 30.8.2013, haastattelu.)

Elsilän työura Limingan kirjastossa alkoi vuonna 1960, jolloin hän oli kirjaston ainoa työntekijä. Kirjasto oli tuolloin avoinna kaksi tuntia kahtena päivänä viikossa. Elsilä kertoo olevansa vähän niin kuin ”villi kasvi joka huojuu tuulessa ja tekee mitä sattuu eteen tulemaan.” Ennen kuin Elsilä aloitti työuransa, hän oli kysynyt kunnan sosiaalisihteeriltä, että minkä takia tuo kirjasto ei ole koskaan auki. Sosiaalisihteerin vastasi, että kirjasto on ollut kansakoulun opettajan hoidossa, ja opettaja on muuttanut pois, ja nyt on tullut kesäksi sijainen, joka on kesälomalla. Kirjastonhoitajan paikka on auki. Elsilä kiinnostui avoinna olevasta paikasta. Hän oli aiemmin Tyrnävällä hoitanut sivuvirkaisesti kirjastoa ja käynyt Suolahdella kahden viikon sivuvirkaisen kirjastonhoitajan pätevyys-kurssin. Hän lähti viimeisenä mahdollisena päivänä viemään työhakemustaan kirjaston johtokunnan puheenjohtajalle, Olli Kuorilehdolle. Kuorilehto oli tuumannut Elsilällä: ”no jo minä aattelin, että pitkö se hakemus kotoa lähteä hakemaan.” Elsilä oli ainoa hakija ja sai viran, hänellä kun oli muodollinen pätevyys, ja tällä muodollisella pätevyydellä Elsilä pelasi monta vuotta. Elsilän piti sitten jossain vaiheessa hakea valtioneuvostolta poikkeuslupa viran hoitamista varten, ja siihen hän laitto kaikki todistuksensa ja puuttuville osille pyysi eri vapautta. Kalevi Kivistö oli tuolloin opetusministerinä, ja hän oli allekirjoittanut valtioneuvostolta tulleen lupalapun, jossa erityisvapaudet myönnettiin Elsilälle. Kivistö piti virastotalon kirjaston avajaisissa vuonna 1980 puheen, ja avajaisten jälkeen he menivät kunnanjohtajan ja opetusministerin kanssa paikalliseen ravintolaan syömään. Kivistö istahti Elsilän viereen ja alkoi puhua siitä hänen erivapaushakemuksestaan, jolloin Elsilä kysyi: ”ette kai te väitä, että te muistatte sen minun hakemukseni?” Kivistön vastaus oli: ”olen lukenut sen erittäin tarkasti.” (Elsilä 30.8.2013, haastattelu; Härmä 30.8.2013, haastattelu.)

Härmä ja Elsilä ovat alun perin tutustuneet toisiinsa kirjastossa Härmän ollessa asiakkaan roolissa ja Elsilän toimiessa kirjastonhoitajana. Siinä ”poristiin”, ja Elsilä kysyi Härmältä, voisiko hän tulla kesälomalla tuuraamaan. Härmä kun oli kiinnostunut kirjastosta ja lukuinnostuksensa myötä myös asiantuntija. Elsilä muistelee aluksi maksaneensa itse kesälomasijaistensa palkat, mutta ilmeisesti Härmä sai jo palkkansa kunnalta. (Elsilä 30.8.2013, haastattelu; Härmä 30.8.2013, haastattelu.) Kirjastonhoitajien liitto oli lähettänyt kyselyn, kuinka paljon sivuvirkaiset kirjastonhoitajat saavat palkkaa:

Kunnantalolla palkanlaskija, kunnansihteerin, kunnanjohtajan ja minä kaikki laskettiin, kuinka paljon palkkaa saan. Kunnanjohtajan ja minun laskelmat olivat samat, ja näiltä muilta tuli eri tulos. Tuolloin palkkaa maksettiin yläkansakoulun opettajan ylityötuntipalkkiosta jonkun prosentoin mukaan. (Elsilä 30.8.2013, haastattelu.)

”Sisätöistä” ei vielä tuossa vaiheessa maksettu mitään. Elsilä sanookin kirjaston ylläpitämisen olleen hänelle työn lisäksi myös harrastus. Vuonna 1979, kun kirjastoapulaisen virka oli haettavana, Härmä ei vielä hakenut virkaa, hänellä kun olivat lapset vielä ihan pieniä, ja kaikki oli muutenkin alkutekijöissään. Sitten vuonna 1982 kun kirjastoamanuenssin virka tuli auki, Härmä haki paikkaa, ja sen hän saikin. (Elsilä 30.8.2013, haastattelu; Härmä 30.8.2013, haastattelu.)

Pieniä näkemyseroja näillä kahdella naisella on, kun tulee puhe Limingan kirjaston perustamisvuodesta. Elsilä sanoo, että on luottamusasia mihin lähteeseen luottaa. Härmä kertoo, todennetun, että vuonna 1849 pohjalaiset ylioppilaat toimittivat 23 nidettä Liminkaan, mutta mistään ei ole löytynyt sitä tietoa, että kirjasto olisi silloin aloittanut toimintansa. Kun näissä tietolähteissä puhuttiin ensimmäisistä kirjastonhoitajista, niin kyseessä olivatkin ne samat henkilöt, jotka liittyivät vuonna 1856 perustettuun kirjastoon. Kirjaston ”siemen” on kuitenkin toimitettu Liminkaan vuonna 1849. Limingan kirjasto oli ensimmäisiä kirjastoja Pohjois-Pohjanmaalla, olipa perustamisvuosi kumpi hyvänsä. Limingan kansakoulurakennus on myös ensimmäisten joukossa, ja Limingassa toimii ensimmäinen suomenkielinen kansanopisto. (Elsilä 30.8.2013, haastattelu; Härmä 30.8.2013, haastattelu.)

Elsilä kertoo hauskan tarinan englanninkielisestä kirjallisuuden ostosta. Englanninkielisen kirjallisuuden kiertävä edustaja oli saapunut kirjastolle, ja hän levitti kirjansa pöydälle, jolloin ”Minä ihan muina miehinä vinkkasin Outille: Tuuppa valitsemaan täältä ne tarvittavat opukset. Minä seurustelin edustajan kanssa muuten vaan, ja tämä herra katsoo kauhean ihmeissään: No mistä te tämmösen ootte saaneet?” Hän kun oli Elsilän mukaan tottunut Elsilän omiin ”avuttomiin” ostoksiin. Elsilä kertoo, ettei hallinnut englannin kieltä. Härmä otti opukset kainaloonsa, ja Elsilä vastasi kirjaedustajalle: ”Liminkalainen emäntä. Kyllä Limingasta löytyy.” (Elsilä 30.8.2013, haastattelu.)

Musiikkikirjastotoiminta alkoi 1980-luvulla, ja Härmä muistelee kuulokkeiden olleen aina rikki. Elsilä kertoo, että saman luokan poika korjasi kuulokkeita kaiken aikaa, ja saman luokan pojat niitä rikkoivat kaiken aikaa. Pojat kun hermostuksissaan purivat kuulokkeiden piuhoja poikki kuunnellessaan rokkia. Siinä vaiheessa kun ”joka pojalla” rupesi olemaan omat soittimet, musiikin kuuntelutoiminta lopetettiin. Aika muuttui. (Elsilä 30.8.2013, haastattelu; Härmä 30.8.2013, haastattelu.)

Elsilä sai kunnalta läksiäislahjaksi eläkkeelle jäädessään Mary-Jane Gregorin lyijylasisen ex-libriksen, jonka Elsilä lahjoitti uudelle kirjastolle. Kun Elsilä luki ensimmäisen uutisen Kalevasta, jossa kerrottiin Liminkaan rakennettavan kirjaston, niin heti hän sanoi: ”ja minä annan tuon ex-libriksen kirjastolle.” Kirjastonjohtaja Nevala ja kirjastonhoitaja Näätänen kävivät hakemassa sen Elsilän kotoa. Ex libris on kotiseutukokoelmassa, Aabraham Ojanperän muotokuvan vieressä, arvoisellaan paikalla. (Elsilä 30.8.2013, haastattelu.)

Härmä toivoisi henkilöstö resursointiin löytyvän enemmän varoja. Henkilökuntaa tarvittaisiin lisää. Härmä sanoo, että hänen aikanaan, vaikka muuten olikin niukkuutta, niin aineistomääräraha oli riittävä, ja kaikki keskeisimmät teokset pystyttiin hankkimaan. Elsilä kertoo, että kyllä hänen elinaikanaan ei tarvitse enää muuta tapahtua. Kysyessäni, mitä Limingan kirjastosta tulee mieleen, Elsilä vastaa kirjastotyön olleen hänelle elämäntapa. Härmälle kirjasto on koko elämä. (Elsilä 30.8.2013, haastattelu; Härmä 30.8.2013, haastattelu.)